

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

METU
PRESS

ne demek
İstanbul;
Bebek,
niye Bebek!?.

genişletilmiş 2. basım

ÖNDER ŞENYAPILI

**NE DEMEK İSTANBUL;
BEBEK, NİYE BEBEK!?.**
ISBN 975-7064-59-9

**ODTÜ Geliştirme Vakfı
Yayınçılık ve İletişim A.Ş. Yayınları
METU Press**

©

Tüm yayın hakları **ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınçılık ve İletişim A.Ş.**'nindir. Yayıncının izni olmaksızın, hiçbir biçimde ve hiçbir yolla, bu kitabın içeriğinin bir bölümü ya da tümü yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

Sayfa Düzeni - Kapak Tasarımı
Emrullah ÖZ

1. Basım Aralık 2002
Genişletilmiş 2. Basım Şubat 2003
Semih Ofset Matbaacılık Yayınçılık ve Ambalaj San. Tic. L. Ş.

ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınçılık ve İletişim A.Ş.
İnönü Bulvarı, ODTÜ Yerleşkesi 06531 ANKARA
Tlf.: (312) 210 38 70 - 210 38 73
Faks: (312) 210 15 49
E-posta: odtuyayincilik@tr.net - metupres@tr.net
İnternet: www.metupress.com.tr

İçindekiler

Bölüm I **NE DEMEK İSTANBUL;** **BEBEK, NİYE BEBEK!?** (1-15)

A
ABAD ve ABADLAR, AB-I HAYAT, ABİDE-İ HÜRRİYET,
AĞA CAMİİ, AHIRKAPI, AHMET III. ÇEŞMESİ AKARETLER,
AKINTIBURNU, AKSARAY, ALAY, ALAYKÖŞKÜ, ALEMDAR,
ALEMDAR CADDESİ, ALMAN ÇEŞMESİ,
ALTIN BOYNUZ/HALİÇ

Bölüm II **ALTUNİZADE'DEN BEYLERBEYİ'NE** (17-36)

ALTUNİZADE, ANADOLU KAVAĞI, ANEMAS KULESİ,
ANEMAS ZİNDANLARI, ARASTA, ARNAVUTKÖY,
ASMALIMESCİD, ATAKÖY, ATİKALİPAŞA, AYA İRİNİ,
AYAKAPI, AYASOFYA, AYASPAŞA, AYAZAĞA, AYAZMA,
AYNALIKAVAK, AYŞE SULTAN KÖPRÜSÜ, AYVANSARAY,
AZAPKAPI

B
BABIALİ, BABİHÜMAYUN, BAB-I MEŞİHAT,
BAB-I SERASKERİ, BABÜSSAADE, BABÜSSELAM,
BAĞDAT CADDESİ, BAĞLARBAŞI, BAHARİYE, BAKIRKÖY,
BALAT, BALIKLI AYAZMASI, BALKAPANI, BALMUMCU,
BALOZ, BALTALİMANI, BALYOS, BARUTHANE,

BAŞIBOZUK, BAŞMAKÇILAR, BAYEZİD/BEYAZIT,
BAYILDIM YOKUŞU ya da CADDESİ, BAYLAN,
BAYRAMPAŞA, BEBEK, BEDESTEN, BELGRAD ORMANI,
BEŞİKTAŞ, BEŞİR AĞA CAMİİ, BEYKOZ, BEYLERBEYİ,
BEYLERBEYİ CAMİİ, BEYLERBEYİ SARAYI

Bölüm III
BEYOĞLU BULUŞMASI
ya da
PERA'DA RANDEVU
(37-52)

BEYOĞLU-PERA, BİLEZİKÇİ ÇİFTLİĞİ, BİNBİRDİREK,
BODRUM CAMİİ, BOĞAZKESEN, BOSPHORE/BOĞAZ,
BORSA LOKANTASI, BOMONTİ, BOSTANCI, BOYACIKÖY,
BOZDOĞAN KEMERİ, BULGURLU, BURMALI SÜTUN,
BÜYÜKÇEKMECE, BÜYÜKDERE,

C
CADDEBOSTAN, CAĞALOĞLU, CAĞALOĞLU HAMAMI,
CANFEDA İSKELESİ, CANKURTARAN, CEBEHANE,
CERRAHPAŞA, CİBALİ, CİHANGİR, CİNCİ MEYDANI

Ç
ÇAĞLAYAN, ÇAKMAKÇILAR, ÇAPA, ÇARŞAMBA,
ÇARŞAMBA PAZARI

Bölüm IV
ÇATLADIKAPI 1532'DE ÇATLADI
(53-70)

ÇATLADIKAPI, ÇEMBERLİTAŞ, ÇEMBERLİTAŞ HAMAMI,
ÇENGELKÖY, ÇEŞME, ÇEŞME MEYDANI,
ÇİRAĞAN (SARAYI), ÇİÇEK PASAJI, ÇİFTE HAMAM,
ÇİFTEHAVUZLAR, ÇİFTE SARAYLAR, ÇİFTE SÜTUN,
ÇUBUKLU, ÇUKURBOSTAN, ÇUKURCUMA

D

DARÜŞŞAFKA, DARÜŞŞİFA, DAVUTPAŞA,
DAVUTPAŞA KIŞLASI, DEFTERDAR, DEFTERDAR BURNU,
DİKİLİTAŞ, DİPLOKİONİON, DİREKLERARASI,
DOLMABAHÇE, DOLMABAHÇE SARAYI,
DÖKMECİLER HAMAMI ve SOKAĞI,
DÜĞÜMLÜ BABA TEKKESİ

E

EĞRİKAPI, EMİNÖNÜ, EMİRGAN, ENDERUN, ERENKÖY,
ERTUĞRUL TEKKESİ, ETİLER, ETMEYDANI,
ETYEMEZ, EYÜP

F

FATİH, FENER, FENERBAHÇE, FERİYE SARAYLARI,
FERİKÖY, FESHANE, FETHİYE CAMİİ, FINDIKLI,
FINDIKZADE, FLORYA

Bölüm V

İNEK GALA VERİR;

GALATA ADI

GALADAN GELİR!

(71-100)

G

GALATA, GALATA KULESİ, GALATASARAY(I), GAZHANE,
GEDİKPAŞA, GÖZTEPE, GRAND'RUE DE PERA,
GUREBA HASTAHANESİ, GÜMÜŞSUYU

H

HALASKARGAZİ, HALKALI, HAMİDİYE SUYU,
HASANPAŞA, HASEKİ,
HASEKİ SULTAN ya da HÜRREM SULTAN HAMAMI,
HASKÖY, HAYDARPAŞA, HIRKA-İ ŞERİF CAMİİ,
HUBER KÖŞKÜ, HÜMAYUNABAD,
HÜSREV PAŞA TÜRBESİ ve SOKAĞI

I
IHLAMUR

İ
İMRAHOR, İSTANBUL, İSTAVROZ, İSTİNYE,
İVAZ EFENDİ CAMİİ

K
KABATAŞ, KADIRGA, KAĞITHANE, KALAMIŞ,
KALENDER, KALENDERHANE, KALYONCU KULLUĞU,
KANDİLLİ, KANLICA, KAPALIÇARŞI,
KARACAAHMET MEZARLIĞI, KARAGÜMRÜK, KARAKÖY,
KARANFİLKÖY, KARATAŞ, KARIYE CAMİİ,
KARTAL, KASIMPAŞA, KAŞIKADASI, KAVAK,
KAZASKER, KAZLIÇEŞME,
KEFELİ KÖYÜ, KEMERBURGAZ, KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ,
KINALIADA, KISIKLI,
KIZKULESİ ya da LEANDROS KULESİ, KIZTAŞI,
KİREÇBURNU, KOCAMUSTAFAPAŞA,
KONAK-KÖŞK-YALI, KONYALI LOKANTASI,
KURUÇEŞME, KUMBARACI YOKUŞU, KUZGUNCUK,
KÜÇÜKÇEKMECE

Bölüm VI
LALELİMDEN GEÇİLMEZ LALELİ'DEN GEÇİLİR
(101-130)

L
LALELİ, LANGA, LENDERHANE, LEVENT

M
MABEYN BAHÇESİ, MAÇKA, MAHMUTPAŞA,
MASLAK, MECİDİYE, MERCAN, MERKEZ EFENDİ CAMİİ,
MISIR ÇARŞISI, MODA

N
NAKKAŞTEPE, NİŞANTAŞI, NURUOSMANİYE

O

ODAKULE, OKMEYDANI, ORHANIYE KIŞLASI,
OSMANBEY

P

PANDERİLİ, PANGALTI, PAŞABAHÇE, PAŞAKAPISI,
PENDİK, PERTEVNİYAL LİSESİ, PİYERLOTİ (PİYERE LOTİ),
PİYALE PAŞA, POLİĞON KASRI, POLONEZKÖY,
PRENS ADALARI

R

RAHMİ M. KOÇ SANAYİ MÜZESİ, RAMİ, REVAN KÖŞKÜ,
ROBERT KOLEJİ, RUM-RUMELİ, RUMELİ KAVAĞI,
RÜSTEM PAŞA CAMİİ

S

SADABAD, SAHRAYICEDİT, SALACAK,
SALIPAZARI,
SAMATYA, SANDAL BEDESTENİ, SARAÇHANE,
SARAY, SARAYBURNU, SARIYAR(SARIYER), SEBİL,
SEDEFADASI, SEPETÇİLER KASRI,
SELAMİÇEŞME, SELATİN, SELİMİYE CAMİİ,
SIRASELVİLER, SİLİVRİ, SİMKEŞHANE,
SİRKECİ, SİVRİADA,
SOFULAR HAMAMI, SUADİYE, SULTANÇİFTLİĞİ,
SÜLEYMANİYE, SÜREYYA SİNEMASI

Bölüm VII

ASELNEMİHORED

BALOMESSO USTANIN DÖKTÜĞÜ

BALYEMEZ TOPUNA VERİLEN ADDIR

(131-161)

SULUKULE, SUYABATAN SARAYI,
SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ,
SÜTLÜCE

Ş

ŞAŞKINBAKKAL, ŞEHSÜVAR,
ŞEHZADE CAMİİ ve ŞEHZADEBAŞI, ŞEMSİPAŞA,
ŞEREF STADYUMU, ŞEYTAN AKINTISI, ŞİŞHANE, ŞİŞLİ

T

TAHTAKALE, TAKSİM, TAKSİM CUMHURİYET ANITI,
TARABYA, TAŞLIK, TAŞLITARLA, TATAVLA, TEPEBAŞI,
TEŞVİKİYE, TOKMAKBURNU, TOPHANE,
TOPKAPI SARAYI

U

UNKAPANI

Ü

ÜSKÜDAR

V

VALİDE CAMİİ, VALİDEBAĞ PREVANTORYUMU,
VALİDEÇEŞME, VANİKÖY, VEFA, VELİEFENDİ HİPODROMU,
VEZNECİLER, VIŞNEZADE

Y

YALOVA, YAVUZSELİM ya da SULTANSELİM,
YEDİKULE, YEDİTEPE, YELDEĞİRMENİ, YENİ CAMİ,
YENİ BAHÇE, YENİBOSNA, YENİKÖY,
YEŞİLKÖY, YEREBATAN SARAYI, YERALTI CAMİİ,
YILDIZ, YILDIZ HAMAMI,
YILDIZ PARKI/YILDIZ SARAYI

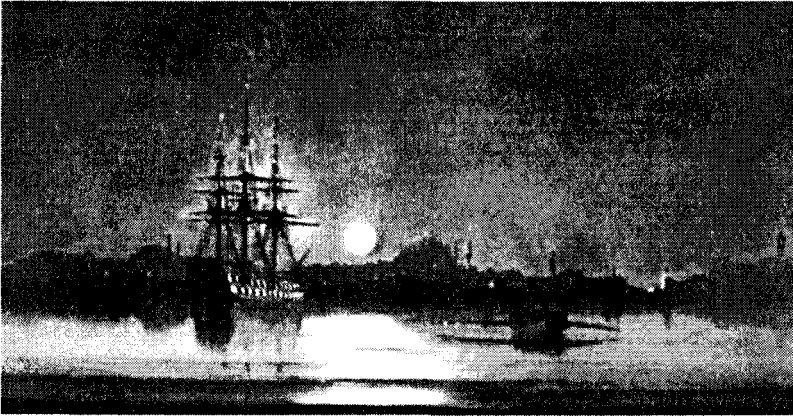
Z

ZEYREK, ZINDANKAPI(SI), ZİVERBEY, ZUHURAT BABA

KAYNAKÇA

(163-166)

ne demek İstanbul; Bebek, niye Bebek!?.

Dolunay'da İstanbul (Heinrich Leitner)

Henüz çocukluğumu yaşıyordum. 1950'li yılların başları olmalıydı. Amerikalı bir kadın zenci şarkıcı geldi Türkiye'ye. Dönüşünde:

"Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur" şarkısını plağa okudu..

Ertha Kitt idi şarkıcının adı.

Ertha Kitt'i ünlendiren ve de İstanbul'a çağrılmasına yol açan şarkısı ise:

"İstanbul is not Constantinople". Yani:

"İstanbul Konstantinopol değildir."

Anımsıyorum: Türkiye'de herkes çok sevmiştii bu şarkıyı. Biz, Türkler, İstanbul'a İstanbul diyorduk ne zamandır ama, Batıda hala Konstantinopol diye anılıyordu İstanbul; Konstantinopol diye yazılıyor, söyleni-

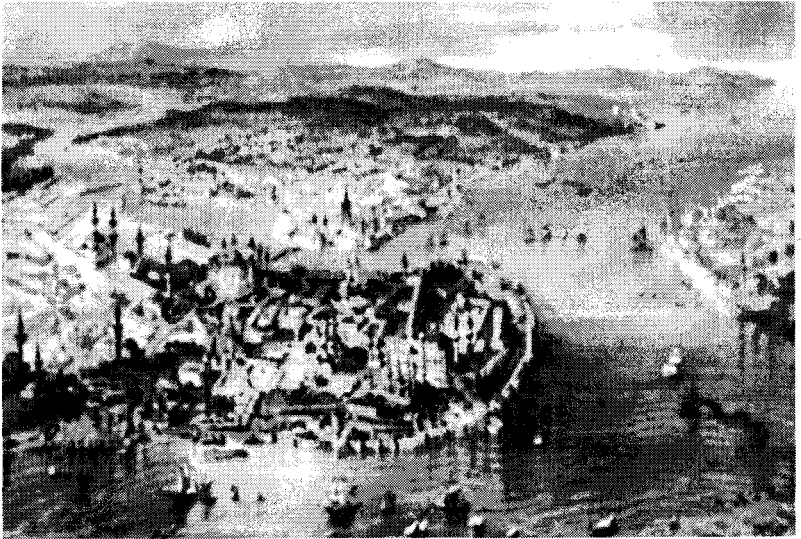

yor; kimi haritalarda İstanbul adı değil de Konstantinopol adı okunuyordu. Günlük gazete-lerde sık sık İstanbul'un Kons-tantinopol olmadığına değgin (dair) uyarılar sık sık yer alı-yor, kendimizi tanıtamadığı-mızdan yakınıyor, Batılılar kınanıyordu. Bu nedenle **Ert-**

ha Kitt'in şarkısı *ilaç* gibi gelmişti herkese. Memnunluk yaratmıştı. Bu nedenle **Ertha Kitt** Türkiye'ye davet edilmişti işte.

Gazetelerde yazılanlar hayal-meyal de olsa belleğimde kalmış. *Batı hala Bizans'ı unutmamıştı, Haçlı Seferi zihniyeti silinmemişti. Müslüman olduğumuz için sevilmiyorduk, Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktu, İstanbul'un müslümanlara ve Türklere ait olmasını içleri-ne sindiremiyorlardı, vb...*

İstanbul'un 2660 yaşında (2003 yılı itibariyle.) bir yerleşim olduğu kestirimleniyor. Yıldız tarihi ile değil, dünya tarihi ile!.. Bunca süre içinde, resmi ve gayriresmi birçok ad verildi bu yerleşime. İlk adı ise, **Byzas**'tır.

Kuruluşunu, ilk adını nasıl ve kimden aldığını **Mehmet Halit Bayrı** şöyle anlatmıştır:

"İstanbul'un kuruluşu ve kuruluş tarihi hakkında bugün, geniş bilğimiz yoktur. Başka başka kaynaklarda, Milattan 657 veya 658 yıl önce kurulduğu gösterilen şehrin kurucusu, Megaris, yahut Megara kralı Vyzas (Byzas) tır. Ötedenberi bilinen ve artık umumileşen bir rivayete göre, Megaralılar, yeni bir şehir kurmak istiyerek, herşeyden önce bunun yerini seçmek üzere bir kahine başvurdular. Kahinden, "Bu şehri körler memleketinin karşısında kurun" cevabını aldılar. O zaman başlarında kralları Vyzas olduğu halde, kuracakları şehrin yerini bulmak maksadiyle kuzeye doğru hareket eden Megaralılar, dolaşa dolaşa, şimdi Topkapı sarayının bulunduğu noktaya geldiler; buradan dört yana bakarken, biraz uzakta, karşı yakada kendilerinden önce Kalkedonyalıların kurmuş oldukları Kadıköyü'nü gördüler. Krallarıyla beraber Megaralılar, bulundukları yerin güzelliğine o kadar hayran oldular ki, Kalkedonyalıların Kadıköyü'nü burada kurmadıklarına şaşıldılar ve belki de biraz öfkelenildiler. Onların kör olduklarına hükmederek, Kadıköyü'nün, kahinin bahsettiği körler memleketi olduğuna inandılar. Topkapı sarayının bulunduğu tepe üzerinde, kurmak istedikleri şehrin temelini atarak ona, krallarının adını verip (Vyzas-Byzas) dediler." (*Mehmet Halit Bayrı: İstanbul Folkloru, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s.1.*)

Konstantinopolis

Bizanslılar, kentlerinden söz ederken Bizans demezler de, "**he polis**" derlermiş. **Polis**, Yunancada **kent**, **site** anlamına geliyor. *He*, belli, bilinen bir kentten söz edildiğini vurguluyor. Hani, şimdi İstanbul'da *The Marmara* var ya, Marmara Denizini değil de belli bir konaklama yurdunu anlatıyor oradaki '*the*'; '*he*' de '*the*' gibi, aynı görevi üstlenmiş.

Öte yandan, Yunanlılar olsun, Romalılar olsun *Bizans kenti*, *Bizans diyarı* anlamına **Byzantium** adıyla anmışlar bu yerleşimi. Ama ne zaman ki, yeni Roma kurulmuş, kurucusu **Büyük Konstantin** yeni imparatorluğun başkenti olarak ilan etmiş burasını, İsadan Sonra

1550 yılında İstanbul (Andres Vvabbane).

330'dan itibaren **Konstantinopolis**, yani **Konstantin kenti** diye de anılmaya başlanmış.

Tuhaf olan şu ki, 1453'te 2. Mehmed tarafından fethedildikten sonra, Osmanlılar, bu kentin adı olarak **İstanbul** yerine, **Konstantiniyye** ya da **Kunstantiniyye**, yani düpedüz *Konstantinopolis*'in *Konstantin diyarı*'na çevrilmiş adını kullanmışlar. Fermanlarda "*Be makam-ı Konstantiniyye el mahmiyye*" diye geçiyor. Resmi kayıtlarda da, paraların üstünde de Konstantiniyye adı okunuyor. Anlaşıyor ki, Osmanlı 'sultan'ları *Konstantin'in kentine* el koymuş olmanın övücünü, kendi kurdukları imparatorluğun çöküşüne değin duymuşlar ve duyurmaya çalışmışlar. Bu arada, *Konstantiniyye*'yi Farsçadan alınma sözcüklerle nitelemekten de geri kalmamışlar.

Örneğin, **Attila İlhan**'ın ünlü romanını anımsayın: "*Dersaadet'te Sabah Ezanları*"nı. Sabah ezanlarını okunduğu **Dersaadet**, bildiğimiz **İstanbul**'dur. **Dersaadet**, Farsçada *kapı* anlamına gelen *der* ve *mutluluk* anlamına gelen *saadet* sözcüklerinden oluşmuş bir bileşik sözcük. **Mutluluk Kapısı** anlamına geliyor. Bir başka Farsça'dan gelme adı **Asitane**. Anlamı: **Devlet Kapısı**.

Başka yerli adları da var: **Daraliyye** (Yücelik kapısı/evi), **Darül hilafetil aliyye** (Yüce halifelik kapısı/evi), **Dar'üssaadet** (Mutluluk kapısı/evi), vb.

Başka dış kaynaklı adları da var: **Byzantion**, **Byzantium**, Çar kenti anlamına **Çarigrad/Tsarigrad**, Yeni Roma anlamına **Nea Roma**, Büyük kent anlamına **Myklagaard** ya da **Micklegarth**.

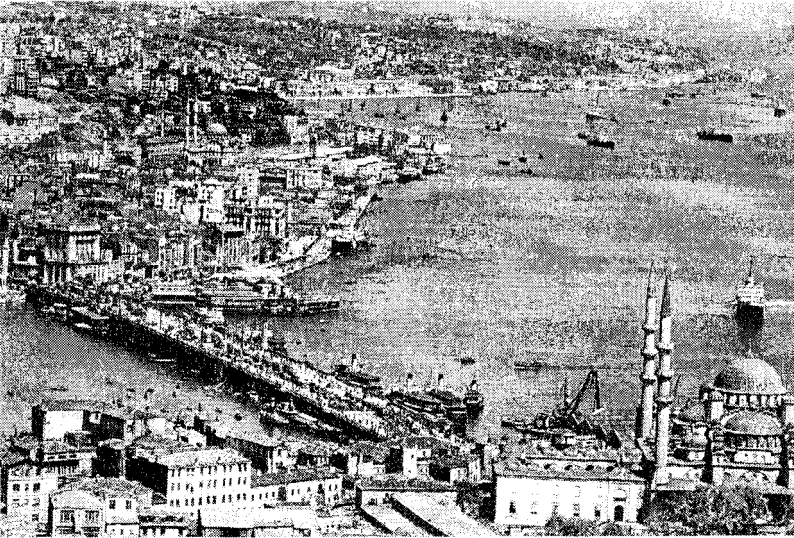
Pekiyi, ya ancak 1930 yılında resmi adı olarak benimsenen **İstanbul** adı ne zamandan beri kullanılıyor ve ne anlama geliyor? Yanıtı kesinlikle verilemiyor. Tartışmalı... Osmanlı belgelerinde ve paralarında bir ara **İslambol** adı görülmüş. Yani, bu *kente bol sayıda İslam bulunduğu* için bu ad verilmiş gibi. Gelgelelim, **İslambol**'un nasıl olup da **İstanbul**'a dönüştüğünü açıklamak zor. Oysa, "*eis ten polin*"'in **İstanbul**'a dönüşmesi hem daha kolay, hem de akla yatkın.

Tarihçiler de, genellikle İstanbul adının Grekçeden geldiğini benimsiyorlar. *Eis ten polin*, *kente/siteye* demek. "*Nereye?*" "*Eis ten polin.*" Komşuların böyle diyor ve o büyükente gidiyorlarsa, bilmediğin bir dilde söylenen sözün asıl anlamını anlamazsın ama, **İstanbul**'a gittiği, -- gittiği yerin **İstanbul** adını taşıdığı yargısına varırsın.

Ve başlarsın o kenti **İstanbul** diye anmaya...

İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar* başlıklı kitabında:

"İstanbul "Stinpolis - şehre doğru" deyiminden gelir. Nedense Kons-

1930'larda İstanbul limanı.

tantinopol isminden bucak bucak kaçanlar, bu kelimeyi Türkçe sanırlar" diyor.

Elbette, belirtmeye gerek yok, bugün İstanbul'da adı Türkçe olmayan çok sayıda semt var. Ve biz, rahatça kullanıyoruz bu adları. *Anlamı nedir* diye merak bile etmeden kullanıyoruz. Örneğin, **Galata'nın, Pera'nın, Babıali'nin, Balat'ın, Burgaz'ın, Cibali'nin, Emirgan'ın, Florya'nın, İstinye'nin, Karaköy'ün, Langa'nın, Maçka'nın, Maslak'ın, Samatya'nın, Silivri'nin, Taksim'in, Tarabya'nın, Üsküdar'ın**, vb. ne anlama geldiğini biliyor muyuz?!. Bu semtlerin neden bu adlarla anılageldiklerini!?..

Bırakalım yabancı dillerden geçme sözcüklerden oluşmuş semt adlarını bir yana, **Okmeydanı, Bakırköy, Başmakçılar, Beşiktaş, Beyoğlu, Caddebostan, Fenerbahçe, Gümüşsuyu, Kabataş, Kandilli, Kanlıca, Levent, Taşlık, Unkapanı, Yedikule**, vb. niye bu adları almışlardır, biliyor muyuz? **Bebek**, niye **Bebek'tir**!?. **Çakmakçılar**'da **çakmak taşı** mı satılırdı, yoksa *Zippos, Ronson, Tokai*, vb. çakmaklarının toptancıları mı vardı!?. **Vezneciler**'de *bankerler* mi iş tutardı!?.

Bu kitap İstanbul'daki semt/mahalle/yer/yapı/mezdan adlarının nasıl oluştuğunu, bu adların anlamlarını açıklama amaçlı. Çeşitli kaynakları tarayarak elde edebildiğimiz açıklamalar, varsa söylenceleriyle birlikte aktarılıyor.

Bu ilk bölümde, A ile başlayan kimi adlar üstünde durulacak.

A

ABAD VE ABADLAR: Kimi bahçeler ve bugün piknik yeri diye anılan *mesireler* (*Piknik* sözcüğünü *mesirenin* yerine koymayı niye yeğledik, bilinmez. Ya da, bilinir mi demeliydim.!? Anımsadığım, *piknik* sözcüğünün 1957'den sonra dilimize girdiğidir. O yıl, başrollerini **Kim Novak** ile **William Holden**'ın paylaştığı "*Piknik*" filmi gösterilmişti sinemalarda. Ve o yıla değin *mesireye* giden Türkler, o yıldan itibaren *piknik yapmağa* başlamışlardır. Ve geçen kırk yıl içinde *mesireye* giden kalmadı. Herkes *piknik yapıyor* artık.) **âbad** diye anılmış İstanbul'da. **Âbad**, Farsçada *yer, mekan, şen, şenlik ve bakımlı/imarlı Tanrı malı* anlamına *ma'mur Beytullah* anlamına geliyor.

Kimi *kasırlar* da *âbad* olarak adlandırılmıştır. En ünlüsü, divan şairi **Nedim**'in şiirine ("Gidelim servi revanım gel Sâ'dâbad'e") de girmiş olan **Sâdâbad** kasrıdır. **Hürremâbad**, **Hümayûnâbad**, **Şerefâbad** ve **Şevketâbad** öteki kasırlar... **Ferrühâbad**, **Feyzâbad**, **Şerefâbad** mesiredirler; **Nüşetâbad** ise bağ...

Yalnızca İstanbul'da değil, Anadolu'da ve/ya da Hindistan, İran gibi ülkelerde âbad ile anılan kentlerin varolduğunu da anımsayalım. Anadolu'da **Boyâbad** var, örneğin. Adı geçen ülkelerde ise, **Ahmedâbad**, **Allahâbad**, **Cihanâbad**, **Celalâbad**, **Ekberâbad**, **Haydarâbad**, vb. bulunuyor. Hayret ki, İstanbul'a *Konstantiniyye* denmiş de, *Konstantinabad* demek kimsenin aklına gelmemiş!..

AB-İ HAYAT: **Anadolukavağı** ile **Beykoz** arasındaki **Yuşa tepesin-**den kaynaklanan suya **âb-ı hayat** denilmiştir. Farsçada *âb*, *su*; *hayat*, *yaşam* demektir. **Âb-ı hayat**, *yaşam suyu/hayat suyu* anlamına gelmektedir. Arapçada *Nehrü'l Hayat*, *Aynü'l Hayat* diye söylenmektedir. Türkçede *Hayat Çeşmesi* anlamına da söylenir. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinde* şu bilgi verilmektedir:

"Âb-ı hayat adı, doğu ve batı mitolojilerinde de geçmektedir. Doğu Edebiyatındaki masallarda ve İskendernamelerde belirtildiğine göre, gizlilikler ve karanlıklar ülkesinde bulunan bir çeşme imiş; bu çeşmenin suyunu içenler ölümsüzlüğe ulaşırlarmış. **Hızır** ve **İlyas Aleyhisselam** adlı peygamberler de Ab-ı hayatı arayıp bulmuşlar ve suyundan içmişler. Sonra Allah-ü Teala onların gözünden çeşmeyi uzak tutmuş. Büyük İskender de bu çeşmeyi aramış fakat bulamamış. **Kuran-ı Kerim'de Kehf suresi'nin** 18. ayetinde Ab-ı Hayat'tan söz edilmektedir.

Bu suya, **Ab-ı Baka**, **Ab-ı Canfeza**, **Ab-ı Cavidan**, **Ab-ı Civani**, **Ab-ı Hayvan**, **Ab-ı Hızır**, **Ab-ı İskender**, **Ab-ı Kevser**, **Ab-ı Rahmet**, **Ab-ı Revan**, **Ab-ı Şirin**, **Ab-ı Zindeği** adı da verilmiştir."

ABİDE-İ HÜRRİYET: Şişli'de Hürriyet tepesindeki anıt-yonutun adı. Bugünkü dille söylenirse *Özgürlük Anıtı*. Hürriyet tepesinde 31 Mart şehitleri yatıyor. Anıt onların anısına 1911 yılında dikilmiştir. 1881-1920 arasında yaşayan **Mimar Muzaffer**'in tasarımladığı anıtın açılış töreninde dönemin Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı) **Enver Paşa**'da bulunmuş. Anıtın açılışında, ayrıca, 5 altın ve 28 gümüş | 7

madalya basılmış. Elinde bu madalyalardan bulunan varsa, açık artırmaya koysa, herhalde bir servet kazanır!. Hem sayılı, hem de anı değeri yüksek...

Anıt adını bulunduğu semte de vermiştir.

AĞA CAMİİ: Beyoğlu/İstiklal caddesi üstündeki **Ağa Camiini Şeyhülharem Hüseyin Efendi** yaptırmıştır. Hüseyin Efendi, aynı zamanda, *Galatasaray Ağası* idi. Camiin, **Ağa Camii** diye anılması bu nedenle.

Osmanlılarda '**Ağa**', herhangi bir alanda en yüksek görevliye verilen ünvan. Örneğin, yeniçerilerin başına *Yeniçeri Ağası* deniyor. Hüseyin Efendi'nin Galatasaray'ın en yetkili kişisi ve bölgeden sorumlu olduğuna kuşku yok.

AHIRKAPI: İstanbul'un Marmara Denizi kıyısında 7 liman kapısı var. Bunlardan biridir **Ahırkapı**. Önünde yer alan deniz feneri de, **Ahırkapı Feneri** diye anılır.

Deniz fenerinin kapının adıyla anılması doğal. Ama, liman kapısının '*ahır*' nitesiyle anılmasına ne demeli?!. Denecek bir şey yok! Kapı, Padişah sarayının sonundaki *has ahırın* (yani, padişahın atlarının barındığı ahırın) yanında olduğu için **Ahır kapısı** diye anılmış. Zamanla *kapısının* sonundaki *sı* düşmüş, iki sözcük birarada söylenmeye ve yazılmaya başlanmış, ortada **Ahırkapı** kalmış.

AHMET III ÇEŞMESİ: Ya da 3. Ahmet Çeşmesi. Kökende bu adı taşıyan iki çeşme var. Biri Topkapı Sarayı Babühümayun'u önünde bulunmaktadır. 1728-1729 yılında III. Ahmet döneminin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından başmimar Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır.

"Topkapı Sarayı'nın ana kapısı Bab-ı Hümayun'un önünde duran 3. Ahmet Çeşmesi'nin, farklı yorumları davet eden baştan çıkarıcı bir yanı var. Yaklaşık 270 yaşındaki yapıyı hem İstanbulluların ve saray sakinlerinin, hem kenti ziyaret eden yabancıların hafızalarında hep taze tuttıkları görüyoruz. Oysa bu çeşme Osmanlı mimarlığının ne İstanbul silüetine bir katkısı, ne de içinde görülesi mekânlar ve zenginlikler barındıran bir anır. Sürekli hatırlanması, aykırılığına, hep neşeli yüzüne ve terine bağlı olmalı. Üslup analizleri bu yapıyı mimarlık ta-

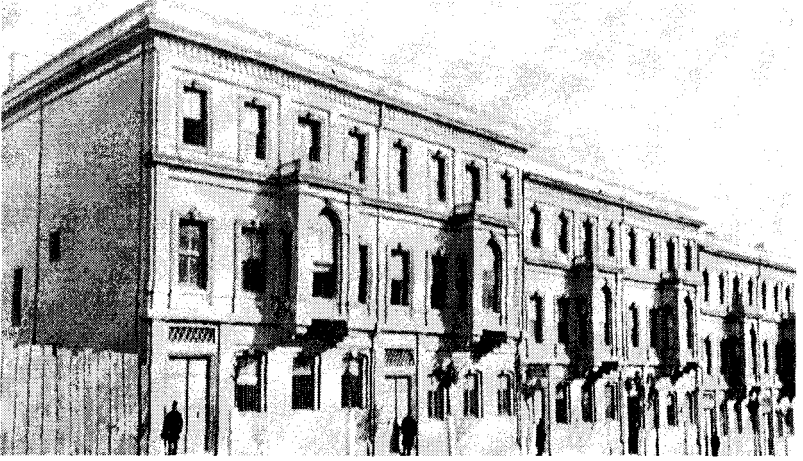
Bab-ı Hümayun'un önündeki 3. Ahmet çeşmesi.

rihi içinde ait olduğu yere yerleştirmektedir. Bir yandan 16. ve 17. yüzyılın klasik ifadesini çeşitli öğeleriyle sürdürürken, 1740'lardan sonra Osmanlı mimarlığının biçim diline egemen olan barok ve rokokoya da zemin sunar. Yüzeyini dolduran zengin süsleme ve mutlak simetrik kütlesiyle de Hint-İslam yapılarından bir tat taşır. (...)

3. Ahmet Çeşmesinin İstanbul'un kentsel topografyasına bir katkısı yoktur. Buna karşılık Topkapı Sarayı ve Ayasofya gibi İstanbul'a kimlik veren yapılarla birlikte bir üçlü oluşturur. Her ikisinin de bir parçasıdır. Aslında 18. Yüzyıl başındaki, tüm kente yayılmış, dış mekâna yönelik Lale Devri inşaatının ürünü bir meydan çeşmesidir. Oysa yer seçimi başka şeyler anlatır. Bir kere tek başına ve küçük kütlesiyle Ayasofya'ya bir 'counterpoint' getirir; çünkü saray kapısından geçen eksen, ancak 3. Ahmet Çeşmesi'nin, Ayasofya'nın doğusunda yükselmesiyle var olur. Çeşmenin buraya inşa edilmesiyle saray kapısına yönelen bir yol ortaya çıkar." (Turgut Saner: "İstanbul'un En Lezzetli yapısı", *İstanbul*, Temmuz 1999, s.100.)

İkinci 3. Ahmet Çeşmesi ise Üsküdar'ın İskele meydanında, gene baş mimar Mehmet Ağa'nın tasarımıyla birinci çeşmeyle aynı zamanda yapılmıştır. Bu çeşme de Osmanlı mimarlığının öncü örneklerinden kabûl edilmektedir.

AKARETLER: Yakın zamana değin **Akaretler yokuşu** olarak anılıyordu. Şimdi **Spor caddesi** deniliyor. Gelgelelim, bindiğim taksinin soförüne ne zaman *Spor caddesi* desem, "*orası neresi*" sorusuyla karşılaşırım. Ya da kısaca, "*bilmiyorum*" diye kestirip atıyor. *Akaretler* deyince, hiçbir şey söylemeden gaza basıyor.

Akaretler adıyla anılan yapılar.

Akaretler, *akaret* sözcüğünün çoğulu. Gelir sağlayan taşınmaz mülklere *akaret* deniyor. (Kökende, *akaret*, *akar* (=gelir) sözcüğünün çoğulu. Yani, gelirler demek. Bir de akaretler diyerek, *gelirlerler* denilmiş oluyor.)

Sultan Abdülaziz, Taşlık'ta (buraya Taşlık denilmesine yol açacak) *Aziziye Camiini* yaptırmaya girişince, bu camiın giderlerini karşılamak üzere bir vakıf oluşturmuş ve vakfa gelir sağlamak üzere de şimdiki Spor caddesi üzerindeki yapıları yaptırmayı düşünmüş. Valideçeşme ile Vişnezade mahallelerindeki kimi binaları istimlak ettirmiş ve buralarda 82 adet taş yapının yapımını başlatmış Ancak, *akaretler* diye anılan ve bulundukları semtin de aynı adla, **Akaretler** diye anılmasına yol açan bu yapıları, devlet hazinesinden 75 bin altın lira ödeyerek tamamlatan 2. Abdülhamid olmuş.

10 | Kimi kaynaklarda öne sürüldüğüne göre, akaretlerden elde edilen gelire, (*Aziziye camiinin* yapımından vazgeçilmesine karşın) Yıldız'daki *Ertuğrul*, *Orhan Gazi* ve *Hamidiye* camileri ile Üsküdar'da bulunan iki camideki görevlilerin maaşlarını ödeyebilmek, bu cami-

lerin bakım giderlerini karşılayabilmek ve çalışanlarına haftada enaz bir kez aşure pişirilmesini sağlayabilmek için gereksiniliyordu.

AKINTIBURNU: Boğaz'ın Rumeli kıyısındaki ikinci burun **Akıntıburnu** olarak anılır. Eski ve Yunanca adı da *Büyük Akıntı* anlamına gelen **Megarevma** imiş. **Sarraff-Hovvannesyan** *İstanbul Tupoğrafyası* adlı yazmasında, (**Hrand D. Andreasyan**'ın aktardığına göre), şöyle demektedir

"Boğazdaki akıntıların en uzununu olan bu akıntı, aynı zamanda o kadar hızlıdır ki yengeç ve emsali hayvanlar suyun içinde yürüyemeyerek akıntının nihayetine kadar yollarına karadan devam eder ve tekrar denize girerlerdi. Bu hayvanların yürüyüşünden hasıl olan izler, sahil taşları üzerinde görülür. Boğazın yukarısına doğru seyreden büyük ve küçük gemiler, akıntıya geldikleri zaman gemiciler tarafından karadan çekilir."

İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinde ise **Akıntıburnu**'ndaki bir yalıda yaşanan olay öykülenmektedir:

Akıntıburnu'nda yalı sahibi "zamanın zevk ve keyif ehli adamlarından biri dostlarına bir ziyafet verir. Bunların arasında İstanbul'un zerafet ve hoş sohbetlikleriyle tanınmış kimseleri, saz ve ses üstadları varmış.

İçilmiş, şarkılar, besteler, semailer ve peşrevler çalınmış, söylenmiş. Ney, hafif ve maverayı nağme cümbüşleri halinde taksime başlarken güzel sesli okuyucular da bu neşe ve şetaret alemine ayrı bir lezzet, ayrı bir şiir katmışlar. Ve bir zaman gelmiş ki bu alemin içlerine hava gibi sindirenler, yatak odalarına çekilmişler.

Misafirlerden Aşir isminde birinin yattığı oda deniz üstündeymiş. Aşir yatağa girip başını yastığa koymuş, gözleri yavaş yavaş kapanmaya başlarken bir ses:

– Aşir!

Diye gürlemiş. Cevap vermiş:

– Buyur!

– Yat!

– Başüstüne efendim!?

Emre itaat etmiş, başını yastığa koyup hafif hafif kestirmeğe başlamış, yarım saat sonra aynı ses bu sefer daha yüksek perdeden haykırmış:

– Aşır!

Adamcağız fırlamış, korkak ve şaşkın:

– Emret, bir şey mi istiyorsun? demiş.

– Yat!

– Peki efendim!

Zavallı bütün geceyi böyle geçirmiş.

Yarım saatte bir kalkmış yatmış, uyumuş uyanmış!

Sabahleyin misafirler kalkmış, yeni baştan hazırlanan sofranın başına geçmişler. Misafirlerin yüzünde rahat geçen bir gecenin izleri belirmediği halde Hafız Aşır'ın yüzünün harap olduğunu gören ev sahibi sormuş:

– Geceleyin rahatsız mı oldunuz? Uyku mu tutmadı? Yoksa tahtakurusu mu çıktı?

Aşır, akşam işittiği sesleri, ikide bir isminin çağrıldığını ve bu yüzden haciyatmaz gibi yatıp kalkarak sabahladığını anlattıktan sonra:

– Bunu yapan kimse, doğrusu yaman adammış, der... Uykusuz kaldım ama, bu hodbinlik benim de hoşuma gitti.

Ev sahibi kahkahayı basmış:

– Yanlıyorsunuz, demiş. Mesele büsbütün başka. Malum ya burası Akıntıburnu, kayıkçılar akıntıyı kürekle geçemezler, kıyıdaki yedekçiler kayıklardan atılan palamarları omuzlarına vurup kayıkları çekerler. Bizim yalının önü aşağı taraf gibi serbest değildir. Direkler vardır. Tam buraya gelince yedek palamarını direktten aşırmadan sandal çekmek, yedeklemek mümkün değildir. Bunu bilen kayıkçı "aşır" diye bağırır. Yat emrine gelince, onun manası da şudur: "Yedek çekmeğe yat!" Bütün mesele, isminizin "Aşır" olmasında, yoksa bu işte muziplik filan yok." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.537-538.)

AKSARAY: Semtin adı, *Fetihten* sonra verilmiştir.

12 | **İshak Paşa**, Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamıdır. Karamanoğullarıyla savaşı. Karamanoğlu Kasım Bey'i yener, Aksaray'ı ele geçirir. Aksaraylıların büyük bölümünü İstanbul'a gönderir. Gönderilenlerin yerleştirildiği semte de **Aksaray** adı verilir.

ALAYKÖŞKÜ: Babıali karşısında, Gülhane Parkının köşesinde bulunan bu köşke neden **Alay-köşkü** denildiğini açıklamak için, öncelikle **alay** sözcüğünün ne anlama geldiğini bilmek gerekiyor.

Osmanlıların geçit törenlerine alay deniliyordu. Ordu savaşa giderken, savaştan döndüğünde, yabancı elçilerin onuruna, bayramlarda, *cülus* denilen tahta çıkma törenlerinde, mevlidlerde İstanbul esnafı bayramlık giysileriyle, silahlı, yaya ve/ya da ata, ya da süslenmiş arabalara binmiş olarak, padişahın önünden alaylar halinde geçer ve padişahı selamlardı. Alayın önünde mehter takımı, köçekler, çengiler yer alırdı. Bu tören, genellikle, yukarıda yeri tanımlanan köşkün önünde gerçekleşirdi. Dolayısıyla köşke, önceleri *Selam Köşkü* denilmiş, sonra da **Alayköşkü** adı yerleşmiştir.

ALEMDAR: Bir mahalle, bir de cadde vardır bu adla bilinen. **Alemdar**, Farsça *bayrak* demek olan *alem* ve *tutan* anlamına gelen *dar* sözcüklerinden oluşmuş bir bileşik sözcük. *Bayrak tutan* anlamına geliyor. Yeniçeri Ocağında bayrağı taşıyanlara **alemdar** denirdi.

Alemdarlardan biri sadrazamlığa değin yükselmiştir: **Alemdar Mustafa Paşa**. İşte, anılan semte ve caddeye bu sadrazamın adı verilmiştir.

ALMAN ÇEŞMESİ: Sultanahmet Meydanında, 1. Ahmet Türbesi karşısındaki çok süslü çeşme, Alman İmparatoru Wilhelm'in 1898 yılında 2. Abdülhamid'in konuğu olarak İstanbul'a ikinci kez gelişinin anısına, 1900 yılında, Almanya'da yapıp parçaları İstanbul'a getirilerek kurgulanmıştır ve **Alman Çeşmesi** diye anılmaktadır.

ALTIN BOYNUZ ya da HALİÇ: Biz **Haliç** diyorsak da, Batı kaynaklarında hep **Altın Boynuz** diye geçiyor. Önce, bize göre neden Haliç, **İsmail Habib Sevük**'ten dinleyelim:

Haliç'e bakış

"Lugat ma'nasiyle (sözlük anlamıyla), "Haliç" denizin büyük bir nehir şeklinde kara içine uzamasıdır. Yani uzun körfez. Şap denizine "Arap halici", Basra körfezine "Fars halici" denmesi de bundan. Fakat onlar artık birer haliç azmanı olup haliçlikten çıkmış sayılır. Avrupa'dan daha büyük olan Avustralya'nın da adalıktan çıkıp kıt'a sayılması gibi. İdeal haliç bizim İstanbul'dakidir. Frenkler, şekli bakımından ve pırlıtlı güzelliğinden dolayı ona "Altın boynuz" der. Sahiden Haliç, zeberced satırlı (yüzeyle) ve güneş huzmeleriyle (ışınlarıyla) altın yaldızlı boynuz maktına (kesitine) benziyor. O kadar emniyetli bir liman ki rüzgarlar nereden eserse essin, fırtınalar nereden patlarsa patlasın o daima rehabetli bir rüya içindedir." (İsmail Habib Sevük: Eyyub Sultan Sitesi", *İstanbul*, Nisan 1993, sayı:5, s.87.)

Sermet Muhtar Alus ise, Avrupalıların niye **Altın Boynuz** dediklerini şöyle açıklamaktadır:

"Avrupalıların Altın Boynuz deyişleri, Rumca eski adı olan Hriso Keras'ın tercümesi. Kağıthane ve Alibey derelerinin çatal vaziyette, boynuzu andırırlarından ötürü." (Sermet Muhtar Alus: *İstanbul Kazan*,

14 | *Ben Kepece*, (1930), İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.147.)

Edmondo De Amicis'in *İstanbul (1874)* başlıklı kitabında ise, Prof. Dr. **Beynun Akyavaş**'ın açıklaması yer almaktadır:

"Haliç. Bizanslıların Khyysokeras (Altın Boynuz) dedikleri İstanbul iç limanı. Bu adı mitolojide bereketi temsil eden meyvalarla, çiçeklerle dolu boynuzdan almıştır." (**Edmondo De Amicis: İstanbul (1874)**, Çev: Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.1.'deki dipnotu.)

Koskoca bir *metropolisi* bir çırpıda gezip bitirmek olanaklı mı? Biraz soluklandıktan sonra gezimiz sürecektir. Ama, yorulmayanlar ikinci bölüme hemen geçebilirler...

Haliç

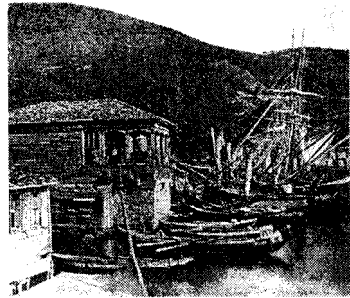
Altunizade'den Beylerbeyi'ne

Bu bölümde, **Altunizade'den** yola çıkıyoruz; **Beylerbeyi'ne** uzanıp orada soluklanacağız.

ALTUNİZADE -- Bağlarbaşı ile Kısıklı arasında, Küçük Çamlıca ve Koşuyolu caddeleri kavşağında, 1850 yılında, ilk Ayan Meclisi üyelerinden ve Dolmabahçe bina emini olan **Altunizade İsmail Zühtü Paşa'nın** yaptırdığı cami, semtin de bu adla anılmasına yol açmıştır. Babası altın alımsatımı ile uğraştığı için Paşa'ya **Altunizade** denmiş. *Dolmabahçe Sarayı* yapılırken, **Altunizade İsmail Zühtü Paşa** bina eminiymiş. Çok zenginmiş. Rus savaşında iki tabur askeri giydirmiş, yiyecek-içeceğini sağlamış.

ANADOLUKAĞI -- **İnciyan**, buraya, kıyıdaki incir ağaçlarından ötürü **Kavak** denildiğini yazıyor. Adı **Kavak**'mış ama, **İnciyan**'a göre inciri ünlüymüş. **Kavak iskelesinin** 18. yy'da oldukça önemli olduğunu da aynı yazar anlatıyor:

"... Köyün dükkanları, komanya alacak denizcilere kolaylık olmak üzere, geceleri de açık bulundurulur. Çünkü, doğu ve kuzey rüzgarları estiği vakit, sayısı bazen 300'ü bulan gemi, Karadeniz'e çıkmak için müsait havayı beklemek üzere Kavak-iskelesinde toplanır. Bu suretle, gemilerin dört ay kadar bekledikleri vakidir."

ANEMAS KULESİ -- İstanbul'da çeşitli kuleler bulunduğunu biliyoruz. Bunlardan biri Ayvansaray'daki **Anemas** kulesi. İstanbul hakkında yazılmış kitapların çoğunda bu kulenin adı geçiyor. Adı ise, Bizans imparatoru Alesios Komnenos'a karşı ayaklanan ve yakalanıp buraya hapsedilen Mikael Anemas'tan geliyor.

ANEMAS ZİNDANLARI -- Bir de **Anemas zindanları** var. **İvaz Efendi Camii**nin avlusundan "bir mahzene iner gibi Anemas zindanlarının kapısına inildiğini" belirten **Çetin Altan**, şu bilgiyi verir *Al İşte İstanbul* adlı kitabında::

"Vaktiyle nereye gittilerse bela çıkarıp ayaklanma yaratan Arap ihtilalcileri varmış. Girit'te bir aralık yüz elli yıl kadar süren bir devlet bile kurmuş bunlar. Sonunda Bizans'a gelip Hristiyan olmuşlar, ama yine de rahat durmayınca, İmparator bunların Anemas adındaki başkanlarını idam ettirmeye kalkmış.

Ne çare ki imparatorun kızları Anemas'ı çok severlermiş. Onların ricası üzerine bir af şekli bulunmuş ve Anemas sonradan adı zindana çıkan bu saraya tıklmış."

ARASTA -- İstanbul çeşitli yerlerinde **arastalar** vardır. Bu sözcük hemen hemen unutuldu. Söyleyen de, söylense bilen de yok gibi. Ne anlama geldiğini anımsatmak amacıyla *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*ndeki bilgiyi aktarmayı uygun görüyoruz:

"Büyük camilerin çevresini oluşturan medrese, hamam, darüşşifa, sıbyan okulu gibi tesislerle birlikte, veya karşılıklı iki sıra halinde ahşap ya da kagir olarak inşa edilen dükkan topluluğundan oluşan büyük çarşılara **Arasta** adı verilirdi. Arastalar genellikle medrese, darüşşifa, imaret, hamam gibi hayır kuruluşlarına gelir sağlardı.

... bulundukları yeri süslediklerinden dolayı Farsçada süslemek anlamına gelen "**Aresten**" masterından alınarak **Arasta** denilmiştir. Arastaların önünden geçen sokakların genellikle üzeri açıktı. Bazı yerlerde Direklerarasında olduğu gibi önlerinde kemerli bir revak bulundurularak kısmen örtü-

lürdü. Eğer, üzerleri tamamiyle kubbelerle kapatılırsa o türlere "Kapalıçarşı" denilmektedir."

ARNAVUTKÖY -- Bizans döneminde de bu 'köy'ün varolduğu anlaşılıyor. Adı **Asomatos**'muş. **Asamatos**, orada bulunan ve **Arhangelos** diye adlandırılmış bir kiliseye gönderme yapan bir admış ve "*ruh-i latif*" anlamına geliyormuş. *Ruh-i latif=hoş ruh/nazik ruh, yani melek.*

Gelgelelim, *Melekköy* 18. yy'ın bitimine 2,5 yıl kala yanmış, kül olmuş. **Sadrazam Mehmet Paşa** köyü yeniden kurdurmuş, kısa sürede yapılarla doldurmuş. Ve buraya Arnavut kökenliler yerleştirtince adı da **Arnavutköy**'e dönüşmüş.

ASMALIMESCİD -- Hem mahallesi var, hem de sokağı. Ama, bu mahalle ve sokağın adını koyan **Asmalı Mescid** ortada yok. İzi bile kalmamış. Ama, 2. Bayezid zamanında, padişahın *Tersane-i Amire*'deki (Saray'a bağlı gemi yapım yerindeki) kalafatçıbaşısı Yunus Ağa'ca yaptırıldığı, ahşaptan yapıldığı ve **Asmalı Mescid** ya da **Asma Mescid** denildiği belgelerden çıkarsanıyor.

Fikret Adil'in *Asmalımescid* başlıklı belgesel nitelikli bir kitabı var. Semtin bir dönemini ve o dönemin sanat yaşamını öyküleyen, sanatçıları anlatan bu kitap, on yıl kadar önce, yazarın bir öteki kitabı *Intermezzo* ile bir arada yeniden basıldı.

ATAKÖY -- II. Mahmut bu bölgeye kent dışındadır diye baruthane yaptırmış olduğu için uzun yıllar Baruthane adıyla anılmıştır. Ama, 1950 yıllarında Emlak ve Kredi Bankası burasını 60 bin nüfuslu bir yerleşim olarak plânlayıp apartmanlar yapımına başlar. Yeni yerleşimin adı da Ataköy olarak belirlenir.

ATİKALİPAŞA -- Semt adını **Atik Ali Paşa** külliyesinden almaktadır. Cami, medrese, imaret, hankah ve kervansaraydan oluşan külliye yapıtırtan (ve külliye adını veren) **Atik Ali Paşa**, 2. Bayezid devrinde iki kez sadrazamlık yapmıştır. Hadım, Tavaşi, Şehir ve Eski lakaplarıyla da anılan **Atik Ali Paşa**'nın yaptırdığı cami de, ayrıca, **Zincirlikuyu, Karagümrük, Vasat Ali Paşa camii** diye anılmaktadır.

AYA İRİNİ -- **Hagia**, Yunanca **kutsal** anlamına gelmektedir. Dinsel yapıların çoğunun adı *Hagia*, ya da *Aya*, -- *Ayasofya*, *Aya İrini*, ve/ya da *Ay'* ile, -- *Ay Mam saray*, *Ay Emilianos*, *Ay Antonikos* ile başlar.

Ayasofya'dan sonra İstanbul'un ikinci büyük kilisesi olan **Aya İrini**'nin Roma tapınaklarının kalıntılarından yararlanılarak 4. yy'ın başlarında yaptırıldığı bilinmektedir. Kiliseyi yaptırtan I. Konstantinus bu kiliseye "**İlahi/Kutsal Selamet**" anlamına gelen "**Aya İrini**" adını vermiştir.

AYAKAPI -- Haliç'te Cibali ve Fener arasındaki semt, adını, burada bulunan sur kapısından almaktadır. Bu kapıya Bizanslılar "*Porta Theodisia*" diyorlarmış. Kimi tarihçilere göre, **Ayakapı** adı bu kiliseden, -- *Aya Theodisia* -- kaynaklanmaktadır. Kilisenin bugünkü adı **Gül Camii**dir ve anlaşılabacağı gibi camie dönüştürülmüştür.

Kimi kaynaklara göre ise, **Ayakapı** adı, İstanbul'un alınışı sırasında burada şehit düşen **Aya Dede**'den gelmektedir. *Dede*'nin lakabı da, büyük olasılıkla, *kutsal* anlamındadır.

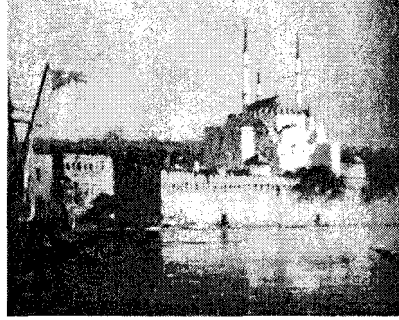
AYASOFYA -- **Edmondo De Amicis**, *İstanbul* başlıklı kitabında, kente denizden yaklaşırken görülenleri betimlerken şunu da yazmıştır:

"Bir gemici: "Ayasofya!" diye bağırdı; genç Atinalı hanımlardan biri alçak sesle: "Hagia Sophia!" dedi." (**Edmondo De Amicis: İstanbul (1874)**, Çev: Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.9.)

Sophia, Yunancada **özlü söz=hikmet** anlamına gelmektedir.

Théophile Gautier, *İstanbul* başlıklı kitabında **Ayasofya** için şu açıklamaya yer vermiştir:

"... bu anıt, (...) adından sanılabildiği gibi bir azize'ye değil, tanrısal olgunluk, fazilet sembolü olan "Agia-Sophia"ya izafe edilmişti. Eski Greklere göre bu varlık bellibaşlı üç "Tanrısal Fazilet"in anasıydı." (Théophile Gautier: *İstanbul*, İstanbul Kitaplığı, Çev: Nurullah Berk, Apa Ofset, basım yılı belli değil, s.245.)

AYASPAŞA -- 2. Bayezit döneminde devşirilen, 1514 yılındaki Çaldıran savaşına yeniçeri ağası olarak katılan, Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında Anadolu Beylerbeyi, sonraları Şam Beylerbeyi, Rumeli Beylerbeyi olan ve sonunda Sadrazamlığa yükselen **Ayas Paşa'nın** yaptırdığı cami semte de adını vermiştir.

İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar* başlıklı kitabında semtle ilgili geniş bilgi verir:

"Gümüşsuyu caddesinin solundaki bölgeye düşen bu semtin adı, Kanuni Sultan Süleyman devri vezirlerinden **Ayas Paşa'nın** adını taşıyor. 16. yüzyıldan itibaren bölgenin önplanda bu vezirin düzenlemesiyle bir askeri yerleşme noktası olduğu sokak isimlerinden belli. Sol tarafta denize inen dik yokuş **Bağodalari sokağı**dır. Sözü edilen odalar bağ bekçilerinin veya bahçıvanların odaları değil, yeniçerilerin odaları, yani koğuşları. Daha yukarıda **Çifte Vav sokağı** var. Eski alfabedeki "vav"ların iki tanesi 38. yeniçeri ortasının nişanıdır. Eğer şimdi ismi değiştirilmemişse o civarda bir de **Ağa çırağı sokağı** vardır. Kanuna aykırı olarak iltimasla Türklerden veya şehir uşağı hristiyanlardan biri yeniçeri ocağına kaydedilirse **ağa çırağı** denirdi.

... Ayaspaşa aslen bir Arnavut, ömrü Mohaç'da, Birinci Viyana kuşatmasında, Rodos'ta, Bağdat'ta, Tebriz'de seferlerde geçti." (İlber Ortaylı: *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil yayın, İstanbul 1986, s. 130.)

AYAZAĞA -- Şişli'deki **Ayazağa** semti adını, yeniçeri kethüdası **Ayaz Ağa'nın** çiftliğinden almıştır. Abdülaziz döneminde burada yaptırılan kasır bugün bincilik okulu olarak hizmet vermektedir.

2. Bayezid döneminde devşirilen, 1514 yılındaki Çaldıran savaşına yeniçeri ağası olarak katılan, Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında Anadolu Beylerbeyi, sonraları Şam Beylerbeyi, Rumeli Beylerbeyi

olan ve sonunda Sadrazamlığa yükselen **Ayas Paşa**'nın yaptırdığı cami semte de adını vermiştir.

AYAZMA -- İstanbul'da çok sayıda ayazma vardır. Nedir **ayazma**?..

"Hristiyanların inançlarına göre kutsal ve şifalı su; bu maksatla ziyaret edilen yerlerdeki dini yapıdır. Hristiyanlığa, putperestlikten geçmiştir. Aziz, azize veya azizlerin adına izafe edilen ve bu sebeple başlarına Yunanca, "Aya", "Ayii", "Ayios" kelimelerini alarak anılan (Ayios Teodoros gibi) su; kuyu, kaynak, pınar, sarnıç olabilir. Eski Bizans'tan zamanımıza kadar İstanbul'un gerek Avrupa, gerekse Asya yakasında yapılan yüzlerce **ayazma** tesbit edilmiştir. Her ayazmanın, adını taşıdığı aziz, azize veya azizeler için özel bir günü (Panayır da denir) vardır. Diğer günlerde ise -- eğer varsa -- ayazmanın "yoksul sandığı-na" bağışta bulunulur. ... Ayazmalar, Bizans'tan sonra Osmanlı döneminde sayıca önemli ölçüde çoğaldı." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.894.)

AYNALIKAVAK -- Kavağın aynalıısı nasıl bir şey? Kavağa ayna mı asmışlar!? Bu adı taşıyan kasır, bir tür aynalı kavaklar kesilip onlardan mı yapılmış?!

Açıklamaları *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinden* alıyorum:

"Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u aldıktan sonra çadırını ilk kurduğu, Bizans'tan alınan savaş ganimetlerini askerlerine paylaştığı yerde yapılan "Aynalıkavak kasrı", Kasımpaşa Söğütözü yolu üzerindedir. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'da kurulan Türk tersanelerinin temelini burada attırdı. Kendisi Hasköy'ü sürekli oturma yeri olarak seçti. Hasköy bahçelerine, birbirlerini eşit aralıklarla kesen, tıpkı satranç tahtası gibi, on iki bin selvi ağacı dikildi. Tersane Bahçesi olarak adlandırılan bu bahçenin içinde bulunan kasra da "Tersane Kasrı" denilirdi.

Tersane Kasrı'nın adı 1718'den sonra "Aynalıkavak"a çevrildi. Bazı kayıtlara göre, 1715 seferinden sonra Venedikliler III. Ahmed'e gayet büyük Venedik aynaları hediye etmişler, padişah da bunları Tersane Sarayı'nın çeşitli dairelerine yerleştirmiştir. Kavak kadar uzun olan bu endam aynalarından dolayı "*Aynaları kavak saray*" deyiimi sonraları "*Aynalıkavak Sarayı*"na çevrilmiş ve Tersane Sarayı yerine bu ad kullanılır olmuştur.

22 | Bazı tarihçiler "*Aynalı kavak*" adının Venediklilerin hediye ettikleri aynalarla hiçbir ilgisi bulunmadığını kaydederek.

Kasır, Okmeydanı'nın bulunduğu sınırları içinde bulunan meyilli bir yere yapılmıştır. Ok atanların, kemankeşlerin (ok atıcı/okçu) dilinde "Ayna" *hedef* demektir. Tirendazlar (yay çekenler) "Ayna" deyince *karşıya dikilip ok atılan hedefi* anlarlar.

"Kavak", Uygur, Çağatay ve Kazan lehçelerinde, "*direk*" manasındadır. Mecaz yolu ile dayanağa, süse ve bezeğe de "kavak" denir. Türkler *üstünde ok hedefi olan ayna konan direğe* de "Aynalı direk", "Aynalı kavak" derlerdi." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.910.)

AYŞE SULTAN KORUSU -- Koru, adını, sahibesi, 2. Abdülhamid'in kızı **Ayşe Sultan**'dan (**Ayşe Hamide Osmanoğlu**) almıştır. **Ayşe Sultan**, koruyu 1942 yılında satmıştır.

AYVANSARAY -- **Ayvansaray** kapısı İstanbul'un Haliç kıyısındaki kapılarından biridir.

"Bazılarının "*Ayvan hisarı*" da dedikleri bu kapının eski adı, Ay Mamas'a (Aya Mamas/Hagia Mamas) izafeten **Ay Mam saray kapısı** olsa gerek. Kapının önünde mezkur (adı geçen) azizin namına bir kilise ve saray vardı. Aynı kapının eski adı **Ksilokerkos**, daha sonra da **Ksiloporto** yani "Tahta kapı" idi.

Villehardouin, buradaki sarayı **Haut palais** adı ile zikreder. Buna göre, sarayın civarını teşkil eden mahallenin türkçe Ayvan (eyvan) saray adında eski ad hemen aynen muhafaza edilmiş bulunmaktadır. (R. Jannin, s. 127)" (**P.Ç.İnciyan: 18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreas-yan, İkinci paragraf çevirmenin düştüğü dipnotudur, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.14.)

Farsça **ayvan** sözcüğünün anlamı, *bir yanı dışarıya açık odadır*.

AZAPKAPI -- Osmanlı Ordu-sundaki hafif piyade askeri **Azab** diye anılıyordu. Kökeninin *Aydinoğulları*na dayandığı söylenir. *Aydinoğulları Beyliği*nde bir sınıf denizeri azablar diye anılmış. *Akkoyunlular* da benzer nitelikte, aynı adlı bir asker sınıfı oluşturmuşlar. Ama, azabları geliştirenin *Osmanlılar* olduğu

Azapkapı camii

biliniyor. İstanbul'da, Atatürk Köprüsü'nün kara temelinin başladığı yerdeki semt, burada kurulan *Azablar kışlasından* almaktaymış. *Sokullu Mehmet Paşa Camii*nin hemen önündeki kapı da aynı adla anılmaktadır. Azab örgütü 2. Mahmud zamanında kaldırılmıştır.

B

Geldik **B** ile başlayan semt/mahalle/yer/yapı/mezdan adlarına. Alfabetik dizine göre ilk semt adı olan **Babiali** ile gezimizi sürdürelim:

BABIALİ -- İstanbul'un **B** ile başlayan adı dillerden neredeyse hiç düşmeyen semti neresidir sorusuna duraksamadan verilecek yanıt **Babiali**'dir. **Babiali**, İstanbul'un kentte ve kent dışında/yurtta en çok anılan semtidir. Çünkü, İstanbul, hala bu yokuştan yönetilmektedir; **Vali Konağı** buradadır. Üstelik, çok yakın geçmişe değin **basın kuruluşları** bu yokuştaydı.

Babiali'nin anlamını ve önemini **İlber Ortaylı** şöyle anlatır:

"*Sublime-Porte, Hohe Pforte, Verhovniy Dvor*; Londra, Berlin, Paris, Viyana ve St.Petersburg (Petrograd) gibi Avrupa başkentlerinde, Osmanlı hükümeti böyle adlandırılırdı; "Bab-ıali"nin yabancı dillere çevirisiydi ve *Quay d'Orsay, Wilhelmstrass* veya bugünkü *Kremlin* ve *Beyaz Saray* (White House) gibisinden adlandırmaydı bu sözcükler. Ama hemen belirtelim, 19. yüzyıla kadar Bab-ıali sözü, Osmanlının kendi zihninde; Paris, Londra, Viyana'daki devlet adamlarına yaptığı oturaklı çağrışımı yapmazdı doğrusu. Gerçi "devlet kapısı" yaygın bir deyim, ama kapı olan yer birkaç taneydi. Sarayın kapısı "Bab-ı hümayun" yani emperyal kapı, gene sarayın içinde de orta kapı (Bab-ıssalam) içkapı ise (Bab-ıssaade) diye adlandırılırdı. Sonra Şehülislamın ofisine *Bab-ımeşihat*; yeniçeri ağasının ofisine *Ağakapısı*; defterdarlığa *Bab-ı defteri* deniyordu. Sadrazamın konağına *Bab-ıali* veya *Bab-ı asafî* denir, ama Bab-ıali kalıcı ismi oldu.

Aslında İstanbul'da sadrazamın, şeyhülislamın, İstanbul kadısının belli bir ofisi yoktu. Kamusal binalar, yani bugünkü gibi resmi daireler yakın zamanların icadıdır. Her yüksek memurun konağı, onun ofisiydi aynı zamanda. Kanuni devrinin vezirleri Bab-ıali'de oturmazdı. İlk defa 17. yüzyılın ortalarında, Derviş Paşadan itibaren bugünkü Bab-ıali sadrazamın konağı ve resmi ofisi olarak devamlı kullanılmaya

başlandı. O zaman bina ahşaptı. Bu ahşap devrin kalıntısı olarak, Gülhane parkına doğru Alay köşkü caddesi üzerindeki kapının halen ahşap olduğu görülür. Bu semtin ve konağın adı olan Bab-ıali; sarayın dışındaki devlet bürokrasisinin ve dış dünyanın gözünde Osmanlı hükümetinin de adı oldu böylece. Bab-ıali bugün hükümet değil, basın demek. Türkiye'nin fikir hayatını, kamuoyunu biçimlendiren basın bu semte yerleşmiş, Babıali dün yönetim demekti, bugün yönetimin ister istemez kulak verdiği ve çekindiği bir çevrenin adı oldu.

Eğer saraydaki *divan-ı hümayun* gittikçe önemini yitiren ve toplanmaktan vazgeçen bir kurul olmasaydı, belki de Osmanlı hükümetinin adı Bab-ıali değil, *kubbealtı* olarak kalırdı. Nitekim eski devirlerde yüksek yönetici gruba "kubbealtı vüzerası" deniyordu. Bugün Sirkeci'den Gülhane parkına giderken; bir köşeden Alay köşkünün diğer köşeden de Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin karşısında yer alan üst tarafı ahşap kapı, bir zamanların ünlü Babıalisidir. (...)

Bab-ıali yangınlara alışıktır. 18. yüzyılda birkaç yangın geçirdi. 1808'de *Alemdar Mustafa Paşa* konağa saldıran yeniçerilere karşı, haremde kalan bir cariyesini ve kendini silahla savundu, sonra da cephaneliği ateşleyip, konakla birlikte birkaç yüz yeniçeriyi de havaya uçurdu. O olaydan sonra Bab-ıali ve konak yeniden yaptırıldı, fakat sadrazam konutu olmaktan çıkıp, sadece devletin başbakanlık ofisi olarak kullanılır oldu. (19. yüzyıl sonunda sadrazamlara resmi bir konut da verildi, Nişantaşı'nda... Bu konakta oturmak şimdi İstanbul valilerine kısımet) Yanıp yanıp, yeniden yapılan Bab-ıaliyi yangına karşı duracak biçimde, yeniden yaptıran *Sultan Abdülmecid* oldu. Bab-ıali'nin ahşap dönemi Tanzimatla bitti. İstanbul valiliğinin bulunduğu kargir bina, yani eskinin sadrazamlığı budur ve 1844 yılında bitmiştir. Önce etrafı yüksek duvarla çevriliydi. Yıkırtıldı. Birara parmaklıklar vardı, kaldırıldı. Şimdi yeniden parmaklık yapıyorlar." (*İlber Ortaylı: İstanbul'dan Sayfalar*, Hil yayın, İstanbul 1986, s. 66-71)

İlber Ortaylı'nın yazısı 1985 tarihini taşımaktadır. O sıralar, **Babıali** denilince basın akla geliyordu. Bugün de geliyor. Ancak, büyük basın kuruluşları **İkitelli**'de yaptırdıkları yüksek ve büyük yapılara taşındılar. Sanırım, gelecekte, basın anılmak istendiğinde İkitelli denecek diye düşünüyorduk ki, İkitelli'den geri dönüş başladı.

İstanbul'da **bab=kapı** çok. Unutulmamalı ki, bu kentte kapıkulu sayısı da çoktu bir dönem. Kapıkullarıyla dolu bir kenti. Kente bile

Asitane/Devlet Kapısı denildiğini söylemiştik. Devleti temsil eden her ofis kapı diye anılırdı İstanbul'da. Yani, bugünün *devlet dairesinin* karşılığı *kapı* idi. (Ayrıca, gene kapı olarak anılan kentin giriş-çıkış kapıları var.) İşte kimi *bablı* adlar:

BABIHÜMAYUN -- Topkapı Sarayının Ayasofya ve Sultanahmet çeşmesine bakan ilk kapısının adı **Babühümayun**'dur. *Hüma* sözcüğü, Farsçada *yüksek, kutsal, uğurlu, mutluluk* anlamlarına gelir. Aynı zamanda bir kuş adıdır. Pers söylencelerine göre, *Hüma* kuşunun gölgesi üstüne düşen kişi yücelir, talihi açılır. Hümayun hüma sözcüğüyle yun ekinden oluşan bir sözcüktür. Babühümayun, **Saltanat Kapısı** olarak da anılır.

BAB-I MEŞİHAT -- Şeyhülislam'ın ofisi **Bab-ı meşihat** ya da **Bab-ı fetva** diye anılırdı.

BAB-I SERASKERİ -- Harbiye Nezareti/Savaş Bakanlığı ya da bugünkü karşılığı ile Milli Savunma Bakanlığına **Bab-ı Seraskeri** ve/ya da **Serasker Kapısı** denirdi. Fatih'in yaptırdığı Eski Saray 1617 yılında yanınca yeniden yaptırılmış, Abdülaziz devrinde ise yıktırılarak yerine **Bab-ı Seraskeri** inşa edilmiştir. Cumhuriyetten sonra bu yapı İstanbul Üniversitesine verilmiştir.

BABÜSSAADE -- İlber Ortaylı'nın Babıali'yi anlatan yukarıda alıntıladığımız yazısında da geçtiği gibi, **Topkapı Sarayının** üçüncü kapısı **Babüssaade** diye anılırdı. **Saadet Kapısı** demektir. Bu kapı, beyaz hadım ağalarınca korunduğu için **Akağalar Kapısı** diye de anılır.

Babüsselam

BABÜSSELAM -- Topkapı Sarayının ikinci giriş kapısının adı ise, **Babüsselam**'dır. Birinci avludan ikinci avluya geçişi sağlayan bu kapı **Ortakapı** diye de anılır.

BAĞDAT CADDESİ -- Bizans döneminden bu yana varlığı bilinen yol (şimdi cadde), Osmanlılar döneminde Üsküdar'dan **Şam** ve **Bağdat** yönüne giden kervanlarca kullanılıyordu. Osmanlı ordusu da

Babüssaade

Doğu seferlerine bu yoldan çıkıyordu. Adının **Bağdat Caddesi** olması bu nedenledir.

BAĞLARBAŞI -- Semt, çok önceleri bir Ermeni manastırına bağlı bağlarla kaplıymış. Bir zamanlar Ermenice *manastır* anlamına gelen *vank* sözcüğünden türetilmiş olarak *Vankınbağı* denildiği de biliniyor. Daha sonra bağların başladığı bölgeye **Bağlarbaşı** denilmiş ve bu ad gitgide semtin adı olarak yerleşmiştir.

BAHARİYE -- Osmanlı padişahları ve vezirler, özellikle bahar mevsiminde, Haliç kıyısında Eyüp Sultan'dan sonra gelen ve Bostan iskelesi ile Silahtarağa arasında uzanan bölgeye giderlermiş. Buraya köşkler yaptırılmış. Kağıthane dönüşü eğlenceleri buraya yaptırılan köşkler-

den izlenirmiş. Bahar mevsiminde yeğlenen bir bölge olduğu içinde "*baharlık*" anlamına **Bahariyye** (=bahara ait) diye anılmış. Yavuz Sultan Selim döneminin kazaskerlerinden ve ayrıca "*Sekiz Cennet*" başlıklı bir de kitabı bulunan **Bitlisli İdris**'in burada yaptırmış olduğu çeşme ve köşk de "*Bahariye*" ve/ya da "*Baharâbad*" diye anılmış. Sementin, adını bu köşkten almış olması da olası.

BAKIRKÖY -- Sermet Muhtar Alus, 1930'larda kaleme aldığı yazıların toplandığı *İstanbul Kazan, Ben Kepçe* adlı kitabında şöyle der:

"Adı üstünde, asırlarca Vidos, Litros, Ayamama misillu, bu da Makri namıyla bir Rum köyü. (...) Makri yerine Bakır denilmesi eskidir. Okuması yazması kıtlar, bilhassa kadınlar, hatta oraya yerleşmişlerden rahmetli bir yenganim ve kızları bu ismi kullanırlardı. Ayn-ı isabet ederlermiş (en doğrusunu söylerlermiş)..." (**Sermet Muhtar Alus: İstanbul Kazan, Ben Kepçe**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.153.)

BALAT -- Balat sözcüğünün Rumcada saray anlamına gelen **palation** sözcüğünden geldiği sanılmaktadır. Önce İstanbul'un Haliç kıyısında ki kapılarından birine verilen bu ad, sonra bütün semtin adı olmuştur.

BALIKLI AYAZMASI -- İstanbul'daki ayazmalardan en bilineni Balıklı ayazmasıdır. 5. yy'ın ortalarında İmparator 1. Leon'un yaptırttığı ayazmanın asıl adı *yaşam bağışlayan kaynak* anlamına gelen *Zoodohos Piyi*'dir ve ayazma Meryem'e adanmıştır. **Balıklı** adını 18. yy'ın başlarında almıştır.

Ayazmanın yaptırılışı ve Balıklı adını alışı ile ilgili iki ayrı söylence var ki, her ikisi de ilginç...

Ayazmayı ve kiliseyi yaptırtan 1. Leon yoksul ve işsiz güçsüz bir gençmiş. Bir yaz günü şimdiki ayazmanın dolaylarında aylak aylak gezinirken kör bir yaşlıyla karşılaşmış. Kör adam, Leon'dan kendisini bir gölgeliğe götürmesini ve su içirmesini istemiş. Leon çevreyi araştırmış, ne bir ağaç görmüş, ne de su bulabilmiş. İşte o sırada gökten gelen bir ses, nerede su bulabileceğini Leon'a tanımlamış ve bu suyla yaşlı adam yüzünü yıkarsa gözlerinin açılacağını, Leon yüzünü yıkarsa gelecekte imparator olacağını da bildirmiş. Gerçekten de tanımlanan yerde suyu bulmuşlar, yaşlı adam yüzünü yıkar yıkamaz görmeye başlamış. Leon da gelecekte imparator olacağına inanmış.

Leon, hemen orduya yazılmış, er iken kısa sürede general olmuş ve İmparator Markianos bir ihtilalle tahttan indirilince, 475 yılında Bizans İmparatoru olmuş. Ve 454-474 arasında da kendisine imparatorluk yolunu açan kutsal suyun bulunduğu yere bu ayazmayı yaptırtmış..

İstanbul'un fethine uğraşıldığı günlerde, adamın biri bu ayazma dolaylarında balık kızartmaktaymış. Başka biri gelip, Türklerin İstanbul'u aldığını haber vermiş. Balık kızartan adam, "*İnanmam*" demiş. "*Bu tavada kızaran balıkların birdenbire canlanacağına kim inanır.*" O bu sözleri eder etmez, tavadaki balıklar canlanıp tavadan atlamışlar ve kendilerini ayazmanın havuzuna atmışlar. O gün bugündür de ayazma havuzunda oynayıp sıçramaktaymışlar. Ve 18. yy'dan itibaren Türkler havuzundaki bu balıklardan ötürü ayazmayı **Balıkli ayazma** diye anmaya başlamışlar.

BALKAPANI -- "Tahtakale'de aynı adı taşıyan hanın bulunduğu semte verilen addı. Bugün İstanbul Belediyesi idari taksimatında adı geçmemektedir. Bazı kaynaklar, Bizans döneminde burada bir terazi veya kantar bulunduğunu, şehir esnafının kullandığı terazi ve kantarların bununla ayar edildiğini ve Venedik elçisine "*Balyos*" denildiği için buradaki hana da "*Balyos Kapanı*" denildiğini belirtirler. Aynı kaynaklar Venedik balyoslarının bu handa kaldıklarını da kaydederler. Bu kaynaklar Balkapanı'nın şimdiki Rüstempaşa Camii'nin yerinde bulunan bir kilisenin mahzeninde şarap depolandığını da öne sürerler. "Kapan" sözcüğü "Depo" anlamına gelmektedir. Burada yağ, bal ve benzeri yiyecek maddeleri depolandığı hanların bulunmasından dolayı semt, bu adla anılmıştır. Bir başka görüşe göre de, "kapan" sözcüğü Farsça'dan Arapça'ya geçmiş olan ve kantar, terazi anlamına gelen "kabban" sözcüğünden türemiştir." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1027.)

BALMUMCU -- Beşiktaş/Yıldız yolu üzerindeki, bugün de aynı adla anılan **Balmumcu Çiftliği** 2. Mahmud döneminde kurulmuş, aynı adla anılan köşk (ya da kasır ise) Abdülaziz döneminde yapılmıştır. Bu çiftlik ve köşkün **Balmumcu** diye anılması ise, 2. Mahmud döneminde sokakların ve bahçelerin aydınlatılmasında mum kullanılmaya başlanması üzerine, mum üreterek zengin olan bir iş sahibine **Balmumcu** adının verilmesi dolayısıyladır.

BALÖZ -- Sermet Muhtar Alus da içlerinde olmak üzere geçmişin İstanbul'unu anlatan birçok yazar İstanbul balözlerinden söz etmektedir. Kimi semtlerde çok sayıda **balöz** bulunduğu ve bunlardan kimisinin dönemine damga vurduğu anlaşıyor. Neydi **balöz**? **İlber Ortaylı** açıklıyor:

"Derken meyhanelere başka rakipler de çıktı. Avrupa usulüne özentî, güya **balö**'dan sadece ismini alan bildiğimiz pavyon tipi batakhaneler ortaya çıktı. Halkın ağzında bunların adı "**balöz**"a çevrilmiş. 1852'de Babiali, burada kumar oynatmayı yasak ediyordu, demek ki, marifeti bol yerlerdi." (**İlber Ortaylı: İstanbul'dan Sayfalar**, Hil yayın, İstanbul 1986, s. 172.)

BALTALİMANI -- Rumelihisar'ının ötesindeki eski adı *Fadalya* olan **Baltalimanı**, adını, İstanbul'un fethi sırasında Gelibolu'daki donanmayı hazırlayan ve kuşatma sırasında gemileri bu limana getirmeyi başaran **Baltaoğlu Süleyman Bey**'den almıştır. **Baltaoğlu Süleyman Bey** Osmanlı Devletinin ilk *Kaptan-ı deryası* idi.

BALYOS -- Balkapanı'nın açıklamasında da geçtiği gibi, Venedik elçilerine **Balyos** denirdi. Bu ad, Bizans döneminde verilmişti Venedik elçilerine.

Venedikliler, 1082 yılında Bizans imparatorundan İstanbul'da ticaret yapma imtiyazını koparınca, kentte bir Venedikli kolonisi oluşmuştu. Bu koloninin başkanına "*bailo*", "*baiulus*" deniyordu ve halk ağzında bu sözcük **balyos**'a, giderek balyoz'a dönüştü.

BARUTHANE -- Osmanlı Ordusunun gereksinimini karşılamak için barut üretimi yapılan baruthaneler kuruldukları semtlerin de bu adla anılmasına yol açmıştır. İlk baruthane 2. Bayezid devrinde Kağıthane'de kurulmuştur. 15. yüzyılda ise Ayasofya'da cebehane (cephanelik) içinde, At Meydanında (Sultanahmet Meydanında), Şehremini'nde, Yenibahçe yakınında ve Unkapanı'nda baruthaneler yaptırılmıştır.

BAŞMAKÇILAR -- Osmanlılar döneminde giyilen bir tür ayakkabının adı başmaktır. Bu ayakkabıyı yapanlara **başmakçı**, onların topluca yerleştikleri semte de Başmakçılar denirdi. **Başmak**, önceleri deriden yapılmakta ve sandalı andırmaktaydı. Ama, sonra sonra her türlü ayakkabı **başmak** diye anılır olmuştur.

Bayezid meydanı, geride Bah-ı Seraskeri ve geride sağda Bayezid kulesi.

BAYEZİD/BEYAZIT -- Semt (ve meydan), adını, **Fatih Sultan Mehmed**'in oğlu padişah **2. Bayezid**'in yaptırdığı külliyyeden almıştır. Bayezid adı, bugün, yaygın olarak **Beyazıt** diye söylenmektedir.

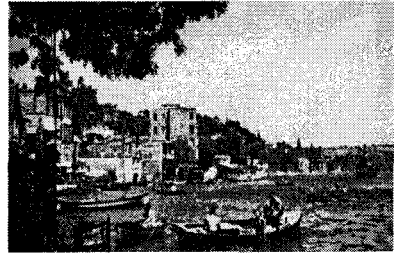
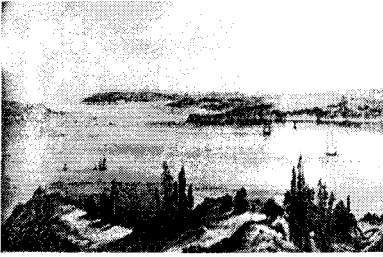
"'Bayezit' diyorsak da, dilimizdeki ses uyumu özelliğinden dolayı; meydanın adı da "Bayazıt" olmuştur. İstanbul fatihinin oğlu ve ardılı II. Bayezid'in yaptırdığı cami, medrese gibi binalarla biçimlenip ortaya çıkan bir semt." (İlber Ortaylı: *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil yayın, İstanbul 1986, s. 42-47.)

BAYILDIM YOKUŞU ya da CADDESİ -- Yokuş (cadde), adını, 1748'de 1. Mahmud'un yaptırttığı (Dolmabahçe Sarayının yapıldığı sıralarda yıktırılan) **Bayıldım Köşkünden** almıştır. Sonraları *İftar Köşkü* ve *Gülhane Köşkü* diye de anılan köşkün, hanımların köşkü ne denli beğendiklerini **"bayıldım"** diye dile getirmeleri dolayısıyla **Bayıldım Köşkü** diye anılmaya başlandığı öne sürülmektedir. Köşkün yer aldığı yokuş da **Bayıldım Yokuşu** diye anılır olmuştur. Bugünkü adı **Bayıldım Caddesidir**.

BAYLAN -- Yorulduysanız, gelin **Baylan pastahanelerinden** birine oturalım. Bu pastahanelerin ilki 1923 yılında, Arnavutluk'tan gelmiş **Philippe Lenas**'ça **Loryan** (l'Orient=Şark/Doğu) adıyla Beyoğlu'nda açılmıştır. 1933 yılında İstiklal Caddesindeki yerine taşınan pastahanelenin adı, 1950'li yılların sonlarındaki "*Vatandaş Türkçe Konuş*" kampanyası sırasında **Baylan** olarak değiştirilmiştir. İsim babası sanat tarihçisi **Burhan Toprak**'tır. **Baylan**, Çağatay Türkçesinde kusursuzluk/yetkinlik anlamına gelmektedir.

BAYRAMPAŞA -- Semt, adını, 4. Murad'ın sadrazamlarından **Bayram Paşa**'dan almıştır.

BEBEK -- İlk bölümün (ve de bu kitabın) başlığında "*Bebek, niye Bebek*" sorusu yer alıyordu. Sorunun yanıtına ilk kez **Sermet Muhtar Alus**'un kitabında rastladım. Diyordu ki:

"Bebek deniliŖi, Fatih'in buraların muhafazasına memur ettiği blkbaŖının Bebek lakabını almıŖlıđından..." (Sermet Muhtar Alus: *İstanbul Kazan, Ben Kepe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.167.)

Öteki kaynaklarda bulunduğum açıklamalara göre ise:

Evliya Çelebi, Fatih'in bu semtin güvenliğini sağlamakla görevlendirdiği blkbaŖının **Bebek elebi** ya da **Bebek avuş** diye anıldığını yazıyordu. **Bebek elebi**'nin bu semtte bir kŖk ve sonradan hasbahe olan bir bahçesi vardı.

İnciyan, hangisi olduğu bilinmeyen bir Osmanlı PadiŖahının bahçede gezerken, Ŗehzadesinin bir yılan gördüğünü, babasına ne olduğunu sorunca, padiŖahın Ŗehzedeysi korkutmamak amacıyla "*Bebek*" yanıtını verdiğini yazıyordu.. Ŗehzade, bahçeyi "*Bebek bahçesi*" diye anmaya baŖlamıŖtı. Sonraları bütün semt **Bebek** diye anılacaktı.

Eremya elebi ise, Kanuni'nin bahçede gezinirken yılan gördüğünü ve bunu uğursuzluk sayarak bir daha buraya uğramadığını yazmıŖtır.

Semti anlatan ve yakınlarda yayımlanan bir yazısında **Pınar Kr** Ŗyle demiŖtir:

"OnbeŖinci yüzyılda buraları yöneten ve anlaŖılan pek yakıŖıklı olan **BlkbaŖı Mustafa elebi**'nin lakabıymıŖ **Bebek**." (Pınar Kr: "yle bir syleŖi", *İstanbul*, 1992, sayı:1, s.108.)

BEDESTEN -- Bezzaz arapça bir sözcük.

Bez, kumaŖ taciri, manifaturacı anlamına geliyor. KumaŖ tacirlerinin topluca bulundukları satıŖ yerine ise **Bezzazistan** deniyor. Halk dilinde Bezzazistan **Bedesten**'e dnŖmŖtr. 18. yüzyılda, İstanbul'da iki bedestenin bulunduğunu yazıyor **İnciyan**:

"Bunlardan biri **Cevahir bedesteni** adını taŖıyan, drtkŖe Ŗeklinde bir binadır ve iç kısmında mücevherat, sırmalı hint kumaŖları gibi kıymetli mallarla dolu dükkanlar vardır. (...)

Diğer Bedesten'in adı **Eski bedesten** veya **Sandal bedesteni**'dir. Bu bedestendeki dükkan sahiplerinin çoğu Sakızlı rum ve latinler olup kendi adalarının mamulatı olan kumaŖlar sattıkları için Bedesten kendi adları ile de yad edilir. Bu bedesten, birincisinin yanında ve onun gibi dört kŖe Ŗeklinindedir." (P.. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.36-37.)

BELGRAD ORMANI -- Ormanın adı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan Belgrad köyünden gelmektedir. **Belgrad köyü**, 1521 Sırbistan seferinden sonra İstanbul'a getirilen sırp tutsakların yerleştirilmesi amacıyla kurulmuştu.

BEŞİKTAŞ -- Sarraf-Hovvannesyan, *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasında "Beşiktaş-bahçesinin üst tarafında, grekçe **Diplokionion** yani "*Çifte sütun*" denilen ve türk, ermeni ve yahudi ile meskun, çarşı pazarlı bir yer olan Beşiktaş kasabası vardır" der. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinde* semtin adıyla ilgili geniş açıklamalar yer almaktadır:

"Beşiktaş, "*Kone Petro*" adıyla anılıyordu. Anlamı "*Taş Beşik*" idi. Buna sebep de, semtin ağaçlık ve servilik olması dolayısıyla "*Yaşka*" adlı bir rahibin burada büyük bir kilise inşa ettirmesidir. Rahip Yaşka, Kudüs'e gitmiş, Hazret-i İsa'nın beşiğini Beytüllahm adlı şehirden almış, ve burada yaptırdığı kiliseye koymuştur. Hazret-i İsa, çocukluğunda bu beşik içinde yıkanmış. Bu sebeple, bu kilise Rumlar arasında "*Taş Beşik*" olarak ün yapmıştır. Rahip ölünce bu taş beşiği *Harkil oğlu İlya* almış ve Ayasofya direğinin sağ köşesine koydurtmuştu. Bunun üzerine de Müslümanlar semte "Beşiktaş" adını vermişlerdir. (Bu söylenti, hiç bir delile dayanmadığı için daha çok bir efsane niteliği taşımaktadır).

İkinci bir rivayete göre, Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesine konulan "*Diplokionion*" sütunları beşiği andırdığı için semte "Beşiktaş" adı verilmiştir.

Ordünaryüs Profesör M. Cavid Baysun ise bu konuda şu görüşe sahiptir:

"Beşiktaş'ın adı hakkında bir küçük mülahaza (görüş) daha serdetmek (belirtmek) mümkündür. Mesela Bektaşî Şeyhi Yahya Efendi'nin:

Fakıyri tıfla dönmüştür arede

Beşiktaş'ın toprağa ile oynar.

beytinden ve Hasan Çelebi tezkiresinde şair Gazali'den bahsedilirken "Beşiktaş'ın da cami ve zaviye ve h mam binası kasd ettikte" denilmesinden bu kasabanın vaktiyle "Beşiktaş'ı" tesmiye olduğu (adlandırıldığı) anlaşıyor. Beşik kelimesinin maruf manasından (bilinen anlamından) başka, denizcilikte bir ıstılah (deyim) olduğunu ve gemi beşiği tabirinin, kızak üstüne kurulan yatak manasına geldiğini

(A. Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*) düşünürsek, Türk donanması ile pek sıkı alakası olan Beşiktaş'ta, sahil üzerindeki taş sütunlar civarında gemi beşiği bulunduğunu ve bu vesile ile mezkur (anılan/sözü edilen/adı geçen) sütunlara Beşiktaş denildiğini kabul eder ve daha sonraları kasabanın ismi haline gelen Beşiktaş tabirinin gitgide halk ağzında, tıpkı "Kumkapısı"nın Kumkapı ve "Topkapısı"nın Topkapı olması gibi, Beşiktaş şekline geldiğini ileri sürebiliriz."

Bir başka rivayete göre, semte bu ad, Osmanlılar tarafından Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) verilmiştir. Barbaros Hayreddin Paşa, gemilerini Beşiktaş açıklarında demirler ve Akdeniz'e açılacağı vakit buradan askerlerini alarak hazırlıklarını yaparmış. Barbaros, burada gemilerini rıhtıma halatlarla bağlamak için beş tane de taş direk diktirmiş. Bundan sonra gemilerin sahildeki bu direklerle bağlanması adet olmuş. Bu sebepten mevkie (*Beş-Taş*) adı verilmiş, fakat zamanla bu isim (*Beşiktaş*)'a dönüşmüş. (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1191-1192.)

BEŞİR AĞA CAMİİ -- Cami, 1475 yılında, I. Mahmut'un haremünde kızlarağası olan Beşir Ağa tarafından yaptırılmıştır. 500 küsur yıldır yaptırınının adını yaşatmaktadır.

BEYKOZ -- Sermet Muhtar Alus, "Beykoz kelimesindeki "koz" ceviz demek olmayıp, Farsça "köy" manasına imiş. Eskiden Kocaeli sancak beyleri oturduğundan buraya bu isim verilmiş" der. **Alus**'un açıklamasını, "**Kos**" kelimesinin Farsça'da "**Köy**" anlamına geldiği ve Kocaeli valileri burada oturdukları için "**Bey-Köyü**" anlamına "**Beykos**" dendiğini söyleyerek gerekçelendirenler vardır. Örneğin, **Ahmet Midhat Efendi Beykoz**'daki **koz**'un kökende **kos** olduğunu savunanlardandır. Kimi yazarlar ise bu gerekçeye karşı çıkmışlardır. Adın, *ceviz* anlamına gelen "**koz**" kelimesiyle bağlantılı olduğunu öne sürmüşlerdir.

BEYLERBEYİ -- "Buraya ne zamandan beri "**Beylerbeyi**" dendiği kesin olarak bilinmiyor. Evliya Çelebi zamanında "**Beylerbeyi**" yoktu. **İstavroz** kasabası vardı. Evliya Çelebi, buraya İstavroz balığı çok

olduğu için evvela "*İstavriz*" adı verildiğini, sonra bu adın "*Istavroz*" şekline sokulduğunu yazıyor. Tarihçi Haluk Şehsuvaroğlu, "*Beylerbeyi*" adının Fatih'in mir-i alimi(sancak beyi)nden dolayı buraya "*Beylerbeyi*" dendiğini belirtirse de, bazı tarihçiler bu görüşe katılmazlar ve bu adın Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın burada bulunan yalılarından dolayı verildiğini ileri sürerler. Ermeni asıllı yazar P. Ğ. İncicyan " "*18. Asırda İstanbul*" adlı eserinde bu görüşü savunur." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1228.)

BEYLERBEYİ CAMİİ -- 1778 yılında, I. Abdülhamid'in mimar Mehmet Tahir Ağaya Anadolu kıyısında yaptırdığı cami, semtin adıyla anılmaktadır.

BEYLERBEYİ SARAYI -- Gene Anadolu kıyısının Beylerbeyi semtine Sultan Abdülaziz'in 1865 yılında mimar Sarkis Baylan'a yaptırdığı saray da semtin adını taşımaktadır. Daha önce bu sarayın yapıldığı yerde II. Mahmud'un yaptırdığı ahşap saray bulunmaktaydı. Ancak, ahşap saray 1851 yılında yanmıştır.

Bundan sonraki durağımız **Beyoğlu**. Sonraki bölümde **Beyoğlu**'da buluşalım.

Beyoğlu buluşması ya da Pera'da randevu

Önceki bölümün sonunda *Beyoğlu'da buluşalım* demiştik. Bu bir *Pera randevusu* da olabilirdi. Değişen bir şey olmazdı. **Beyoğlu** ve/ya da **Pera** aynı yerin adı. **Beyoğlu** Türklerin verdiği ad; **Pera** ise Avrupalıların... Bugün **Pera** adı bir otelde, -- 1898'de *L'Orient Express/Şark Ekspresi* yolcularının konaklaması için yaptırılan **Pera Palas**'ta yaşamaktadır.

Bugünkü **İstiklal Caddesinin** önceki adı **Cadde-i Kebir**'di. Yani, *Büyük Cadde*. Daha önceki adı ise, **Grand Rue de Pera**; yani, *Pera Büyük Caddesi*.

Pera Yunanca bir sözcük. Ötede, karşıda anlamına geliyor. Neyin mi karşısında Beyoğlu? Eski *İstanbul*'un elbette... Eski İstanbul'a göre Haliç'in karşı kıyısında yer aldığı için bu semte **Pera** demişler. Türkçe söylenseydi *Karşıyaka* olacaktı. *İzmir*'in *Karşıyaka*'sı gibi...

"Beyoğlu adının, İstanbul'un fethinden sonra bir müddet orada ikamet eden ve sonra İtalya'ya giden Prens Alexias Taraktos Komnenos'a izafeten verildiği zannedilmektedir. Avrupalılar bu mıntakaya **Pera** derlerse de, grekler bu adla Galata sahilini de kastederler. Beyoğlu, tepe ve iki yamaç üzerinde kurulmuş olup, Galata'nın geniş mülhakatını teşkil eder (çevresini oluşturur), çeşitli milletlere mensup pek çok halkla meskundur ve muhtelif yerleri ayrı ayrı adlar taşır. (...) Beyoğlu, tepe üzerinde dört cadde ile dört kısma bölünmüştü ve bundan dolayı oradaki bütün mahalle **Dört yol ağzı** (rumcası **Stavrodromi**) olarak adlandırılmıştır. Hemen bütün Avrupalılar burada ikamet ettikleri gibi, elçilikler ve üç Latin kilisesi de bu mahallededir." (P. Ğ. İnciçyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.109.)

"Galata surları dışında kalan ve Bizans döneminde *"Pera bağları"* denen bu geniş ve sık ağaçlı bölgeye Beyoğlu adının Fatih Sultan Mehmed tarafından kaldırılan Trabzon Rum devletine mensup olan ve sonradan müslümanlığı kabul etmiş bulunan Prens Aleksis buraya yerleştiği için verildiği söylenir. Bazı kaynaklarda ise aslen Dojoğlu olan ve İbrahim Paşa'nın yakınlarından Louigi Gritti'nin burada sarayının olmasından dolayı buraya *"Beyoğlu"* dendiği yazılıdır. Bu arada Sultan II. Selim devrinin nüfuzlu keşişi, Frenk-bey-oğlu denilen Don Yasef Nassi'den de bu adın verildiği söylenmektedir. Bir başka iddia da bu adın *"Bey yolu"*ndan geldiğidir." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1240.)

İstiklal Caddesi üzerindeki **Ağa Camiinin**, camii yaptıran **Şeyhülharem Hüseyin Efendi Galatasaray Ağası** olduğu için bu adla anıldığını daha önce açıklamıştık. İstiklal Caddesi üzerinde **Ağa Camiinden** başka semtin ve giderek İstanbul'un simgelerinden olmuş yapılar da vardır. Sayıca çoktur böyle yapılar. Örneğin, **Çiçek Pasajı** bu yapılardan biridir.

Çiçek Pasajı'nı 19. yüzyıl sonunda, 1874-1876 yılları arasında, banker **Hristaki Zografos Efendi**, yeni tür çarşı yapısı olarak yaptırmış.

38 | Yapının o zamanki adı **Cité de Pera** imiş. *Grand Rue de Pera* (bugün,

İstiklal Caddesi) ile *Tiyatro Sokağı* (bugün, *Sahne Sokağı*)nın kesiştiği köşede yer alıyor ve her ikisine de açıldığı için bir geçit (pasaj) niteliği de taşıyordu. Dolayısıyla **Hristaki Pasajı** diye de anılıyordu. 1908 yılında yapının mülkiyeti **Sadrazam Küçük Said Paşa**'ya geçince **Said Paşa Pasajı** diye de anılır olmuş. Yapıya *Çiçekçilik İstihsal ve Satış Kooperatifi* taşınınca çiçek mezarları burada yapılmaya başlanmış ve böylece yapı **Çiçek Pasajı** diye anılmaya başlanmış. 1950'li yıllarda çiçekçiler yandaki sokağa taşınırken pasajı birahane ve meyhaneler doldurmaya başlamış ama, **Çiçek Pasajı** adı yerleşmiş; yani, pasajın adı **Çiçek Pasajı** olarak kalmış. Hala öyle...

Örneğin, daha önce de sözü edilen **Baylan** pastahanesi doğma büyüme Beyoğluludur. 1923 yılında **I'Orient** adıyla Beyoğlu'nda açılmış, 1933 yılında *İstiklal* caddesindeki yerine taşınmış, 1950'li yıllarda adı **Baylan**'a değiştirilmiştir.

Söz pastahaneden açılmışken, **profiterol** adlı tatlının da Beyoğlu doğumlu olduğunu belirtmeli. Doğum yeri, *İstiklal Caddesindeki* 52 yıllık (1944'te açılan) **İnci** pasthanesidir.

Baylan pasthanesinin kurucusu **Philippe Lenas** gibi **İnci** pasthanesinin kurucusu (iki ortaktan biri) olan **Luca Zgonidis** de Arnavutluk'tan Türkiye'ye göçetmiştir. 1940'lı yılların parasıyla (O sıralar, 1 Amerikan Doları 38 kuruştur.) Mekan için 45 bin TL hava parası ödeyerek pasthaneyi hizmete açarlar iki ortak ama, umdukları gibi gitmez işler. 1996 yılının başlarında **Bay Zgonidis** kendisiyle bir görüşme yapan gazeteciye şöyle demiştir:

"İlk günler çok zorluk çektik. Ancak ucu ucuna kurtarıyorduk. Doğru dürüst kar yoktu yani. Kendim bir şey icat edip bir de isim uydurunca çok iyi tuttu. Anlayacağınız profiterolün kendisi de, adı da uydurma-ca." (**Fatih Türkmenoğlu**; "Bay Profiterol", *Yeni Yüzyıl*, 24 Mart 1996.)

Bence, adı hiç de uydurma değil. Ya da çok akıllıca bulunmuş bir ad. *Kâr*, yani *profit sağlamak* için uydurulduğuna göre, adı amaca uygun türetilmiş ve amaca ulaşmayı da sağlamış bu tatlı.

Beyoğlu'nun adı hemen hemen Türkiye'nin her yerinde duyulmuş bir sokağından da söz etmeden geçmemek gerek. Bu ünlü sokak, **Abanoz** sokağıdır. Ünü, yakın zamana değin genelevleri barındırması olmasından kaynaklanıyor. Bilinir ki, abanoz bir ağaç türüne verilen addır. Gelgelelim, **Said N. Duhani**, *Eski İnsanlar Eski Evler*; 19. Yüzyıl

Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası başlıklı kitabında "Abanos'la bas-nos sözcükleri ilginçtir, zengin bir kafîye oluşturmaktadır" Der. Kitabı Türkçeye çevirmiş olan **Ahmet Parman** da bir not düşmüştür: "*Bassenoce* fransızca'da *düşük eğlence hayatı* anlamındadır." Diye. Sokağın adının Fransızcadan esinlenilerek konulduğunu sanmasak bile böyle bir yorumun sokağın gerçekteki kullanımıyla bağdaştığını söyleyebiliriz.

Duhani, **Abonoz** sokağıyla ilgili tek cümlelik yorumuna nokta koyar koymaz, "En iyisi biz tekrar İstiklal Caddesine çıkalım." Der. Çıkalım ve cadde üzerindeki bir başka yüzyılı aşkın yaştaki simgeden sözede- lim: Bu simge **Rebul** eczanesidir.

Eczane, adını, yüzyılı aşkın süreyle Türkiye'de yaşamış bir Fransız ailesinin Türkiye'de doğmuş ve İstanbul'da ölmüş eczacı üyesinden almaktadır. **Jean Cesar Reboul**'ün babası Trabzon-Erzurum yolunun yapımında görevliydi ve Kırım Savaşına katılmıştı. **Jean Cesar**, Trabzon'da doğdu, öğrenimini Paris Eczacılık Okulu'nda görmüştür. 1892 yılında, Grand Rue de Péra'da Rumeli Hanının altında açtığı eczaneye "*Paris Büyük Eczanesi*" adını vermiştir. Bu eczanede çalışmaya başlayan Eczacı **Kemal Müderrisoğlu**, J. C. Reboul ile ortak olmuş, 1940'ta eczaneyi devren satın alarak adını **Rebul Eczanesine** çevirmiştir. **J. C. Reboul**, 1944 yılında ölmüş ve Feriköy'deki Latin-Katolik mezarlığına gömülmüştür.

Beyoğlu'da günlerce kalabiliriz. Kalırsak, İstanbul'un başka yerlerine gidemeyiz. Dolayısıyla, Beyoğlu buluşmasını burada keselim, Pera'nın dışına çıkalım.

BİLEZİKÇİ ÇİFTLİĞİ -- Beyoğlu'nun başdöndürücü ortamından sonra geldiğimiz yeri oldukça dinlendirici bulacaksınız. **Bilezikçi Çiftliği Ormanı**, Belgrad Ormanına bitişiktir ve adını, **Bilezikçiyan** adındaki Ermeni sarrafça av korusu olarak kullanıldığı dönemde almıştır. Çiftliğin mülkiyeti 1913 yılında Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'a geçmiştir.

BİNBİRDİREK -- Atmeydanı dolaylarındaki bol sütunlu büyük mü büyük yeraltı sarnıcı **Binbirdirek** diye anılır. Tanımlarken bol sütunlu dedik. İşte bu çok sayıda sütun, sarnıca Binbirdirek adının verilmesine yol açmıştır. Oysa direk (sütun) sayısı 1001 değil 212'dir.

Mermer sütunların her biri üç parçadan oluşmaktaymış ama, şimdilerde, sütunların yarısı dipteki çamura gömülü olduğu için ayırdına varılamamaktadır. Sütun başlıkları üzerinde bozulmuş haç biçimleriyle **N.K.** harfleri görülmektedir. Bu harflerin muzaffer ol demek olan Nika anlamına geldiği söylenmektedir. **Nika** sözcüğü ise Bizans İmparatoru **Büyük Konstantinos**'un zaferden zafere koşma hayalini dile getirmekteymiş.

Sarnıcın eski adı ise yabancı seven anlamına gelen **Philoksenos** imiş.. Bu ad, bir görüşe göre, Konstantinos döneminde Roma'dan İstanbul'a gelerek bu sarnıcı yaptıran kişinin adıdır. Başka bir görüşe göre ise, sarnıcın yakınında bir hastahane bulunmaktaymış. Sarnıçtan bu hastahanedeki yabancılara su verildiği için yabancı seven anlamına gelen **Philoksenos** adı konulmuş sarnıca.

"Osman Nuri Ergin, *Fatih İmarek Vakfiyesi*'nde "Binbirdirek" adını yorumlarken "Türkler ilkin Bindirik dediler. Sütunlar birbirinin üstüne bindirildiği ve aralarına da yassı taş kaideler konulduğu için" der. Bu sarnıcın asıl adı, yaptırtan Romalı senatör Philoxenus'tan dolayı Filoksen idi." (Necdet Sakaoglu: "İstanbul sularına şehrengiz", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı: 8, s.31.)

BODRUM CAMİİ -- Laleli Camiinin karşısındaki sokakta yer alan **Bodrum Camii Myreleon Kilisesi**ydi. Sadrazam **Hadım Mesih Ali Paşa** kiliseyi camie dönüştürmüştür. Kilise, 7-8. yüzyılda yapılmıştı. Atriyumunun altında büyük bir sarnıç bulunduğu için, camie dönüştürüldükten sonra, halk ağzında **Bodrum Camii** diye anılır olmuştur.

BOĞAZKESEN -- Bebek'ten sonraki **Kayalar** adıyla anılan yer Boğaz'daki üçüncü burundur. Denizin içine bir dil gibi uzanan bu burun, Boğaz'ı daraltır. Yunanca adı **Lomekopi** olan Boğaz'ın bu dar kesimine, Türkçe olarak **Boğazkesen** denmiştir.

BORSA LOKANTASI -- "1927'de Münir Bey tarafından Eminönü'nde, Hacı Bekir'in arka sokağında açılan ilk Borsa Lokantası, adını, besbelli o sokakta yer alan zahire borsasından almış. Daha çok, çevredeki iş ve dükkân sahiplerinin öğleleri yemek yediği bu lokanta kısa zamanda iyi isim bırakmış. Münir Bey'in ölümü üzerine Rahmi Akuguz'a intikal etmiş olsa da, yıllarca hep kaliteli yemekleriyle tercih edilen bir çevre lokantası olarak varlığını sürdürmüştü. 1983'te,

Sirkeci'ye şimdiki Üsküdar iskelesinin önündeki üst geçidin ayağının hemen gerisindeki büyük ve ferah yerine taşınmış. Bu arada bir kere daha el değiştiren lokanta aynı yerde bir selfservis lokantası olarak hizmet vermekte devam ediyor. 1987'de Osmanbey'de, iki yıl sonra da Fenerbahçe'de, marinanın hemen gerisinde, Sultan Hamid'in ünlü terzibaşısı Botter'in oradaki dört köşkünden birinde bir şube açılmış. Osmanbey'deki lokanta kapandıysa da, yerine biri Taksim'de, öteki Otogar'da iki selfservis lokantası daha açılmış bulunuyor. Bir günde on bin kişiye yemek sunuyor. Ama bence Borsa adını, daha çok, Fenerbahçe'deki lokanta yürütüyor." (Eser Tural: "Dünden Bugüne İstanbul'da Karın Doyurmak", *İstanbul*, Temmuz 1999, s. 92-99.)

BOSPHORE/BOĞAZ -- İstanbul denilince akla **Boğaz** gelir hemen. **Boğaz** denilince de İstanbul düşünülür. *İstanbul Boğazı* demek gerekmez. Oysa, örneğin, Marmara Denizi'nin öteki kapısı belirtilmek *istenildiğinde Çanakkale Boğazı* diye söylenir. **Boğaz**, **Boğaziçi** olarak da anılır.

"Boğaziçi'nin ilk adı Bosphorus'tur. Bu sözcük de "bous" (inek) ve "phoros" (geçit) sözcüklerinden türemiştir. İnek Geçiti denmesinin

Bir zamanlar Boğaziçi

nedeni bir mitolojik öyküdür. Tanrıların tanrısı Zeus, baştan çıkardığı sayısız güzel kızdan biri olan İö'yu, karısı Hera'nın kıskanç öcünden koruyabilmek için bir inek biçimine sokmuştu. Ne var ki bu plan yürümedi. Hera İö'ya sonsuza dek eziyet etmesi için bir atsineğı gön-derdi. İö bu sinekten kaçayım derken kendini Boğaz'a attı ve yüzerek Avrupa'dan Asya'ya geçti.

Zamanla ilintisiz mitoloji dünyasında İö'nun bir anakaradan öbürüne geçişini Argonotların denizden geçişi izledi. Herkül, Peleus, Telamon, Orfeus, Kastor vb. seçkin efsane kahramanlarının eşliğinde İason, Kolkhis ülkesinde saklanan Altın Pösteki'yi bulmak için kuzeye, Karadeniz'e doğru yola çıktı.

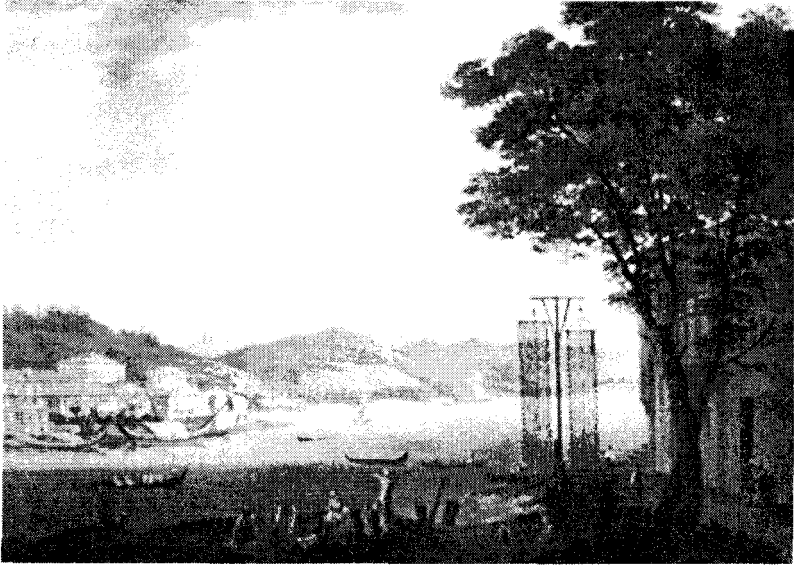
Bu iki efsane iki anakara ile iki deniz arasında geçit sağlayan Boğaz'ın coğrafi önemini gösteriyor. Doğa, Altın Boynuz adıyla da anılan Haliç'i Boğaz'ın daha sakin olan güney ucunda yaratmakla katkısını tamamladı. Haliç bütün rüzgarlara kapalı güvenli bir limandır. Böylece İstanbul, önemli bir kent için gerekli kusursuz coğrafi altyapıya kavuşmuş oldu." (Murat Belge: "Boğaziçi", *İstanbul*, Nisan 1993, sayı:5, s.93.)

"Altın Post'u ele geçirmek için Karadeniz'e açılan 55 kürekli Argos gemisi geçiyor Boğaz'dan, nice ünlü, kimi bilimci, kimi yarı tanrısal yolcuları ve gemicileri ile. Kimler yok ki, o gemide! Jason var seferi düzenleyen ve yöneten, gemiyi inşa edip ona adını veren usta Argos, Truva savaşlarına neden olacak güzel Helena'nın kardeşleri Castor ve Pollux, erişilmez ozan Orfeus, canavar Minotor'u öldürecek olan Thesus.

Ve dünyanın en güçlüsü diye bilinen Herkül bile var; Yunanistan'dan Karadeniz'e kaçırılan kanatlı koçun postunu arayanların arasında. Artı bir dizi macerasever bilim adamı: İdmon, Amphiaros ve Mopsos gibi.

Altın Post'un öyküsü bilinen bir öyküdür: Jason, Medea'nın yardımı ile, postu koruyan ejderi öldürüyor, istediğini elde ediyor ve geri dönüyor. Altın Post'un öyküsü bir arayışın öyküsüdür ancak, dikkat edelim, asıl ilginç olan bu öykünün, bu maceranın izlediği "yol"dur.

Dodona tapınağının kehanetler yağdıran ağacın kerestesi ile inşa edilen Argos gemisi de kehanetlerde bulunuyor; çünkü "konuşan" bir gemidir. Denize açılan bu konuşan, ses veren gemi, bir arayışın aracı oluyor: denizden bir yolculuk yapıyor, yaşam ile ölüm arasındaki ince çizgiyi, ayırımı simgeleyen denizden.

Geçmişte Boğaziçi

Denizleri aşarak, Boğaziçi'nden geçerek, Altın Post ya da bilgi yeniden elde ediliyor: Batı'dan çalınan ve Doğu'ya getirilen bilgi geri dönüyorsa da bu bilgiye erişebilmeleri için Jason'un ve onu izleyenlerin Batı'yı Doğu'dan ayıran -- ya da Batı'yı Doğu ile birleştiren -- bir geçitten, bir boğazdan geçmeleri gerekiyor.

*Jason'un tehlikelerle (deniz kızları, ateş soluyan boğalar, yarı kartal yarı kadın canavarlar) dolu yolculuğu bilgiye sahip olmak isteyen, kaynağına (Karadeniz'e) ulaşan ve aradığını elde eden gerçek bir "giz sahibi"nin yolculuğu değildir. Jason bir ihanet işleyerek bilgiye sahip olabiliyor, cehenneme kadar iniyor, değişimden geçiyor, oysa gerçekten arzuladığı bilgi ve erdem değil servet ve güçtür." (Giovanni Scognamilla; *İstanbul Gizemleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s.28-30.)*

BOMONTİ -- Semt, adını, 1902 yılında **Bomonti Kardeşlerin** burada kurdukları **Bomonti Bira Fabrikasından** almıştır. Fabrikanın bugünkü adı İstanbul Tekel Bira Fabrikasıdır.

BOSTANCI -- Kadıköy ilçesinin mahallelerinden **Bostancı'nın** adı. Osmanlı döneminde buradaki Çamaşırcı (Şimdi Bostancı) deresinin

44 | üzerindeki Taş Köprü'nün hemen yanında bulunan **Bostancı Kara-**

kolundan gelmektedir. Semtin yönetimi, Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren *bostancılar* elindeydi.

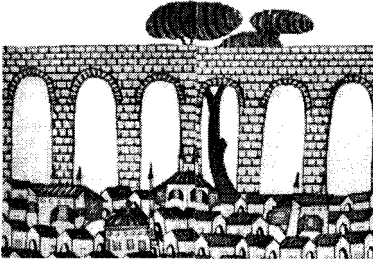
Bostancılar; Osmanlı İmparatorluğu saray örgütlenmesinde önemli yeri olan, özellikle sarayın bağ ve bahçeleri ile bostanlarının, kayıkhanelerinin, köşkerin korunmasıyla ve bakımıyla görevli hizmetlilerdi. Yöneticisine *Bostancıbaşı* deniliyordu.

BOYACIKÖY – 3. Selim Batı Trakya'dan usta kumaş boyacılarını alıp getirir, Baltalımanı ile Emirgan arasında bir köye yerleştirirse o köye ad konmasa bile adı kendiliğinden konulmuş olmaz mı?! Öyle olur elbette ve köy, **Boyacıköy** diye anılır.

Üstte Boyacıköy bugün, altta Boyacıköy dün.

BOZDOĞAN KEMERİ – **Valens Su Kemer**i diye de bilinir. Batı kaynaklarında bu adla geçer daha çok. **Bozdoğan** adını nasıl aldığı hakkında kesin bir bilgi yok. "Malumdur ki **Bozdoğan**, doğan adındaki bir kuşun cinsidir. Türkler, sapı başına nisbetle biraz ince düşmüş bir nevi gürze de "bozdoğan" derler, hatta iri bir nev'i armudun "bozdoğan armudu" adını alması bu münasebet ile. Bir de darbı mesel vardır: "El tokadı yemeyen kendi yumruğunu bozdoğan zanneder." (Nazım Nîrven.)

İkinci Sultan Mahmud zamanında mühendislik öğrencilerince yapılmış bir İstanbul Camileri haritası üzerinde bu su kemerinin adı "*Kül renkli, boz renkli kemer*" anlamında "*Buzluğān Kemer*" ya da "*Harap Kemer*" anlamında "*Bozulgan Kemer*" diye geçmektedir." Kimi

görüşlere göre, kemerin asıl adı *Buzluğān* ya da *Bozulgan*dır ve zamanla ağızlarda *Bozdoğan*'a dönüşmüştür.

BULGURLU -- "Kaynaklarda "Burkullu", "Burgullu", "Burkurlu" ve "Burgurlu" olarak da geçen Bulgurlu adının, 1876 Balkan bozgunundan sonra yörede iskan edilen Bulgar göçmenlerinden geldiği iddiası pek kabul görmemiştir. Bulgurlu adının bu tarihten önce de kullanıldığı düşünülünce adın kaynağının burada aranmaması gerektiği ortaya çıkar. 16. yy'da çiftçilikle uğraşan köyün adı, "bulgur"dan türemiş olmalıdır. Köyün tarihi caminin (Bulgurlu Mescidi) önünde, Aziz Mahmud Hüdayi Efendi'nin hediyesi olduğu rivayet edilen ve 1960'lara kadar görülebilen tek parça mermerden bulgur dibeği de bu tezi destekleyen bir kanıt olabilir." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 2, s. 331.)

BURMALI SÜTUN -- "At Meydanı'nda, tunçtan bir sütundur. "Yılanlı Sütun" ve "Bronzlu Sütun" olarak da bilinir. M.Ö. 497 yılında dökülmüş ve Delphi'de Apollon tapınağına hediye edilmiş olan bu anıt Bizans İmparatoru Konstantin tarafından Hipodroma dikilmiştir. Aslı 8 metre boyundayken bugün 5 metreye inmiştir. Evvelce 29 burmadan oluşan bu birbirine sarılmış üç yılan şekilli sütunun üst tarafında dışarıya doğru uzanmış üç yılan başı da bulunmaktaydı. Ayrıca bu yılan başlarının üstünde altın sacayağı içinde altından 3 m. çapında bir vazo vardı. Bu taşlar XVII. yüzyıl sonlarına kadar duruyordu. Kemankeşlerin ok talimleri sırasında hasara uğrayıp yok oldular. Yılanların kuyruk kısmı ise bir tütsü sehпасına oturtulmuştu. Bu anıtta Bizans inanışlarına göre "piton" adlı yılan, kötülüğü sembolize etmekteydi. Erkek güzelliğini ve gücünü sembolize eden Apollon, bu canavarı boğup öldürmüştü. Yunanlılar İran'a karşı "Platea Muharebesi"ni kazandıktan sonra bu anıta yapılmışlardı." (*İstanbul*

BÜYÜKÇEKMECE -- Sözlüklere bakılırsa, *çekmece*, teknelerin sığınmasına elveren korunaklı koydur. Bu tanımla yetinilirse, Büyükçekmece büyük, Küçükçekmece de küçük ve denizle bağlantılı, tekneleri barındıran birer göldürler ve bu göllerin kıyılarındaki yerleşimler de aynı adlarla anılmaktadırlar.

Öte yandan, biliniyor ki, bir dönemlerde, insan ve/ya da her türlü araç gereç, mal gölü denize bağlayan kanaldan sallarla çekilirmiş. Çekme işinin yapılabilmesi için bataklığa sağlam halatlarla birbirine bağlanan kalın kazıklar çakılmış. Karşıya geçirilecek olan her ne ise, sala bindirilir ya da yüklenir, halatlar çekile çekile sal karşı kıyıya ulaştırılırmış. Bu *çekmece* işlemi, göllere (ve dolayısıyla buradaki yerleşimlere) ad olmuş: **Büyükçekmece** ve **Küçükçekmece**.

BÜYÜKDERE -- Belli ki köyün bulunduğu yerde büyük bir dere akarmış. Bu derenin yer aldığı vadinin içinde bir de ünlü Hünkarsuyu bulunuyor. Büyükdere suyunun bir bölümünün yeraltı yollarıyla çeşitli çeşmelere dağıtıldığı da biliniyor. Köyün eski adı ise, derin vadi demek olan **Vatikołpos**'muş.

Kartpostaldaki Büyükdere

CADDEBOSTAN – Semtin eski adı **Cadı Bostanı**. Belli ki bostanlar bol. Belki de, bu bostanlarda cadılar dolaştığına değgin söylenceler var. Günün birinde piyade feriki Cemal Paşa bu bostanları satın almış. Özel mi özel, güzel mi güzel bir köşk yaptırıp geçmiş oturmuş içine. Paşa buraya yerleşince, cadılar bostanlarda dolaşmaktan vazgeçmiş olmalı, semtin adı **Caddebostanına** dönüşmüş. Artık sonundaki "ı" da düşürülmüş olarak **Caddebostan** deniliyor.

CAĞALOĞLU – Bir başka özel mi özel ve de güzel mi güzel yapıdan söz edeceğiz. Bu kez bir köşk değil, bir saray. Yanında da bir hamam. Yaptırtan, 16. yy'ın ikinci yarısında yaşamış olan Osmanlı sad-

Cağaloğlu hamamından iç görünüş.

razamlarından Cigalzade Sinan Paşa. Bu saray ve hamam paşanın adıyla anılıyor elbette. Bir süre sonra semt de aynı adla anılır olmuş doğallıkla. **Cağaloğlu, Cigalzade**'nin ağızlarda değişmiş söylenişi. Ha, saray da, hamam da bugün yok. Yerlerinde İran Konsolosluğu ile İstanbul Erkek Lisesi bulunuyor.

CAĞALOĞLU HAMAMI -- Semtin adını taşımasına karşın 1714 yılında I. Mahmut tarafından Başmimar Süleyman Ağa'ya yaptırılmıştır.

CANFEDA İSKELESİ – **İnciyan**'a göre, Salıpazarı'nın ilerisinde "**Canfeda-iskelesi**" vardır ki ona yanındaki Canfeda tekkesi'nden dolayı bu ad verilmiştir. Bu tekkede, Kanuni Sultan Süleyman'ın, h. 942 senesinde idam edilen meşhur sadrazamı İbrahim Paşa medfunur." (P. Ğ. **İnciyan: 18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.100.)

CANKURTARAN -- Semt, adını, Fatih'in topçubaşısı olup Bizanslılarla çarpışırken Ahırkapı dolaylarında şehit düşen ve türbesi Ahırkapı'da olan **Cankurtaran Seyyid Hasan Ağa**'dan almıştır. Anlaşıyor ki,

bu yiğit, şehitlik mertebesine ulaşmadan önce, savaş alanlarında çok yoldaşının canını kurtarmıştır.

CEBEHANE -- Topkapı Sarayının birinci avlusu içindeki Aya İrini kilisesinden söz etmiştik. Bir dönemde, bu kiliseye savaş araç ve gereçleri, silah (cebe=silah) depolandığı için **Cebehane** diye anılmıştır. Cebehane sözcüğünün bugünkü karşılığı cephaneliktir.

CERRAHPAŞA -- Semt, buradaki camiin adını taşır. Camii, 16. yüzyılda, Sadrazam **Cerrah Mehmed Paşa** yaptırmıştır. Mimarı Davud Ağa'dır. Cami ile birlikte, çifte hamam, çeşme ve türbe de yaptırmıştır **Cerrah Mehmed Paşa**.

Cerrahpaşa Hastahanesi ise, 1909 yılındaki kolera salgını sırasında kurulmasına başlanan ve 1910 yazında hasta kabulüne başlayan sağlık kuruluşudur. Adını, bulunduğu semtten almıştır.

Cerrahpaşa Hastahanesi ile ilgili bir öyküyü, **Giovanni Scognamillo** *İstanbul Gizemleri* adlı kitabında aktarır:

"Mirasçısı olmayan çok zengin bir adam ölüm döşeğinde, komşusu fakir bir balıkçıya vasiyetini söylemiş. Konağının bodrumunda hazinesi saklıdır ve orayı olağanüstü varlıklar beklemektedir; hazineye, Mısır'da oturan ünlü Cerrah'tan başka kimse girmeyecektir. Balıkçı birçok maceralardan sonra Mısır'daki Cerrah'ı bulur, İstanbul'a getirir. Cerrah, padişaha damat olur ve bugün onun adıyla anılan büyük hastaneyi kurar."

Bu öyküyü aktardıktan sonra, **Scognamillo** şu açıklamayı da yapar:

"Hazine inanışlarını, defne tutkusunu destekleyen hoş bir masaldır bu, İstanbul folkloruna yerleşmiş. Nedir ki, hastane, Cerrah Mehmed Paşa'nın adını taşıyorsa da, kuruluşu 1910 yılına aittir.

Yukarki öyküyü anlatan ve "İstanbul Ansiklopedisi"ni kaynak olarak kullanan Pertev Naili Boratav'ın belirttiği gibi efsana hastanenin Cerrahpaşa adını taşımasından ve öte yandan, 1944 yılında ek bir pavyon inşaatı sırasında yapılan kazıda bir işçinin o yerde bir defne bulmasından kaynaklanmıştır bir olası." (*Giovanni Scognamillo: İstanbul Gizemleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, Mart 1993, s.44-45.)

CİBALİ -- **Cibali**, adını, **Cebe Ali Bey**den almıştır.

Cebahaneyi anlatırken belirtildi: *Cebe*, *silah* demek. Lakabı *silah* (cebe) olan Ali Bey Fetih günü kahramanlarından biri. Bursa subaşı. | 49

Sur kapısını kırıp İstanbul'a giren öncülerden. Kırıldığı kapı sonraları **Cibali kapısı**, bulunduğu semt de Cibali diye anılacaktır. *Cebe Ali*, söylene söylene, **Cibali**'ye dönüşmüştür.

Ama, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinde* şu açıklamalara da yer verilmiştir:

"Eskiden zindan olarak kullanılan susuz derin kuyulara Cub denirdi. İçine atılan adam ölünceye kadar oradan çıkamazdı. Buna "*zindan kuyusu*" da denilirdi. Vaktiyle Cub-i Ali adlı böyle bir kuyu bulunduğu için Haliç'teki yere sonradan Cibali adı verildi diye bir görüş vardır. Oysa semtin adının nereden geldiği bilindiğinden, buna bir yakıştırma denilebilir. Arapça olan "*cub*" kelimesi kuyu demektir." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1389.)

Evliya Çelebi ise şöyle anlatır:

"*Zeyneddün-i Hafî'nin kurduğu Zeyniyye tarikatına girip at çulundan yapılan bir cübbe giydiği için bu isimle anılır ve Cübbe Ali, Mısır'dan Bursa'ya gelip yerleşmiş ve sonra da Fatih'in Subaşısı olarak bu kapıdan ilk giren o olmuştur.*" (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1377.)

Cibali Kapısına Bizans döneminde **İalon** denildiğini de belirtelim. **İalon**, **yalı** demektir. Dilimizdeki **yalı** sözcüğünün kökeni de böylece ortaya çıkmış oluyor.

CİHANGİR -- Tophane ile Fındıklı arasında kıyıda 300 basamakla ulaşılan yüksekçe bir yere **Kanuni Sultan Süleyman**'ın oğlu **Cihangir**'in anısına yaptırmış olduğu cami, semte de adını vermiştir.

Cihangir'in sözlük anlamı "*dünyayı ele geçiren/geçirmeye çabala-*yan"dır.

CİNCİ MEYDANI -- Meydanın adını nasıl aldığına değgin (dair) öykü ansiklopedilere geçmiştir:

"İstanbul'un işgali (1922) sırasında şehri paylaştan işgalcilerden İngilizler bugünkü Kumkapı ve Kadırga'yı o kadar beğenmişler ve o kadar sevmişler ki, burada balık avlıyorlar, sahillerden denize girip deniz sporları yapıyorlar ve bu arada pek çoğu da halen Kadırga sahası olarak, gençlerin futbol oynadıkları sahada at koşturuyorlar ve burasını manej olarak kullanıyorlarmış. Ancak bazıları ise gündüz görevlerinin ağırlığından işlerinden ayrılamayınca ve at sporunu da çok sevip ihmal

edemediklerinden, geceleri burada at sporu yapıyorlarmış. İngilizlerin gece ata binmeleri, burada oturan kadınlarımızın tuhafına gitmiş ve bazıları bunları gizliden gizliye izlerlerken bu arada yaşlı bir Kumkapılı hanım, atlar üzerinde ve zifiri karanlıkta koşturduklarını görünce hemen mahalleliye koşmuş ve şöyle haykırmış:

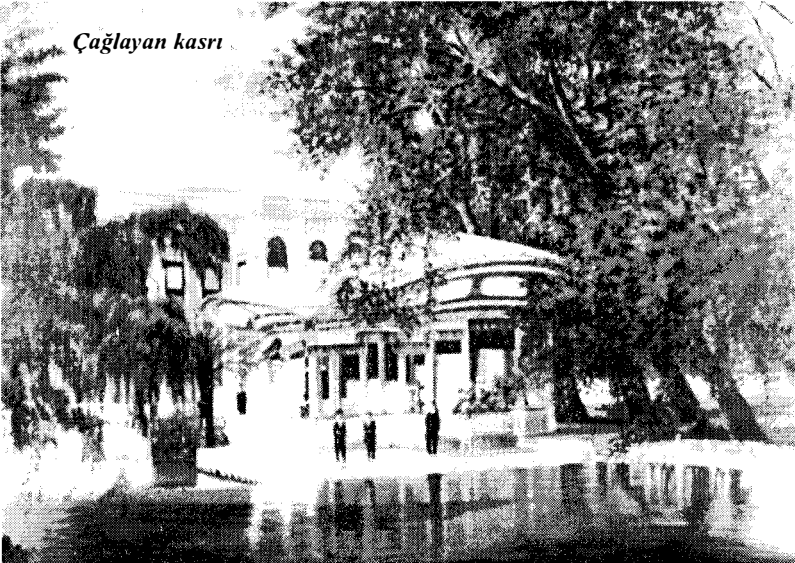
"Meydanda cinler at koşturuyor, o tarafa sakın gideyim demeyiniz, sizleri cin çarpar..."

Ve bu sözler, bilhassa geceleri evlerinden kaçarak, meydanda at koşturanları seyreden çocukları korkutmak için alay konusu olurken, günden güne değer kazanmış ve çocukları korkutma vesilesi olmuştur.

Kumkapı ile Cankurtaran semti arasındaki ve bugün çok ünlü futbolcuların yetiştiği ve halen de günün her saatinde küçük-büyük çocukların top koşturdukları Kadırga meydanının adı Cinci Meydanı olmuş ve o tarihten bu yana da halkın dilinde yerleşmiş kalmış." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1385-1386.)

Ç

ÇAĞLAYAN -- Çağlayan semti, Osmanlı dönminde bahçelikmiş. Sulak ve çağlayanlarıyla ünlü bu yere 1862-1863'te Sultan Abdülaziz, bir kasır yaptırmıştır. Kasır, yaptırıldığı yerin çağlayanlarla kaplı oluşundan ötürü Çağlayan diye adlandırılmış, ve semt bu kasırdan ötürü Çağlayan diye anılır olmuştur. 1940 yılında yıktırılan kasrın yerine 1952 yılında İstihkam Mektebi yaptırılmıştır.

ÇAKMAKÇILAR -- "Ateşli silahların kullanılmasına yarayan ateşleyicileri ve genel olarak çakmağı yapan ve satan esnaf. (...) 1500'lerde Osmanlı Silahlı Kuvvetleri'nde, yavaş yavaş, ağızdan dolma, çakmakla ateşlenen silahlar yaygınlaşmaya başladı. (...)

Yeniçerilerin ve İstanbul'daki öteki silahlı kuvvetler mensuplarının ateşli silahlara gittikçe ağırlık vermeleri yeni bir iş kolunun doğmasına yol açtı: Çakmakçılık. Çakmakçılar da, barut ölçęi vezneyi mal eden ve satan vezneciler gibi, yeniçeri kışlarına yakın bir yerde bulunmaktaydılar. Çakmakçıların çarşıları bugünkü Uzunçarşı ve Mercan caddeleri kavşak noktasıyla Mahmutpaşa Yokuşu'nun altbaşı arasında uzanıyordu. Gerek İstanbul, gerek taşra ateşli silahların çakmak ihtiyacını bu çarşıdan sağlardı. (...)

Günümüzde, sadece adı kalan Çakmakçılar çarşısı veya yokuşu İstanbul'un ticaret merkezlerinden biridir." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1426-1427.)

ÇAPA -- Reşat Ekram Koçu'ya göre, Latince *havalandırma* ve *bu amaçla kullanılan demir aygıt* anlamına gelen *zappa* sözcüğü, zamanla bozularak **Çapa**'ya dönüşmüştür. Ancak, *zappa* sözcüğüyle semt adının bağlantısı konusunda açık seçik bilgi yoktur.

ÇARŞAMBA -- Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra kenti İslamlaştırmak ve Türkleştirmek amacıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirttiği halkları çeşitli semtlere yerleştirtti. Bu semtlerdeki yerleşim yerleri, *oda* diye de anılıyordu. *Altı cemaat* diye anılan Ermenilerden bir bölümü Fatih Camii yakınlarındaki odalara yerleştirildi. Bunlar *Çerşenbih*, yani **Çarşamba Odaları** diye anılmıştır. Böyle anılmasının nedeni ise, buraya Çarşambalı Karadenizlilerin yerleştirilmiş olmasıdır. Çarşamba odaları, zaman içinde bulundukları semtin adını oluşturmuştur.

ÇARŞAMBA PAZARI -- Önceleri Fatih Camiinin avlusundan Yavuzselim'e değin uzanan alanda, ara sokaklar ve Karadeniz Caddesi üzerinde kurulan İstanbul'un en büyük semt pazarı, Çarşamba günleri kurulduğu için, **Çarşamba Pazarı** diye adlandırılmıştır.

IV

Çatladıkapi 1532'de çatladı!

ÇATLADIKAPI -- Tam 465 yıldır **Çatladıkapi** diye anılıyor. Yapımı daha da eskilere gidiyor elbette. Bizans dönemine. Marmara kıyısındaki surların, batıdan doğuya doğru gidildiğinde, altıncı kapısının önceki adı demir anlamına Sidera idi. 1532'de bir zelzele oldu, kapı yanındaki burç çatladı ve o gün bugündür kapı Çatladıkapi diye anılıyor. Elbette semt de..

ÇEMBERLİTAŞ -- **Edmondo De Amicis**, 19. yy. İstanbul'unu anlattığı İstanbul (1874) başlıklı kitabında **Çemberlitaş**'ı da anlatır:

"... Mermerden yapılmış Nuruosmaniye (Osman'ın nuru) camii ile vakıtle, kemerler, zafer takları ve heykellerle çevrilmiş olan Eski Forum'un ortasında Constantinus'un yanık sütunu vardır. Bulunduğu semte adını veren ve Avrupalıların Yanık sütun dedikleri Çemberlitaş sütunu, 330 tarihinde Roma'daki Apollon mabedinden getirilmiş ve Büyük Constantinus tarafından buraya diktirilmiştir. Sütunun üzerindeki güneşi selamlayan Apollon heykeli kaldırılarak yerine Constantinus, yaldızlı tunçtan heykeli konulmuştur. 1672'de çıkan yangında somaki bloklar çatladığından sütun II. Mustafa zamanında demir çemberler içine alınmıştır." (**Edmondo De Amicis: İstanbul (1874)**, Çev: Prof. Dr. Beynun Ak-yavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.50 ve aynı sayfadaki dipnotu.) Amicis'in tanımladığı taş semte de adını vermiştir.

ÇEMBERLİTAŞ HAMAMI -- 1584 yılında Nurbanu Sultan'ın yaptırdığı hamam bir Sinan yapısıdır. Çemberlitaş, Nurbanu Sultan'ın adını unutturmuştur.

ÇENGELKÖY -- Sermet Muhtar Alus'a göre:

"Çengelköy'ünde gemi çapaları yapılmış. Köyün çengelliğini bu sebebe atfedenler olduğu gibi, İstanbul fethinde burada gayet aykırı bir gemi demiri görülmesine isnat edenler de var." (Sermet Muhtar Alus: *İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.183.)

Çengelköy'ün eski adının ne olduğunu ise, **İnciyan**'dan öğreniyoruz:

"Çengelköy'ün eski adı, buradaki kilisenin yaldızlı kiremitli damından dolayı **Khrisokeramis**, yani "altın kiremit" idi." (P. Ğ. İnciyan: *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.131.)

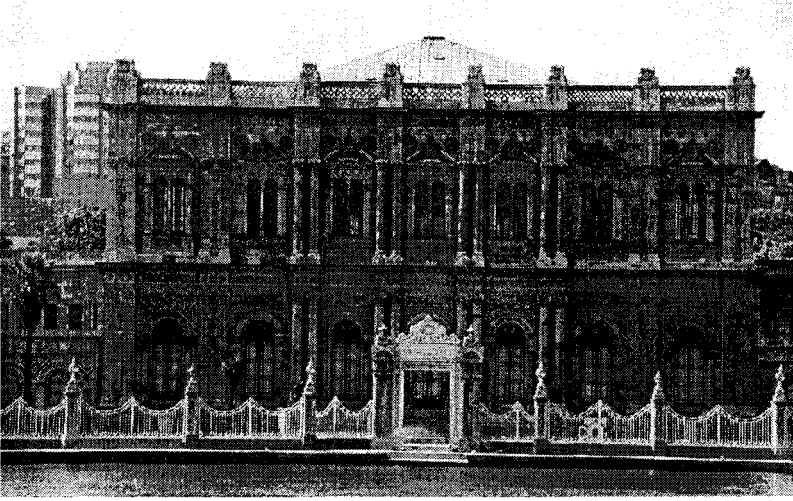
ÇEŞME -- İstanbul'da çok sayıda çeşme var. Çeşmeler adlarını semtlere de vermiş. Ya da çeşmesiyle birlikte anılan semtler/mezamlar çok. Örneğin Selamiçeşme, Valideçeşme... Su gereksinimini karşılamak için sokaklarda ya da konutlarda yaptırılan çeşmeler mimarlık açısından da önem taşıyor. Genellikle yalıklı ve hazneli olarak gerçekleştirilmiş çeşmeler ve çok zaman yaptıranın adıyla anılıyorlar.

Çeşme sözcüğü ise, Farsçada göz anlamına gelen *çeşm*'den türetilmiştir.

ÇEŞME MEYDANI -- İşte çeşmeli bir ad: **Çeşme meydanı**. Bugün **Azapkapı** olarak biliniyor. Semtın eski adını aldığı çeşme, 2. Mahmud'un annesi **Salıha Sultan**'ca yaptırılmıştı.

ÇİRAĞAN (SARAYI) -- Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı, yapımı 1872'de tamamlanan, 1910 yılında yanan, bahçesi uzun süre Beşiktaş Kulübünün stadı olarak kullanılan, bugün ise Kempinski şirketince otel olarak işletilen **Çırağan Sarayı**'nın adının nereden geldiğine değgin (dair) açıklamayı **Sermet Muhtar Alus**'tan alıyoruz. Alus'un yazısı 29 Ocak 1939'da yayımlanmıştır. O sıralarda sarayın yalnızca dört duvarının kalmış olduğu anlaşıyor:

"Dört duvarı kalan, bahçesi Beşiktaş Kulübü'nün Şeref Stadı olan Çırağan Sarayı önündeyiz. Sanki saray denilen nesnelerin köküne kibrit suyu dökülmüş de, barınacak yer kalmamış gibi, Abdülaziz'in Avrupa'dan milyonlar istikrazı sıralarında çıkıtırıverdiği alametlerden biri; mimarı gene mahud (adıgeçen) Serkis Balyan usta. Yapılması 1863'ten 1867'ye kadar sürmüş. Nam eskiden kalma. Sadrazam

Çırağan Sarayı

meşhur Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (ö. 1730), buraya kurdurduğu köşkte çırağan şenlikleri yaparmış. Çırağ, şem'a manasına; yani kaplumbağların sırtına mumlar dikerler, şimsirlikler içinde dolaştırırlar, gayet keyifle seyrine bakarlar. Yıkılıp tarumar olan bu köşkün ve müstemilatının yerine II. Mahmud betekrar (yeniden) bir kasır çıkıverip aynı ismi koymuş. Bu seferki adı da şimdiki haline uygun: İçine çırak çıkarılan cariyeler ve harem ağaları doldurulmuş." (**Sermet Muhtar Alus: İstanbul Kazan, Ben Kepçe**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.163.)

Şair Leyla (Saz) Hanım anılarında eski Çırağan sarayı hakkında bilgi verir:

"1909 yılında Meclis-i Mebusan (Mebuslar Meclisi) olarak kullanılıp 1910 yılında yanan ve yangınla yıkıntıya dönmesine karşın 1918-1923 yılları arasında Fransızların kışla olarak kullandığı (Bizot Kışlası) Çırağan Sarayı'nı, Sultan Abdülaziz yaptırmıştı. Bu çok görkemli bir yapıydı. Dış beyaz mermer kaplanmış ve kızıl somaki mermer sütunlarla süslenmişti. Sarayın içi de renkli mermerlerle bezeliydi.

Sultan Abdülmecit 1876 yılının Ağustos ayında tahta çıktığı zaman bu göz kamaştırıcı sarayı, pek kısa bir süre padişahlık yapmış olan kardeşi Sultan V. Murat'a ayırmıştır. Bu saray, Sultan Murat için sürekli bir tutukevi olmuştur. (...)

Çırağan Sarayı 'ndan Boğaz 'a bakış.

Şimdi, tümüyle ahşap olan eski sarayı anlatmak istiyorum. Bu saray, Abdülaziz'in görkemli mermer srayının yerindeydi ve yenisinin yapılabilmesi için yıktırılmıştı.

Sonradan yapılan saray gibi, eski Çırağan Sarayı da ek yapılarıyla birlikte güneybatısında Beşiktaş ve kuzeydoğusunda Ortaköy olmak üzere tüm Boğaziçini kaplamaktaydı.

Saray, kuzeyden güneye doğru beş bölümden oluşuyordu.

1- Resmi kabul salonları ve Mabeyn.

Mabeyncilerle Saray'ın yüksek dereceli öbür yöneticilerinin çalışma odaları buradaydı.

2- Sultan'ın kendisinin kaldığı bölüm.

3- Sultan'ın harem bölümü.

4- Ne olduğunu şu anda anımsayamadığım on kadar odalı ufak bir yapı.

5- Şehzade'nin konağı."

(Şair Leyla (Saz) Hanım: *Anılar/19. Yüzyılda Saray Haremi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s.17-18.)

Arapçada *şem*, *mum*; *şem'a*, *mumlu fitil* demek olan *çerağ/çırağ* sözcüğü bugün de *çıra* olarak yaşıyor.

ÇİFTE HAMAM -- İstanbul'un çeşitli semtlerinde Çifte Hamamlar vardır. **Ercüment Ekrem Talu**, *Eski İstanbul'da Kadın Hamamlarını* ele aldığı kitabında Çifte Hamamı şöyle tanımlar.

"İstanbul'un semt semt, kimi suyu, kimi temizliği ve ferahlığı, kimi "ana" ve "natır"larının, "usta"larının terbiyesi, neşesi, tecrübesi, türlü türlü marifetleri ile ün salmış birçok hamamları vardı. Bunlardan çoğu gündüzleri kadınlara ayrılır ve onlar için çalışır; erkekler sadece geceleri buralara gelirlerdi. Bazıları da vardı ki, erkekler için ayrı, kadınlar için ayrı bölümleri bulunurdu. Bunlara **Çifte Hamam** denirdi. Bu "Çifte Hamam"ların kadınlara özgü bölümünün kapısı mutlaka yan bir sokağa açılır, müşteriler oraya çekinmeden sıkılmadan girip çıkarlardı." (Ercüment Ekrem Talu: "Eski İstanbul'da Kadın Hamamları", *Bu Şehir-i İstanbul ki...*, Milliyet, İstanbul 1972, s.259-260.)

ÇİFTEHAVUZLAR -- Elbette inanmak zor ama, Kadıköy'ün bu semti bir zamanlar köşklerle kaplıydı. Dahası, bu köşkların bahçelerinde birbirileriyle eşit büyüklükte havuzlar yer almaktaymış. Havuzların bu tıpatıp benzerliği semtin Çiftehavuzlar diye anılmasına yol açmış...

ÇİFTE SARAYLAR -- Bugün *Mimar Sinan Üniversitesi*nce kullanılmakta olan Fındıklı'daki iki yapı, **Abdülmecid**'in kızları **Cemile** ve **Münire** sultanlar için yaptırılmış olduklarından ötürü **Çifte Saraylar** diye anılmaktaydılar.

ÇİFTE SÜTUN -- *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi Çifte Sütun* hakkında şu bilgiyi içermektedir:

"Bugünkü Kabataş'ın bulunduğu yerde idi. Burası, Bizans'ın merkezi İstanbul'un ikinci limanıydı, bir de kilise vardı. 941 senesinde Kuzey kabilelerinden Ruslar ve Kazaklar yüzlerce gemi ile saldırıp Bizans'ı yağma ettiler, buraları yakıp yıktılar. 944'teki saldırıda ise Kuzeyliler püskürtüldü. Bizans İmparatoru I. Romanos Lacapenus, Boğaz'ın ağzındaki bu yerde verilen muharebenin hatırası ve zafer alameti olarak Thep mermerinden "*Thivaikon Marmaron*" iki sütun diktirdi. Bundan sonra buraya Çifte Sütun anlamına gelen Diplokionion denildi." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1491.)

ÇUBUKLU -- "Semt adının evvelce burada yapılan Çubuk lülesinden geldiği sanılmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre, II: Bayezid, oğlu

Birinci Selim'e bir kızılık çubuğu vererek buraya dikmesini emretmiş. Birinci Selim, babasının fermanı üzerine çubuğu diktikten sonra ellerini açarak, "Ya Rabbi," demiş, "Bu çubuk meyve versin ve meyvesi her tarafta şöhrat kazansın!". Çubuk dikildiği sırada orada bulunan II. Bayezid ile Ak Şemseddin de bu duaya "Amin!" demişler. Çubuk yeşermiş, yaprak ve meyve vermiş. Kızılık tanelerini tartmışlar, her biri beş dirhem gelmiş. İşte bu sebeple bu semte Çubuklu Bahçe adı verilmiş, zaman geçtikçe Bahçe sözü unutulmuş, semtin ismi yalnız Çubuklu olarak kalmış.

Gene Evliya Çelebi'nin rivayetine göre II. Bayezid, oğlu I. Selim'e hiddetlenmiş. Trabzon'da vali olan I. Selim'i İstanbul'a getirterek burada ona sekiz çubuk vurmuş. Selim bu çubukları yere dikmiş, çubuklar yeşerip çok güzel meyve vermişler. Çubuklu adının doğmasına sebep bu hadise imiş." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1507.)

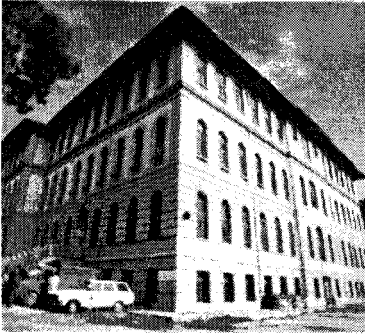
I. Selim'in sonradan Yavuz Sultan Selim diye anıldığını anımsatalım.

ÇUKURBOSTAN -- "İstanbul'da üç ayrı yerde aynı adı taşıyan yerlerin adıdır. Biri, Karagümrük'te Edimekapı'ya doğru uzanan yolun üzerindeki şimdi "Vefa Stadı" olan geniş derinliktir. Diğeri, Çarşamba'da Darüşşafaka'dan Sultan Selim Camiine giden yolun kenarındadır ki, bunun içi, sade bostan olmakla kalmamış, mescidle beraber bir mahalle halini almıştır. Üçüncüsü, Hekimoğlu Ali Paşa ile Odabaşı semtleri arasındadır.

Bizans'dan kalma bu üstü açık su depoları (Sarnıçlar) sonradan sebze yetiştirilen yerler olarak kullanıldıklarından asıl isimleri terkedilerek her birine **Çukurbostan** denilmiş ve bulundukları semtlerde bu adla anılır olmuştur." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1509.)

Yukarıdaki açıklamalar, İstanbul'daki öteki Çukur sözcüğüyle başlayan, -- **Çukurcuma**, **Çukurluçesme**, vb. gibi semtlerin adlarının nasıl oluştuğuna da ışık tutmaktadır.

ÇUKURCUMA -- **Çukurcuma** adındaki **Çukur**un nereden geldiği yukarıda açıklandı. Cuması ise, söyleneceye göre, Fatih Sultan Mehmed'in kenti kuşatma altına aldığı sırada burada Cuma namazı kılmasından geliyormuş...

Darüşşafaka

DARÜŞŞAFAKA -- Yoksul ve yetim çocukların yetiştirilmesi amacıyla 1873 yılında hizmete giren parasız yatılı okulun ilk adı **Darüşşafakatü'l-İslamiye** idi. **Darüşşafaka**, *şefkat yurdu* anlamına gelmektedir.

DARÜŞŞİFA -- Kimi külliyelerde yer alan sağlık kuruluşlarına **darüşşifa** adı verilir. Sözcük anlamı *şifa yurdu*dur.

DAVUTPAŞA -- Adını bulunduğu semte de veren külliyei ve sarayı 2. Bayezid'in vezirlerinden **Derviş Davud Paşa** yaptırtmıştır.

DAVUTPAŞA KIŞLASI -- Kışlanın yapıldığı Çırpıcı ve Haznedar dereleri arasındaki tepenin doğu yamaçlarında yer alan semt, 2. Bayezid'in vezirlerinden *Davud Paşa* burada bir takım yapılar yaptırttığı için **Davutpaşa Sahrası/Davutpaşa Çiftliği/Davutpaşa Bahçesi** diye anılmaktaydı. 2. Mahmud'un, buraya, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra kurulan *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* (Sözlük anlamı: *Tanrının yardımıyla üstün gelen Muhammed'in askerleri*.) için yaptırdığı kışla semtin adıyla (**Davutpaşa**) anılmıştır.

DEFTERDAR -- Haliç kıyısında Feshane-i Amire önündeki caddenin ve gene bu kıyıdaki semtin adı, burada bulunan Defterdar Camiinden gelmektedir. Camii yaptıran Nazlı Mahmut Çelebi, Kanuni Süleyman'ın defterdarlarından ve dolayısıyla camiinin adı Defterdar olur.

DEFTERDAR BURNU -- Sarraf-Hovannesyan yazma kitabında **Defterdar Burnu** ile ilgili şu bilgileri verir:

"Boğazın Rumeli sahilindeki ilk burun, eskiden padişah mesiresi olan **Defterdar-burnu**'dur. I. Ahmed devrinde, defterdar Ekmekçioğlu Ahmed Paşa'nın buradaki sarayından dolayı bu mevkiye bu ad verilmiştir. II. Osman zamanında, h.1028 senesinde ölen Defterdar Ahmed Paşa, II.Bayezid'in türbesine defnedilmiştir. Saray, bilahare temelinden

Defterdar burnu

yiktırılmış ve 1793'de, yerinde, I. Abdül Hamid'in kızına mahsus yeni saray inşa edilmiştir. Defterdar-burnu, İstanbul şehrine karşı Boğaz'ın manzarasını kapamaktadır."

Farsçadan dilimize geçen *defterdar* sözcüğünün sözlük anlamı *para işlerinden sorumlu kişidir*.

DİKİLİTAŞ -- "Çocukken Beşiktaşlıyken "İstanbul'da Dikilitaş.. Aslan Beşiktaş.." diye bağıırdık.. Fenerli olanlar da cevap verirdi:

"İstanbul'da Dikilitaş.. Kapsol Beşiktaş.."

Yani kuru sıkı tabanca var ya.. Patlar gürültü yapar ama iş yapmaz.. İşte onun argosu..

Biz çocukken rakip takıma yapılan en büyük saldırı buydu işte.. **"Kapsol.."**

Sporun spor, sevgi ve dostluk, kardeşlik olduğu güzel günler..

İşte o Beşiktaş'ın dikili taşını göreceğim eninde sonunda.. Ağzımda sakız olalı 50 yıl olmuş, Dikilitaş'ı göreceğim diye çocuklar gibi heyecanlandığımı hissettim. Belki de çocukluğumu hatırladığımdan bu heyecan..

Kargacık burgacık yollardan tırmanıyoruz.. Birden bir meydan daha çıktı önümüze.. Kenarında semte adını veren Dikilitaş..

Niye dikmişler taşı oraya..

Efendim yıl 1224.. Hicri tabii.. 1810 miladi.. **Sultan 2. Mahmut** elinde bir Şeşhane ile 1155 adım uzaktan devekuşu yumurtasını vurmuş.. (Şeşhane dediğimiz bir cins tüfek.. "**Altı kaval üstü şeşhane**" lafı buradan gelir.. Halk dilinde giderek "**Altı kaval üstü şişhane**" olmuş.. Şişhane diye yazdınız, söylediniz mi "**Mutlak**" doğrucular çıldırır.)

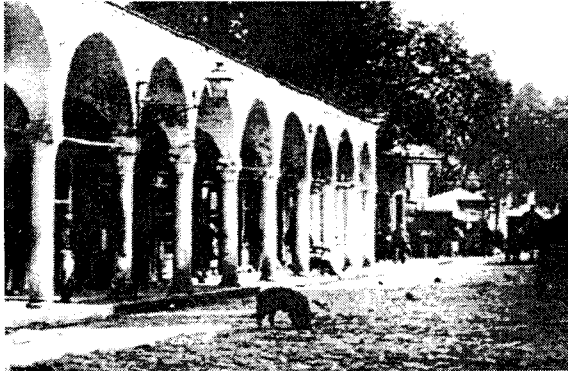
Sultan Mahmut, o zaman devekuşu yumurtasını nereden bulmuş bilmem.. 1155 adım bugün kaç metredir onu da bilmem. Bilen varsa bana yazsın. Adım diye bildiğim ölçü, İngilizler'in kullandığı yarda.. Eğer oysa, bin metre falandan vurmuş Padişah yumurta.. O zamanlar böyle büyük nişan olaylarına taş dikmek adet.. Nişantaşı da o ya.. Hemen bir menzil taşı dikmişler.. Enderunlu Vasıf da bu tarihi olayı dizeleri ile ölümsüzleştirmiş.

Dikilitaş üzerinde **Vasıf**'ın dizeleri altın kakma yazı ile eski Türkçe yazılı.. Meydanın bir köşesine dikilen bugünkü kitabede ise, Dikilitaş hakkında bilgi veriliyor, gelene geçene.. " (**Hıncal Uluç**: "İstanbul'da Dikilitaş", *Sabah*, 12 Eylül 1998, s.15.)

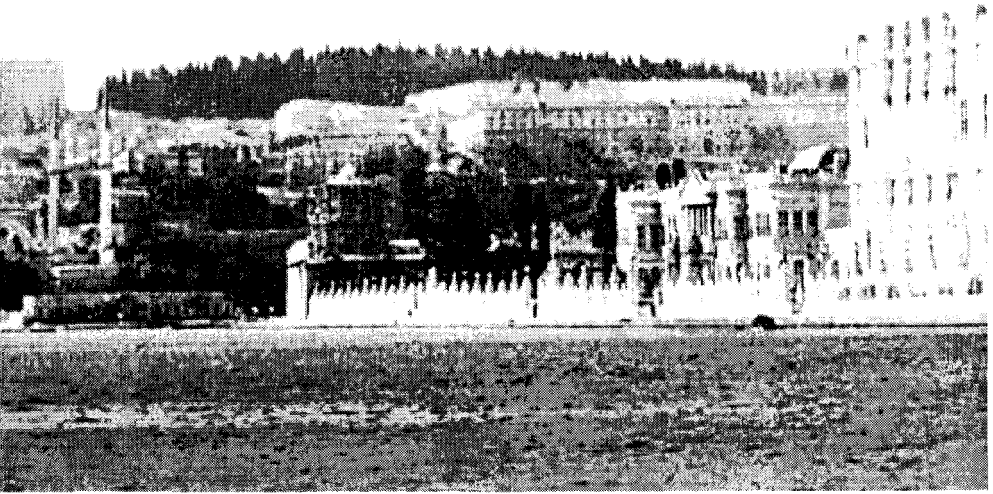
(Ayrıca bkz.: NİŞANTAŞI.)

DİPLOKİONİON – Bkz.: ÇİFTE SÜTUN ve KABATAŞ

DİREKLERARASI – **Direklerarası** adındaki direklerin hangi direk-ler olduğunu **Mahmut Yesari** açıklamıştır bir yazısında:

*Direklerarasının
direkleri*

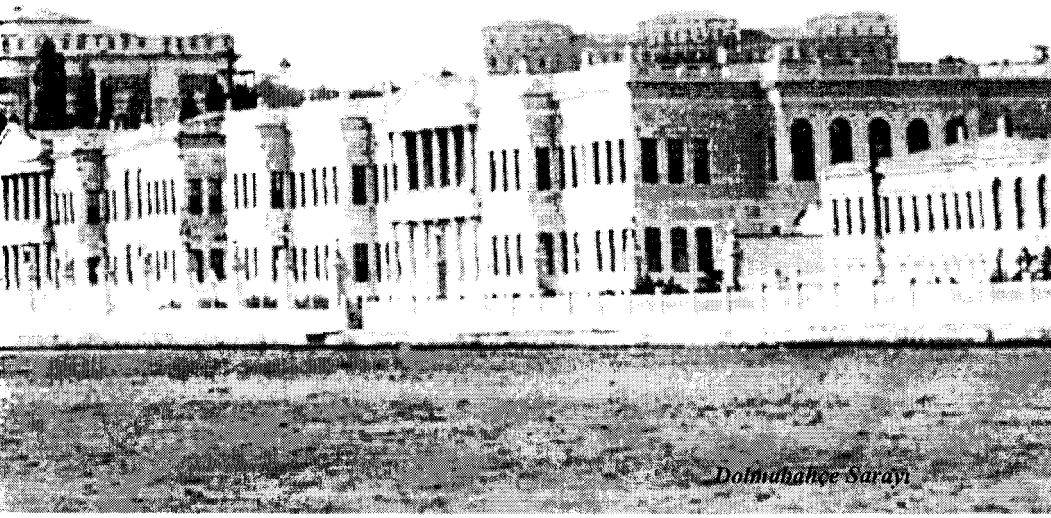
"Tramvayımız Vezneciler'den kalktı ve Sebil'in önünde durdu. İnelim. Sağda, İstanbul'un bu yakasında apartman adıyla ilk anılan "Letafet Apartmanı"nı geçince Direklerarası başlar. (...)

Şimdi sağda ve solda gördüğümüz hep birbirlerine benzer "Akaret Dükkanları"nın önlerinde, bu dükkanların boylarınca kemerler ve bu kemerleri tutan sütunlar vardı. İşte "Direklerarası"nın direkleri bunlardı." (Mahmut Yesari: "Direklerarası", Bu Şehr-i İstanbul ki..., *Milliyet*, İstanbul 1972, s. 236.)

DOLMABAĞÇE -- Sarraf-Hovannesyanyan, daha önce de anılan el yazması yapıtında, Kabataş'ın ilerisinde "**Ayaspaşa** denilen yer vardır." Diye anlatır: Vaktiyle II.Sultan Süleyman'ın ve sadrazam büyük Köprülü'nün müftüsü Ebussud Efendi'nin konağı burada idi. Sahilde, **Dolmabahçe** denilen büyük padişah bahçesi vardır. Evvelce deniz olan burası toprakla doldurulmuş ve bahçe tanzim edilmiştir. **Gümüşsuyu** denilen tatlı sulu çeşme de buradadır."

Evliya Çelebi ise şöyle anlatır Dolmabahçe'yi:

"Ali Osmân has bağçelerinden Dolmabağçe, eskiden küçük ve servili bir bağ idi. Sultan Osmân-ı Şehid fermânı ile bütün donanma gemileri, sandallar, filiklar, firkatalar, İstanbul'un bin kadar kırma kayık mavunaları cem olup, taşlar doldurup önündeki deryaya döktüler, liman gibi bir boğaz iken, doldurub ismine "Dolmabağçe" denildi. Dört yüz arşın bir büyük meydan olup, sahnında Sultan Osmân cirid oynardı. İçinde

Sultan Selim Han'ın bir kasır ve havuzu var, başka binâ yok idi. Burada ulu serviler vardır. Ayrıca üstad bağçıvanı, iki yüz nefer şehbaz bostancıları vardır. Lebi deryâsı derin olub lodos rüzgârından husule gelecek dalgalar sâhili harâb etmemesi için meşe ağaçlarından istihkâm yapılmıştır."

DOLMABAHÇE SARAYI -- Eski Başıktaş Sarayı yıktırılarak yerine, Mimar-ı Has Garabet Amira Balyan'ın tasarladığı saray yaptırılmış ve adını bulunduğu semtten almıştır. Yapımına 1844 yılında başlanan Dolmabahçe Sarayı 1855 yılında tamamlanmış ve 1856 yılında kullanılmaya başlanmıştır.

"Dolmabahçe Sarayı, yaklaşık olarak 250.000 m²’lik bir alana yerleşmiştir. Saray kara tarafında yüksek duvarlarla çevrilidir. Çevrili alanın dışında ayrı pavyonlar halinde olduğu bilinen, Tiyatro, İstabl-i Âmire, hamlacılar, atıyye-i seniye ambarları, eczahane, fodla fırınları, en fabrikası ve benzeri müstemilat yapıları Gümüşsuyu ve Maçka eteklerine yerleşmişti. Bu yapıların büyük bölümü Gazhane'nin, İnönü Stadyumu'nun yapımı ve diğer imar operasyonları sırasında ortadan kaldırıldı.

Saray, bugün anıtsal kapılarının açıldığı bahçeler içinde geniş cephesini denize veren 'L' biçiminde bir ana yapıyla kendisi de ayrı bir küçük saray olan Veliaht Dairesi, Hareket Köşkleri, Camlı Köşk ve diğer küçük pavyonlardan oluşmaktadır. Tümü iyi durumdadır ve Müze Saray olarak TBMM Milli Saraylar yönetiminin koruması altındadır.

Sarayın ana yapısı, her biri kıyıya yerleştirilmiş ve birbirine eklenmiş üç bölümden meydana gelmiştir.:

- Resmi Daire (Mabeyn-i Hümayun)
- Muayede Salonu
- Hususi daire. (Afife Batur: "*Beşiktaş Sarayları*", İstanbul, Ekim 1995, s.60.) (Atıyye-i seniye, padişah armağanı/hediyesi/hediyeliği; en, çuha-y-ı en de denilen bir tür çuha (ki, her yıl kimi saray mensuplarına bu çuhadan dağıtılırdı); fodla, imarethanelerde yoksullara dağıtılan özsüz undan yapılma pide-ekmek; hamlacılar, sandalda kürek çekenler demektir.)

DÖKMECİLER HAMAMI ve SOKAĞI -- Süleymaniye külliyesi içinde yer alan hamamın çevresinde dökmece esnafı yerleşmiş olduğu için gerek hamam, gerekse yanındaki sokak **Dökmeciler** adıyla anılmıştır.

DÜĞÜMLÜ BABA TEKKESİ -- Bugün *Türk ve İslam Eserleri Müzesi* olarak işlev gören (*Makbul*) *İbrahim Paşa Sarayı* içinde yer alan tekkeyi hangi tarihte kimin yaptırdığı kesin olarak bilinmemektedir. Gelgelelim tekkenin adını aldığı **Düğümlü Baba** lakaplı **Şeyh Hafız Mustafa Efendi** 19. yy İstanbul'unun renkli kişilerinden biriymiş. Eline geçen bez parçalarına, iplere üstüste düğümler atıp bunları üstüne başına ve sarığına bağlamış. Bu yüzden **Düğümlü Baba** diye anılır olmuş. Attığı düğümler ise karasevdaya tutulmuşlar, aşk yüzünden hastalanmış olanlar için şifalı sayılmış!.

E

EĞRİKAPI -- **Çetin Altan** *Al İşte İstanbul* başlıklı kitabında **Eğrikapı** adının kökenini şöyle açıklar:

"Eğrikapının adı Bizanslılar zamanında Karrios Kapısıydı. Sonradan buraya yapılan Hazreti Hafız'ın türbesi kapının bir kısmını kapadığı için adına Eğrikapı dendi." (**Çetin Altan: Al İşte İstanbul**, yazko, İstanbul 1980, s.19.)

EMİNÖNÜ -- Osmanlı döneminde deniz gümrüğü ve Gümrük Eminliği burada bulunduğu için semt **Eminönü** diye anılır olmuş.

EMİRGAN -- "'Tez Feridun Paşa Bahçesi ile Kağıthane'deki bahçe, Emirgüneoğlu Tahmasb Kulu Han'a verile!'

İhtimal, IV. Murad, böyle demişti, Feridun Paşa Bahçesi'ni, yani bugünkü adıyla Emirgan'ı, İranlı Emirguneoğlu'na bağışlarken. 1635'te, Revan Kalesi'ni hiç çarpışmadan Osmanlılara teslim eden bu zata, 'nedendir bilinmez', Sultan'ın kanı ısınıvermiş, iyi bir dostluk kurmuştu. Reşad Ekrem Koçu'nun yalancısıyız, Emirguneoğlu'nun çok kirli bir şöhreti vardı, IV. Murad'ın hizmetinde. Eremiya Çelebi Kömürçüyan'ın dediğine göre de, Sultan ile Emirguneoğlu, gece gündüz sohbet eder, denize çıkarlar, mehtap sefası ederler, sazencelerle hanendeler karşılarında olduğu halde kayığın kışında otururlar, meyınab içerlermiş.

1640'ta, IV. Murad'ın ölümünden az sonra idam edilen Emirguneoğlu, her ne kadar Sultan'ın yaptığı değişiklikle Yusuf Han (Paşa) adını almışsa da, kendisine verilen bahçeye, "Emirgune Bahçesi", "Mirgun Bahçesi" denmiş. Zaman zaman, "Mirgün, Mirgün" diye diye de anılan bahçenin ismi, sonunda "Emirgan"a dönüşmüş. Korusuyla, çileğiyle, çayıyla ünlü Emirgan'a...

Emirguneoğlu'ndan sonrası ise, çok karışık. Emirgan, zaman içinde durmaksızın el değiştiriyor ve sonunda, 1778'de devlete kalıyor. Birinci Abdülhamid, Emirgan Bahçesi'ni, bir Boğaziçi köyü yapıyor. Bugün ise Emirgan, köy değil, Sarıyer ilçesinin bir mahallesi..." (Aslı Uluşoy: "Boğaz'da bir bahçe: Emirgune, Mirgun, Emirgan...", *Cafe Pazar*, 12 Mayıs 1996, sayı:74, s.17.)

Arapçadan dilimize geçmiş olan emir sözcüğü "*bir ülkenin beyi/başı/başkanı*"nı, ya da "*büyük bir soydan gelen*"i, giderek "*peygamber soyundan gelen*"i anlatır. *Gune* ise, Farsçadan bir sözcük-tür ve "*türlü türlü, renk renk*" anlamındadır.

ENDERUN -- Topkapı Sarayının Üçüncü Avlusunun çevresindeki yapılarla Harem dairesinin bulunduğu bölüm ya da Babüssaadeden (üçüncü kapısından) sonraki bölüm Enderun-u Hûmayûn ve/ya da kısaca Enderun diye adlandırılır.

Enderun, Osmanlı sarayında Padişaha hizmet verenler topluluğuna ve bu topluluğu oluşturanların yetiştirildiği yerin adıdır. Enderun sözcüğünün sözlük anlamı 'iç'tir. (Örneğin, bir şeyin iç yüzü...)

ERENKÖY -- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisinde Erenköy* adının kökeni şöyle açıklanmaktadır:

"Erenköy'ün... bir yerleşme olarak bilinen tarihi 14. yy'da başlar. 1331'de, Orhan Gazi, Kartal-Cevizli'de Bizans İmparatoru III. Andronikos'u yenerek Üsküdar'a doğru ilerlerken, komutanlarından Konuralp de derviş yoldaşları ile birlikte Kayışdağı'nın batı eteklerini ve bugünkü İçerenköy bölgesini fethetmişti. Konuralp'in savaşçı dervişlerinden olan Geyikli Baba'nın müritlerinden Gözcü Baba, Eren Baba, Kartal Baba, Ali Gazi, Sarı Gazi gibi erenlerin öncülüğünde bölgeye gelenler, başta Merdivenköy olmak üzere Erenköy-Göztepe yöresinde iskan edildiler. 1335'te Tekkebağ Köyü adıyla kurulan ilk yerleşim yeri Eren Baba ile Ali Gazi'nin yönetimindeydi. 1645'ten sonra bölgenin adı, tapu kayıtlarında "Eren Baba"dan gelerek Erenköy diye geçer." (**Dünden Bugüne** İstanbul Ansiklopedisi, cilt:3, s.178.)

ERTUĞRUL TEKKESİ – Yıldız caddesi üzerinde yer alan ve 2. Abdülhamid'in *Şeyh Hamza Zefir Efendi* adına yaptırdığı cami-tekke, gene 2. Abdülhamid'in Domaniç yöresi Türkmenlerinden oluşturduğu *Ertuğrul Alayı*'nın ibadetine özgülmesinden ötürü **Ertuğrul tekkesi** diye anılır olmuştur. Adı geçen alaya Ertuğrul adının verilmesi ise, Osmanlı hanedanının atası *Ertuğrul Gazin*'in anısını canlı tutma amacıyla idi.

ETİLER – 1940'lı yıllarda şimdi **Etiler** adını almış bölge bomboş bir araziydi 1950'lerin başlarında, burada 192 villa yapımı için Etibank'ın ortaklığıyla bir *Etiler Yapı Kooperatifi* kuruldu ve 1954'de konutların yapımına başlandı: Semtin adı da bu yapı kooperatifinden kaldı: **Etiler**.

ETMEYDANI -- **Edmondo De Amicis**, 19. yy. sonları İstanbul'unu anlattığı kitabında Etmeydanı'nı anlatırken, adın kökenini de açıklamış olur:

"Aksaray semtinde bulunan ve Yeni odalar diye bilinen yeniçeri kışlasına getirilen et tayınlarının kışlaya sokulduğu kapının karşısındaki meydan. Ayaklanmalarda kaldırılan meşhur kazan Etmeydanı'na konulurdu." (**Edmondo De Amicis: İstanbul (1874)**, Çev: Prof. Dr. Beynün Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.53'deki dipnotu.)

Théophile Gautier'nin bu meydan hakkındaki sözleri ise şöyle:

"Atmeydanının ucunda Etmeydanı var. (Etlerin satıldığı pazar). Burası korkunç." (**Théophile Gautier: İstanbul**, İstanbul Kitaplığı, Çev: Nurullah

ETYEMEZ – Özellikle 15. ve 16. yy'da bu semtte yoksullar yaşıyordu. Kimilerine göre semtin adı bu yoksulluğu anlatmak için konulmuştur. **Reşat Ekrem Koçu** ise, semtin ünlü sakinlerinden birinin lakabı olabileceğini düşünmüştür. Sonuç olarak, semtin adının nereden geldiği hakkında kesin bilgi yoktur.

EYÜP – **Bernard Lewis** *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı* başlıklı kitabında Eyüp semtini anlatırken, şunları söyler:

"Haliç'in kuzey ucunda, kent surlarının ötesinde, Peygamberin eski bir silah arkadaşı ve sancaktarının adından dolayı Eyüp denilen bir mahalle uzanırdı. Hazreti Eyyüb'ün, 672 yılında kenti Bizanslılardan almak üzere girilen ilk Arap saldırısında şehit düştüğü söylenir. Fatih Sultan Mehmed buraya bir cami ile bir türbe yaptırdı ve bu tapınak öylesine bir ün kazandı, saygınlığa erişti ki, Osmanlı Sultanlarının tahta çıkma ve kılıç kuşanma törenleri, burada yapılır oldu." (**Bernard Lewis: İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı**, Çev: Nihal Önal, Varlık, İstanbul 1975, s.149-150.)

F

FATİH – Semt, adını, **Fatih Sultan Mehmet**'in yaptırdığı külliye almıştır.

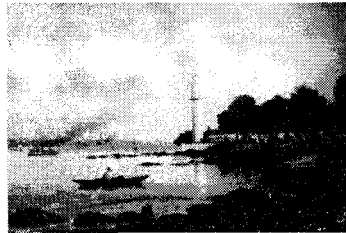
FENER – **İlber Ortaylı** "1500 yıllık tarihin sıkıştığı bir dünya tiyatrosu" diye nitelediği Fener semtine, "bugün Unkapanı Köprüsü'nü geçip, sağa saptıktan sonra girildiğini" anlatır. Semtin isminin nereden geldiğini ise, şöyle açıklar:

"Orta Yunancadaki *Fanarion*, yani bildiğimiz limana giren gemileri selamlayan fener kelimesinden geliyor semtin adı." (**İlber Ortaylı: İstanbul'dan Sayfalar**, Hil yayın, İstanbul 1986, s. 108-118.)

(Ayrıca bkz.: KABATAŞ.)

FENERBAHÇE -- 18. yy. İstanbul'unu anlatan **İnciyan** der ki:

"Kalamış'tan sonra Fenerbahçesi gelir. Sahilde büyük taşlar üzerinde yapılmış ve geceleri sabaha kadar yakılan bir fener kulesi vardır. Dil şeklinde olup denizin içine uzanmış ve

Fenerbahçe ve Kalamış koyu

çınar ve servi ağaçlarıyla süslü Fenerbahçesi'nin içinde güzel bir padişah köşkü vardır." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.137.)

Fenerbahçesi, zamanla, Fenerbahçe'ye dönüşmüştür.

FERİYE SARAYLARI -- *Boğaziçi*'ni konu edindiği bir yazısında **Murat Belge** bu sarayların niye **Feriye sarayları** diye anıldıklarını açıklamaktadır:

"Ortaköy'e giderken bir zamanlar Feriye Sarayları (ikinci derecede saraylar) diye anılan yapılar görürüz. Bunlar Çırağan Sarayı'nda çalışan hizmetkarlar için yapılmıştı. Şimdi okul olarak kullanılıyor." (Murat Belge: "Boğaziçi", *İstanbul*, Nisan 1993. sayı:5, s. 93-106.)

FERİKÖY -- Bir görüşe göre, semtin adı, Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde yaşamış **Madam Feri**'den gelmektedir. Bölgedeki geniş topraklar padişahça **Madam Feri**'nin kocasına bağışlanmış. Ama kocası ölünce, **Madam Feri** uzun süre bu toprakları yönetmiş ve yerleşim (köy) **Madam Feri**'nin adıyla anılır olmuş: **Feriköy**.

FESHANE – Haliç kıyısındaki Feshane diye anılan yapı şimdilerde restore edilip yeni bir işlev yüklenerek hizmete sokuldu. Bu yapı Osmanlının en eski sanayi kuruluşlarından biriydi ve Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmayı başaran II. Mahmut tarafından yeni ordusunun askerine fes diye adlandırılan başlık yapımı için kurdurulmuştu. Kurulduğu zamanki adı Feshane-i Amire idi. Artık, kısaltılmış olarak, -- Feshane diye anılıyor.

FETHİYE CAMİİ -- Çetin Altan *Al İşte İstanbul* başlıklı kitabında camii niye Fethiye adıyla anıldığını açıklar:

"Bu cami de eski bir Bizans kilisesiydi. Eski adı Vierge Pammacaristos "mutlu bakire" kilisesiydi. Fatih bu kiliseye dokunmamış ve İstanbul Patrikhanesine bırakmıştı. 1586'da Üçüncü Murat'ın sadrazamı kiliseyi aldı cami yaptı ve Gürcüstanla Azerbaycanın fetihleri zaferinin şerefine adına Fethiye Camii dendi." (Çetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.45.)

FINDIKLI -- Önce Sarraf-Hovannesyan'ı dinleyelim:

"Fındıklı'ya, Socrates'ın dediği gibi, Khrisostomos'un şakirdi, İstanbul patriği Atticus tarafından **Argyropolis** yani "**Gümüş şehir**" adı verilmişti. Fındıklı'nın ötesinde, denizin içinde ve sahile yakın bir yerde **Kabataş** vardır." (P. Ğ. İnciyan: *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgileri Sarraf-Hovannesyan'ın yazmasından aktarıyor, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.113.)

Şimdi de *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisinden* okuyalım:

"... Semtin adının bu kıyılar ve yamaçlardaki fındık bahçelerinden geldiği kabul edilebilir."

"Hammer, değişik bir yorumda bulunarak, ismin, İtalyanca "fondaco" (han, konuk evi) kelimesinden geldiğini, burada böyle bir yapı bulunduğunu yazar. Fakat bunu doğrulayan başka bir delil yoktur." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 3, s. 309.)

FINDIKZADE -- Ulemadan **Fındık Mustafa Efendi**'nin oğlu, döneminin ünlü hattatlarından **Fındıkzade İbrahim Efendi**, 1752'de ölünce, Kızılelma Caddesi yakınında, bugün yokolmuş Nuridede Mescidi'ne gömülmüş ve semt de 18. yy.'ın ortalarından sonra ünlü hattatın adıyla **Fındıkzade** olarak anılmaya başlanmıştı.

FLORYA -- Zafer Toprak'ın **Florya** adının kökeni hakkında söyledikleri özgündür; başka kaynaklarda yazılanlarla örtüşmez:

"Plaj modası Rus göçmenlerin İstanbul'a diğer bir hediyesidir. Yüzyıllardır denizden kaçan İstanbul halkı bu kez **Fülürye**'ye koşar. Burada yarı çıplak Rus dilberleri denize girerler. Eskiden halk, tarihi çınarlar ve menba suları ile meşhur Fülürye'ye fülürye kuşunu dinlemek için giderken bu kez kızgın kumlar üstünde yatan Rus dilberleriyle önce göz sonra deniz banyosu yaparlar. Bu arada **Fülürye** Rus şivesi ile **Florya**'ya dönüşür." (**Zafer Toprak**: "Haroşalar", *İstanbul*, 1992, sayı:1, s.72.)

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisinde anlatılanlar yukarıdaki görüşe uymamaktadır:

"Florya'nın adının kökeni konusunda çeşitli varsayımlar bulunmaktadır. R. E. Koçu'ya göre (Kanuni'nin defterdarbaşısı) İskender Çelebi büyük olasılıkla Arnavutluk'un Florina kasabasındandı ve burada yaptırdığı bahçe ve köşke "Florina Bahçesi" demiş daha sonra sözcük bozularak "Florya" olmuştur. Bir diğer varsayım, kaynaklarda 17. yy'dan itibaren "Flurya" diye anılan Florya'nın bu adı Florina'dan buraya gelen göçmenlerden aldığıdır. Bir üçüncü varsayım ise, adın Bizans kökenli olduğu ve "Florion"dan geldiğidir." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 3, s. 324.)

*inek zala verir;
Galata adı zaladan gelir!*

G ile başlayan İstanbul adlarının başında **Galata** var. "Galata, İstanbul'un karşısında, yarım milden daha az bir mesafede, surla çevrili bir kasabadır." der **İnciyan**. Sonra bu kasabayı anlatır:

GALATA -- "Milet'li Hesychius'un dediğine göre, Galata'ya, orada bulunan incir bahçelerinden dolayı **Syka** denirdi. Strabon, bu kelimenin müfredi olan "Sykin" şekline keydetmişse de, Bizanslı Stephan, bunu cemi olarak tashih etmiştir. Latinler bu adı Siçe, Siçena ve Suka şeklinde yazarlar. Bizanslı Stephan'a göre, İmparator İustinianos, buranın suru ve tiyatrosunu tamir ederek ona **İustiniane** adını vermiştir. Fakat kısa bir zaman sonra tekrar **Syke** ve devamlı olarak da **Galata** denilmeğe başlandı. Codius, Galata adının orada ikamet eden bir şahsa izafeten verildiğini söyler. Gyllius'un zamanında (XVI. asır), İstanbul halkı, bu adı, oranın süt satış mahalli olmasına atfediyordu. Gyllius, Galata adının menşecini Brennus'un kumandası altında oradan geçen Gallılara atfederse de, Du Cange bu fikre muhalifdir. Galata'ya daha sonra "karşı" manasında olan adı verilmiştir ve bugün de halk, Galata'yı kast ederken sırf "karşıya" tabirini kullanır." (P. Ğ. **İnciyan**, **18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.100-106.)

İstanbul Folklorunun yazarı **Mehmet Halit Bayrı** Galata adının nereden geldiğine ilişkin tüm rivayetler üstünde durur:

"Bugünkü İstanbul'un asıl şehirden başka önemli bir parçası da Galata'dır. Bizans devrinde, ondan büsbütün ayrı bir varlık olan Galata bazı tarihçilere göre, Rumca süt demek olan **galadan** çıkmıştır. Galata'da inek ahırları ve süthaneleri bulunması, oraya bu adın verilmesine sebep olmuş, bir kısım tarihçilere göre de, Rumların Galat dedikleri Golvalar, akınları arasında geçerken buraya adlarını bırakmışlardır. Adı nasıl doğmuş olursa olsun Galata, herhalde Bizans'tan sonra kurulmuştur. Kurucularının Bizans'la ticari münasebette bulunan Venedikliler, Cenevizliler, Pizalılar olduğu tahmin edilmektedir. Galata, kurulduğu zaman şüphe yok ki, küçük bir köyden ibaretti.

Sonra hususiyle Cenevizliler burada kuvvetlenerek kasabayı benimsediler ve surlarını yaparak müdafaasını sağlamak istediler. Bu sebeple şimdiki Galata halkı, burasının eskiden Cenevizlilere ait ve Galata surlarının şurada burada görülen nadir artıklarının da Cenevizlilerden

kalma olduğunu söyler." (Mehmet Halit Bayrı: *İstanbul Folkloru*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s.9.)

Rivayetler içinde en güçlüsünün **Galata**'nın süt demek olan galadan geldiğidir. Çünkü, **Sütlüce**'nin de eski adı süt kaynağı anlamına gelen **Galatiani** imiş. **Galatiani** Türkçeye çevrilerek **Sütlüce** denilmiş.

GALATA KULESİ – Söylemeğe gerek yok, kule adını bulunduğu semtten alıyor. Eski adının ise **Hristos Kulesi** olduğu kayıtlara geçmiş.

GALATA SARAYI (GALATASARAY) -- 18. yüzyıl İstanbul'unu anlatan **İnciyan**, **Galata Sarayı** hakkında şu bilgiyi verir:

"Beyoğlu yokuşu üzerinde güzel manzaralı bir mevkide Galata Sarayı vardır.. Bu binada tahsil ve terbiye gören birçok gençlerden kabiliyetli olanlar padişahın hizmetine verilir. Padişah, senede bir defa Galata-sarayı'na gelerek gençlerden birkaçını bizzat kendisi seçer ve onları kendi sarayına götürür. Galata-sarayı'nın bulunduğu yolun bir az ilerisinde, muhtelif sanatkarlara ait dükkanlar, Galata-sarayı'nın gelirini temin eder.

Sarraf-Hovannesyan'ın bildirdiğine göre (vrk.166), 1225 (=1801) senesinde, Galatasaray'a ait bazı yerler, yüksek fiyatla hristiyanlara satılmış, onlar da orada ev ve bahçeler yapmışlardır. Aynı müellif Galatasaray'ın karşısında, Tepebaşı'na ve Kasımpaşa'ya giden caddenin üzerinde İngiliz sefarethanenin ve yeni yapılan rum kilisesinin yakınında, Galata ve Beyoğlu voyvodalık makamının bulunduğunu söyler (vrk.166)." (P. Ğ. **İnciyan**: **18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, (ikinci paragraf çevirmenin notudur.), İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.110-111.)

GAZHANE -- Bakınız: **HASANPAŞA**

GEDİKPAŞA -- Semt, adını, Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı ve kaptan-ı deryası **Gedik Ahmed Paşa**'nın yaptırdığı çifte hamamdan almış. Aynı adı taşıyan cami ile medrese ise bugüne kalamamış.

Gedikpaşa hamamı 'külhanî', 'külhanbeyi' sözcüklerinin doğmasına yol açan hamam olarak da önem taşır:

"Külhanbeyi, evsiz olduklarından hamamların külhanlarında (ateş ocakları) yatıp kalkanlara verilen bir addı. Kendilerine has elbiseler giyerler ve gene kendilerine has bir dille konuşurlardı. Önlerine gelenle dalaşırlardı, işleri güçleri yoktu, kısaca bir tür serseri sayılırdı bunlar. Külhandan türemiş külhanî sözcüğü, "Gidi külhanî seni" deyimini oluşturmuştur, bu deyim günümüzde de biraz sevgi, biraz azar karışımı bir ifadeyi dile getirmek için kullanılır. (...)

İstanbul'da külhanbeylerinin ilk barınağı Gedikpaşa Hamamı'ydı; burası kentin fethinden az sonra inşa edilen ilk hamamdı. Hamamı ısıtmak için ateş yakılan külhan bölümü, birçok insanı barındırmaya elverişli bir yerdi. (...) Daha sonra, diğer hamamların külhanları da evsizler için barınak oluşturdular. Bununla birlikte, külhanlar hiyerarşisi içinde, Gedikpaşa Hamamı ilk sıradaki yerini korudu; diğerlerine göre, bir tür 'akademi' düzeyindeydi. Yarattığı saygı öylesine büyüktü ki, değişik külhanların külhanbeyleri arasında çatışma ya da kavga çıktığı zaman, anlaşmazlığı gidermek üzere bu duruma müdahale eden Gedikpaşa Külhanı'nın başı (destebaşı) olurdu. Karar kesin addedilirdi ve bu karara itiraz hakkı yoktu." (François Georçon/Paul Dumont: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, (Çev. Maide Selen), İletişim, İstanbul 2000, s.138.)

GÖZTEPE -- Semtin adıyla ilgili yaygın savı *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisinden* öğreniyoruz:

"... Yörcnin kuzeyinde İmparatoriçe Eirene'nin tahttan indirildikten sonra kapatıldığı bir kadınlar manastırı, bir de hanedana ait av köşkü olarak kullanılan bir başka saray bulunuyordu.

Bir kaniya göre, bu saray (av köşkü) 1329'da yapılan bir Osmanlı-Bizans anlaşmasında Osmanlılara bırakılmış ve burada bir Ahi tekkesi kurulmuştur. Buraya yerleştirilen dervişler orayı bir serhat tekkesi olarak kullandıklarından, Bizans toplumu hakkında kendi devletlerine bilgiler aktardıklarından, onlara "Gözcü Babalar" dendi. (...) I. Bayezid Ankara Savaşı'nda yenilip 1402'de öldükten sonra oğulları arasında başlayan ihtilafın yol açtığı Fetret Devri'nde, bölge yeniden Bizans'a geçerken dircnen derviş babaların öldürüldüğü ve bunlardan bir tanesinin, muhtemelen en saygın olanının, yörcnin en yüksek yerine gömüldüğü söylenir. Bugün Çemenzar'da Ortabahar Sokağı'nın

sonundaki servili küçük mezarlıkta gömülü olan ve Gözcü Baba diye anılan yatırdan dolayı oraya önce Gözcü Baba Tepesi denilmiş, zamanla bu sözcük Göztepe'ye dönüşmüştür. Semtin adıyla ilgili yaygın sav böyledir." (*İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 3, s. 414-415.)

GUREBA HASTAHANESİ – 1845'te Çapa'da **Bezmialem Valide Sultan**'ca kurulan hastahanenin 1847'de düzenlenen vakfiyesindeki adı *Yenibağçe'de Kain Bezmialem Gureba-i Müslimin Hastahanesidir*. Vakfiyenin ilk koşulu yoksul ve kimsesiz hastaların ücretsiz olarak muayene ve tedavi edilmesiydi. Arapçadan geçme *gureba* sözcüğü de yoksul, kimsesiz, gariban anlamına geliyor. **Bezmialem Valide Sultan**, 2. Mahmud'un 7 kadın efendisinden ikincisi, Abdülmecid'in annesidir.

GÜMÜŞSUYU -- **Necdet Sakaoğlu** *İstanbul sularına şehrengiz* başlıklı yazısında **Gümüşsuyu**'ndaki *gümüş* sözcüğünün *gömüş*ten geldiğini söylemektedir:

"Dolmabahçe'den Taksim'e çıkan yol üzerinde bulunan İdris Ağa çeşmesi gibi, Gümüşsuyu Askeri Hastahanesinin duvarındaki şimdi kaldırılmış olan çeşme de tepedeki "Gömüş"ten, yani büyük su hazinesinden besleniyordu. "Gömüş" deymi, zamanla "gümüş"e dönüşmüş, semtin adı da Gümüşsuyu olmuştur." (Kaynak: **Necdet Sakaoğlu**: "İstanbul sularına şehrengiz", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı: 8, s.41.)

Aynı kaynakta, ev içi su tesisleri arasında da "*gömüş*"ün bulunduğu ve oda ya da *duvar içi su deposu*nun bu adla anıldığı belirtiliyor. (s.38.)

H

HALASKARGAZİ -- Taksim alanından başlayıp Harbiye'ye giden yolun Harbiye'den Şişli Camiine değin uzanan bölümü, Cumhuriyet'ten önce, öteki bölümü gibi *Şehit Muhtar Bey Caddesi* idi. **Muhtar Bey**, 31 Mart Olayı sırasında Taksim dolaylarında şehit düşmüştü. Cumhuriyet'ten sonra, *Şehit Muhtar Bey Caddesi*nin Harbiye-Şişli arasındaki bölümüne, bu bölüm üzerinde yer alan bir evde Anadolu'ya geçmeden önce (1918-19 arası) oturmuş olan **Mustafa Kemal Paşa**'nın anısına **Halaskargazi** adı verilmiştir.

Dilimize Farsçadan geçmiş olan halaskar sözcüğü kurtarıcı anlamına gelmektedir.

HALKALI – Osmanlılardan önce de burada bir Rum köyü vardı ve adı "**Halka**" idi.

HAMİDİYE SUYU – **Çetin Altan** *Al İşte İstanbul* başlıklı kitabında **Hamidiye suyu** adının kökenini bir diyalogla açıklar:

"İhlamur'da Hamidiye suyunun olduğu yere indik. (...)

-- Bu Hamidiye suyu değil mi?

-- Hamidiye suyu.

-- Yani Sultan Hamid yaptırmış bu suyu.

-- O yaptırmış." (**Çetin Altan**: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.103.)

Fırsat düşmüşken, Arapçadan dilimize geçmiş olan *hamid* sözcüğünün *övgüye değer/övülmeye değer* anlamına geldiğini söyleyelim.

HARBİYE -- Semt, adını, buraya kurulmuş olan (artık burada bulunmayan) *Mekteb-i Harbiye'den/Harbokulu'*ndan almıştır.

HAREM -- **Harem** sözcüğünün ve bu adı taşıyan semtle iskelenin neden bu adla anıldıklarına ilişkin ayrımlı kaynaklardaki açıklamalar *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisinde* topluca aktarılmaktadır:

"Bizans döneminde Üsküdar sahillerinde çeşitli yerlerde saraylar olduğu bilinmektedir. Kesin olmamakla birlikte, Harem İskelesi'nin üstündeki setler üzerinde ya da Selimiye Kışlası'na doğru, bir Haraeum Sarayı'nın varlığı kimi kaynaklarda 11. yy'a, İmparatoriçe Teodora (1081-1118) dönemine tarihlenir. I. Teodoros Laskaris'in (hd 1204-1122) burada bir sarayı olduğu, imparatorun buradan Konstantino-polis'i ve güneşin batışını seyretmeyi sevdiği de nakledilir. Çevreye ve iskeleye verilen "Harem" adının Haraeum Sarayı'nın Türkçe'de aldığı biçimden geldiği düşünülebilirse de bu varsayımı doğrulayacak fazla veri yoktur. Semtin adının kökeni konusunda bir diğer varsayım, Osmanlı döneminde harem takımının, buradaki kasırlardan kayıklarla İstanbul'a geçerken bu iskeleyi kullanmış olmalarıdır."

Öte yandan;

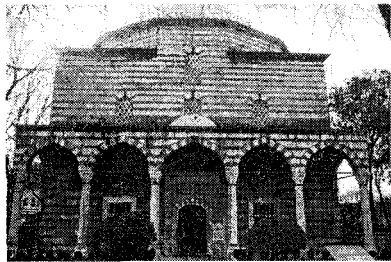
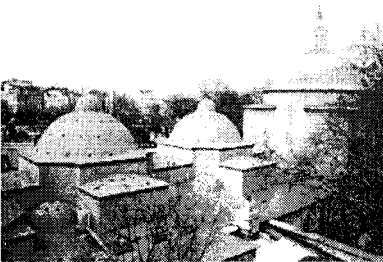
"Dahiliye", "içeri daire", "harem dairesi", "makarr-ı nisvan" olarak da bilinir. Bizans ve Ortadoğu geleneklerine dayalı olarak Osmanlı yaşamı boyunca, İstanbul konutlarının aile bireylerine ve kadınlara ayrılan bölümü" bu adla anılır." (*İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, S.551-552.)

HASANPAŞA -- Kadıköy İlçesine bağlı **Hasanpaşa** mahallesi 17. yy'-da *Kızlarağası Mısırlı Osman Paşa*'nın mülküymüş. Sonra 3. Selim'in mülkiyetine geçmiş. 2. Mahmud döneminde ise gezinti ve av yeri olarak kullanılmış, Abdülmecid döneminde ise, *Kapıcıbaşı Hüsameddin Efendi*'ye armağan edilmiş. 2. Abdülhamid döneminde (1876-1909) bahriye nazırı *Baozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa*, 1882'de, yanmış *Divit-tar Camii*nin yerine yeni bir cami yaptıınca semt Hasanpaşa diye anılmaya başlanmış. 1930 yılında, Osman Ağa Mahallesinden ayrılınca, **Hasanpaşa Mahallesi** olmuş adı resmen.

Anadolu yakasının gereksinimini karşılamak üzere, İstanbul'un üçüncü *Havagazı Fabrikası* buraya kurulunca, semt **Gazhane** diye de anılmaya başlanmıştır.

HASEKİ -- Semtin adı, 1538 yılında **Kanuni Sultan Süleyman**'ın *haseki-si Hürrem Sultan*'ın buraya bir külliye yaptırmasıyla *Başçı Hacı Mahmut* iken Haseki'ye dönüşmüştür. (*Haseki*, haremın *önde gelen kadını* anlamına geliyor. Haseki kadın sayısı 6-7'yi geçmemiş.)

HASEKİ SULTAN ya da HÜRREM SULTAN HAMAMI -- Ayasofya ile Sultanahmet Camii arasında yer alan Haseki Sultan ya da Hürrem Sultan Hamamı, ayrıca Ayasofya Hamamı diye de anılır. Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'ın tasarımı Mimar Sinan'a ismarladığı ve 1556 yılında yapılmış olan bu hamam hem erkeklere, hem de kadınlara hizmet veren ve dolayısıyla 'çifte hamam' diye adlandırılan yapılardan biri. İstanbul'daki hamamların en büyüklerinden biri olarak da biliniyor. 1910 yılına değin hamam olarak hizmet veren yapı, anılan yıl kapatılarak talihine terkedilmiştir. Bir ara, benzin deposu olarak, daha sonra Devlet Matbaasının ardiyesi olarak kullanılan yapı tam bir harabeye dönmüşken 1980'lerde İstanbul Sanat Bienali için sergi mekânı olarak kullanılmak üzere restore edilip yaşa-

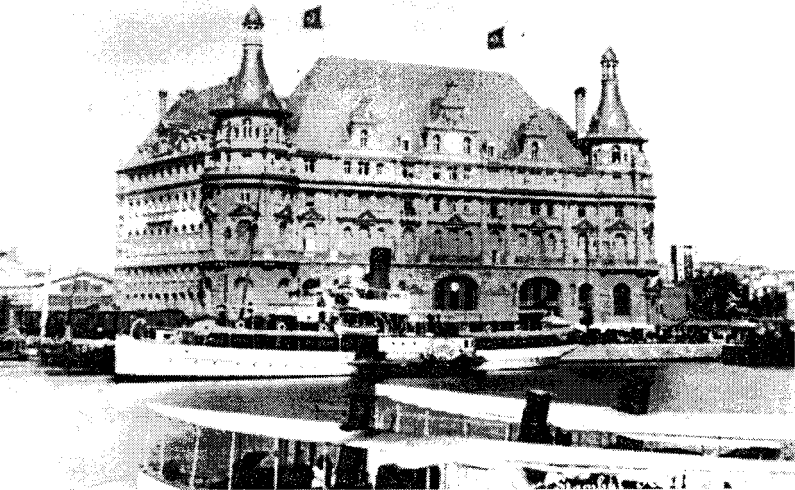
ma döndürülmüştür. Şimdilerde Turizm Bakanlığının anı eşyası satış yeri olarak hizmet vermektedir. (Deniz Som'un 20 Ocak 2003 günlü Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan "Hürrem Sultan'ın Hamamı" başlıklı yazısından yararlanılarak yazılmıştır.)

HASKÖY -- "Bizans döneminde "Arabant Kasabası" dendiği rivayet edilen semtin Hasköy adını, II. Mahmed'in (Fatih) İstanbul kuşatması sırasında otağını burada kurmuş olmasından veya buradaki hasbahçelerden aldığı söylenir.

En eski adının "Pikridion" olduğu sanılan Hasköy, bu adı İoannes Pikridios'un burada kurmuş olduğu manastırdan almıştı. Piri Paşa Mahallesi'nin bulunduğu yerde ise Karamidie adında bir köy vardı. Hasköy adının bir diğer görüşe göre, bu bölgenin en büyük kilisesi olan "Paraskevi"den geldiği, Türk döneminde "Parasköy" diye anılan semtin adının zamanla Hasköy'e dönüştüğü ileri sürülür." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, cilt4, s.10.)

HAYDARPAŞA -- Tren istasyonu **Haydarpaşa** adını taşırsa da, semtin adını almıştır. İstasyonun yapımından önce de, buradaki düzlük Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden **Haydar Paşa**'nın adı ile anılmaktaydı.

Öte yandan, *haydar* sözcüğü Arapçadır ve *aslan* anlamındadır.

HIRKA-İ ŞERİF CAMİİ – Hazreti Muhammed'e ait hırka, Hırka-i Şerif diye anılır. İstanbul'a getirilen iki peygamber hırkasından biri I. Ahmet zamanında getirilmiş, saklanması için şimdi camiin bulunduğu semtte özel bir ev yaptırılır. Daha sonra, Çorlulu Ali Paşa, hırkanın ziyaret edileceği bir hücre ve yanında bir imaret ile bir çeşme yaptırır. Abdülmecid ise 1851 yılında hırka ziyaretinin bir camide gerçekleşmesini doğru bulur. Yaptırdığı cami, sakladığı kutsal hırkadan ötürü Hırka-i Şerif Camii olarak adlandırılır.

Peygamber'e ait ikinci hırka ise Topkapı Sarayında saklanır. Saraydaki ziyaret bir törendir ve her yıl yenilenir. **Şair Leyla (Saz) Hanım** anılarında Hırka-i Şerif törenini ayrıntılı olarak anlatmıştır.

"Ramazanın on beşinci günü, Topkapı Sarayı'nda özel biçimde korunan ve Peygamber ile ilk halifelerin "kutsal emanet diye anılan kutsal kalıntıların ziyaret edildiği Hırka-i Şerif törenine ayrılırdı. Bu kutsal emanetler, öncelikle Peygamber Hazretlerinin kutsal hırkası, kılıcı ve sancağından oluşur. Hırka-i Şerif ile Sancak-ı Şerif, değerli örtülere sarılı olarak iki ayrı ve som altın bir çekmeceye konmuştur ve bu çekmeceler de yine som altın birer kasa içinde saklanmaktadır. Bu kasaların kilitlerinin üzerindeyse, Halife Hazretlerinin kasaları her açışından sonra ve her kapatışında üstlerine özel mührünü bastığı eritilmiş mum bulunur.

Her hükümdar değişikliğinde, yeni padişah ilk olarak gelir ve kendinden önceki Sultan'ın bu kilitlerin üzerinde bozulmamış olarak durması beklenen mühürlerinin gerçekliğini saptar. (...)

Bu 'kutsal kalıntılar' Türk sultanlarının elinde olalı beri, onları koruma göreviyle Enderun Beyleri tarafından seçilen kırk kişi onurlandırılmıştır. Bu kişiler, 'kutsal kalıntıların' korunduğu bölümde, dörder kişilik öbekler halinde ve sırayla, yirmi dört saat sürekli nöbet tutarlar; nöbette bulunan yerine yeni nöbetçi gelmedikçe nöbetinden ayrılamaz.

Padişahın kendi yönettiği 'Hırka-i Şerif' töreni iki kez yenilenirdi. İlk kez şehzadelerin, bakanların, devlet ileri gelenlerinin çağrılı olduğu tören yapılırdı. İkinci törenyse yalnızca Harem çağrılırdı.

Abdülmecid ile Abdülaziz'in saltanatları süresince bu ikinci törene yalnızca sultanlar, efendiler, kadın efendiler, sultanların kızları ve doğal olarak da haznedarlarla baş kalfalar çağrılmıştır. Saray dışından hiçbir hanım katılamazdı. Bu tören dini olduğu kadar da özel bir törendi. (...)

Kutsal emanetlerin içinde bulunduğu kasalar gümüş bir dolap içinde tutulur. Padişah önce bu dolabı, sonra da içinde Peygamberin Hırkası'nın bulunduğu kasayı açıp, buradan özel örtüsüyle birlikte Hırka-i Şerif'i alır ve odanın bir köşesinde duran, gümüşten yapılmış yüksekçe bir dolabın üzerine koyar. Örtünün bir köşesini hafifçe aralar. Hemen yanında da bir tepsi üzerinde, kenarlarına Kuran'dan sureler basılmış tülbent mendiller bulunur. Bütün bunlar, üç basamakla çıkılan bir kerevet üzerinde durmaktadır. Padişah, bütün tören süresince, bu basamak üzerinde, masanın ve tepsinin arkasında huşu içinde ayakta durur.

Sultan efendiler, Hırka-i Şerif bölümüne girince sağdan gelip padişahın çevresinde dönerler ve temennah ettikten sonra kendisin yaklaşılır. Padişah, Hırka-i Şerif'in sarılmış olduğu örtüye, tepsideki tülbentlerden birini hafifçe dokundurduktan sonra yanına gelen sultana verir. Mendili alıp, saygıyla öpen sultan sol taraftan geriye çekilir.

Kutsal emanetlerin içinde korunduğu bölüm ve çevresindeki odaların duvarları, tabandan tavana kadar mavi-beyaz, tonozlu eski Türk çinileriyle kaplıdır. Duvarların üst kısımları, üzerlerinde Kuran sureleri yazılı olan iri çinilerle bezenmiştir." (Şair Leyla (Saz) Hanım: *Anılar/19. Yüzyılda Saray Haremi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s.126-128.)

HUBER KÖŞKÜ -- Huber Köşkü, silah ticareti ve komisyonculuğu yapan ve *Mauser Fişenk ve Kolonya Müsterek Barut Fabrikaları*'nın ve daha sonra da ünlü *Krupp* firmasının İstanbul'daki temsilciliğini yapan *Huber kardeşlerden* **Auguste Huber**'ce yaptırılmış olduğu için bu adla anılmaktadır.

Şimdi *Cumhurbaşkanlığı yazlık köşküdür*.

HÜMAYUNABAD -- Bebek 18. yüzyılın ilk çeyreği dolarken **Hümayunâbad** olarak adlandırılmıştı. Önceleri *Galata Voyvodasının* yetkisi altındaymış **Bebek**. 1725 yılında sadrazam bu yetkiyi kaldırmış ve **Bebek'e Hümayunâbad** adını uygun görmüş.

(**Abad** ve **hümayun** sözcüklerini daha önce açıklamıştık.)

HÜSREV PAŞA TÜRBESİ VE SOKAĞI -- Bir Mimar Sinan yapıtı olan Hüsrev Paşa Türbesi, bulunduğu sokağa da adını vermiştir. Hüsrev Paşa Suriye Valiliği, Bosna-Hersek ve Rumeli beylerbeyliği yapmış, görevine son verilince yemek içmekten vazgeçerek intihar etmiştir.

İHLAMUR -- "... Yıldız yokuşuna vurduk. Oradan İhlamur'a saptık. Ortadaki vadide ihlamur bostanları vardı." (Çetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.102.)

Kent içinde *meyve ve sebze yetiştirilen bahçelere bostan* denir.

İMRAHOR -- Osmanlılarda, padişah ahırlarının üst yetkilisi ve sorumlusuna **emir-i ahur** ya da **mir-i ahur** denirdi. **İmrahor** (ya da **mirahor/ mirahur**) sözcüğü belirtilen Farsça tamlamaların halk ağzında dönüşmüş söylenişidir. Emir sözcüğü, *baş, başkan, bey* anlamına gelmektedir.

454'te Doğu konsülü olan patrik Studios'un Yedikule'de yaptırdığı *Studios Manastırı* ve buna bağlı *Ayios İoannes Prodromos* (Vaftizci Yahya) *Kilisesi*'ni 2. Bayezid döneminin önde gelenlerinden *İmrahor İlyas Bey* 1486'da camie dönüştürmüştür. Cami, **İmrahor İlyas Bey Camii** ya da kısaca **İmrahor** (ya da **Mirahur**) **Camii** diye anılır.

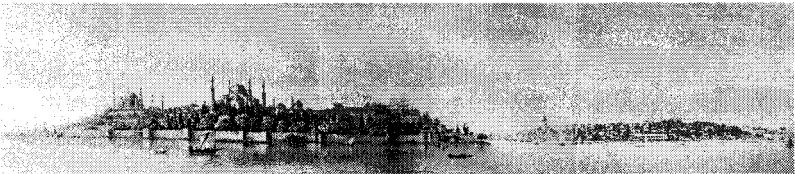
Sadabad Mesiresinde de bir biniş köşkü vardı ve son olarak Abdülaziz döneminde yeniden yaptırılan bu köşkün adı **İmrahor Köşkü** idi.

Mirahur ya da **Mirahor Mescidi** olarak anılan, ancak kimin ne zaman yaptırttığı bilinmeyen mescid ise, Üsküdar'da, Salacak'ın üstünde, Ayazma Camiinin yakınında **İmrahor Caddesindedir**.

Üsküdar'ın **İmrahor** semti Ayazma Mahallesinde, Doğancılar Caddesinin batı yakasında yer alan *Üsküdar Mevlevihanesi*, **İmrahor Mevlevihanesi** diye de anılmaktadır.

İstanbul'da 3 **İmrahor** semti vardır: Biri Eminönü ilçesindedir, öteki Üsküdar Salacak'ta, üçüncüsü ise Fatih ilçesinde bulunmaktadır.

İSTANBUL -- Bu kitabın başında, kökeni ilk açıklanan ad **İstanbul** idi.

İSTAVROZ -- İstavroz adının kökenini **İncicyan**'dan öğrenelim:

"Beylerbeyi'nden sonra, türk ve rumlarla meskun İstavroz gelir. İstavroz adı, İmparator Konstantinus'un diktirmiş olduğu haç (istavroz)dan dolayı verilmiştir." (P. Ç. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.132.)

İSTİNYE -- Antik dönemde kurulan yerleşimin adı **Leostenis** idi. Bu ad, halk ağzında **İstinye**'ye dönüşmüştür.

Murat Belge *Boğaziçini* konu edindiği yazısında açıklar:

"İstinye adı Yunanca "Sosthenion" ya da belki "Leosthenion" sözcüğünden gelir. Bu kişi Byzas'ın arkadaşıdır. Yine Bizans çağında, bir münzevi olan Daniel de otuz dört yıl boyunca burada bir direğin tepesinde oturmuştur." (Murat Belge: "Boğaziçi", *İstanbul*, Nisan 1993. sayı:5, s. 93-106.)

Giovanni Scognamillo ise şunları anlatır:

"Altın Post'u (ya da bilgiyi) ele geçirmek için Karadeniz'e açılan 55 kürekli Argos gemisi (...)geri dönüyor, yeniden Boğaziçi'nden geçiyor, zorunlu olarak. Argonotlar boğazın iki kıyısında saltanat kuran Bebriker'in kralı Amicus'a karşı savaşır ve galip geldiklerinde onlara yardım eden kanatlı cin Sostenion'a İstinye'de (Stenya, Sostenion) bir tapınak inşa ediyorlar." (Giovanni Scognamilla; *İstanbul Gizemleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s.28-30.)

İVAZ EFENDİ CAMİİ -- "Kazasker İvaz Efendi Camiine doğru yürüdük. (...)

- Kim yaptırmış bu camiyi, diye sorduk.
- Kanuni'nin Kadısı İvaz Efendi yaptırmış. Bizzat Sinan çizmiş planlarını. Kendisi Süleymaniye'ye başladığı için çıraqlarından Nakkaş Mehmet efendi Sinan'ın kontrolünde bitirmiş camii... (...)

Caminin avlusundan bir mahzenc iner gibi merdivenlerle Anemas zindanlarının kapısına iniliyordu." (Çetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.21.) (Ayrıca bkz.: ANEMAS ZİNDANLARI.)

Arapçadan dilimize geçmiş olan ivaz sözcüğünün sözlük anlamı ise, "bir şeye karşılık olarak verilen ya da alınan şey"dir.

K

KABATAŞ -- İnciyan "Fındıklı'nın ötesinde, denizin içinde ve sahile yakın bir yerde **Kabataş** vardır. Bu, "Güngörmez" adlı kilisenin bir parçasıdır." Der.

Sarraf-Hovannesyanyan "22 şaban 895'de vukubulan şiddetli fırtınanın yüzünden, Atmeydanı civarında barut deposu olarak kullanılan Güngörmez kilisesinin havaya uçtuğunu ve Üsküdar'a kadar fırlayan iri taşlardan Galata'ya düşen parçanın, Kara Çelebizade'nin dediğine göre bugün kısmen suyun içinde olarak, Fındıklı sahilinde Çizmeciler tekkesi denilen yerde kalmış bulunduğunu ve bu parçanın Kabataş adını taşıdığını" uzun uzun anlatmaktadır. Gene aynı yazara göre:

"Çelebi Efendi denilen Köse Kahya, bu taşın yakınında yalısını yaptırdığı vakit, taşı sıva ile düzeltmiş ve yanındaki tatlı sulu çeşmeyi yaptırmıştır." (P. Ğ. İnciyan: *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen Sarraf-Hovannesyanyan'ın yazma eserinden bölümler de eklemiştir çevirisi, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.113.)

İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinde şu açıklama yer almaktadır:
"Çifte sütun, bugünkü Kabataş'ın bulunduğu yerde idi. .

Fetih'ten 100 sene sonra İstanbul'a gelen seyyah Gillios, **Çifte Sütun**ların 1547 senesinde Beşiktaş'daki Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesinin önüne getirildiğini anlatır. Sonradan zelzeleden düşen bu sütunların Kabataş'da kalan temel taşı, Köse Kethüda lakabı ile maruf Mustafa Necib Çelebi, sahilhanesini tamir ettirirken yontturup iskele haline getirtti. Bundan sonra da bu yere **Kabataş** denilmeye başlandı." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.1491.) (Ayrıca bkz.: ÇİFTE SÜTÜN.)

KADIKÖY -- İÖ 680 yılında kurulan kentin ilk adı Khalkedon'dur. Helencede *khalkon* = *bakır* anlamına gelmekteyse de Bilge Umar adın kökünde "*Kalakada yani Kala-ka(a)da, İskele-yeri olan*" anlamına geldiğini sanmaktadır. (Bkz.: **Bilge Umar**: "*Türkiye'deki Tarihsel Adlar*", İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993, s. 362.)

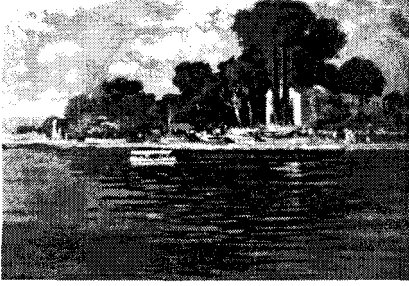
KADIRGA -- Bizans döneminde, burada bir kadirga limanı varmış. Semtin adını bu limandan aldığı sanılmaktadır. **Pierre Gilles**, bu limanın dibinde üç güverteli batıklar bulunduğunu ve limanın bu nedenle **Kadirga Limanı** olarak anıldığına değgin söylentileri aktarmaktadır.

KAĞITHANE -- **Ahmet Refik Altınay**, *Kağıthane, Lale Devri ve Sonu* başlıklı yazısında der ki:

Kağıthane 1790

"Kağıthane, İstanbul'un alındığı günlerden başlayarak, Türkler'ce gezip eğlenme yeri olarak kabul olunmuştu. Burada Bizanslılar'dan kalma bir kağıt fabrikası vardı." (Ahmet Refik Altınay: "Kağıthane, Lale Devri ve Sonu", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 189.) (Ayrıca bkz.: SA'DABAD.)

KALAMIŞ -- Kalamış adı, büyük olasılıkla, Yunanca **kalamisia** sözcüğünden gelmektedir. Yunancada *kalamisia*, *kamışlar* ya da *kamışlık* demektir. Bugün *Fenerbahçe* diye anılan burna da, bir dönemde, *kalamisia*'dan bozma *Kelemiş* Burnu denmekteydi.

KALENDER -- "Yeniköy'den sonra, sahilde, dar ve kayalık bir düzlük olan **Kalender bahçesi** gelir ki bunun iç kısmı yüksek tepelerle çevrilmiş latif bir vadidir. Kalender-bahçesi adı bir dervişe izafeten verilmiştir." (P.Ç.İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi Sarraf-Hovvannesyan'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır. İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.119.)

KALENDERHANE -- Farsçadan dilimize girmiş olan *Kalender* sözcüğü, "*dünyadan elini eteğini çekmiş, her şeyi hoşgören kimse*" ve/ya da "*boş boş dolaşan kimse*" anlamına gelmektedir. Hane sözcüğü de, bilindiği gibi, ev demektir. Eskiden dervişlerin kaldıkları ve yiyip içtikleri ya da kente geçici olarak gelenlerin konakladıkları tekkelere **kalenderhane** deniyordu. Anlaşıyor ki, Eminönü ilçesinin **Kalenderhane** mahallesinde de böyle bir tekke vardı ve mahalle adını bu tekkeden aldı.

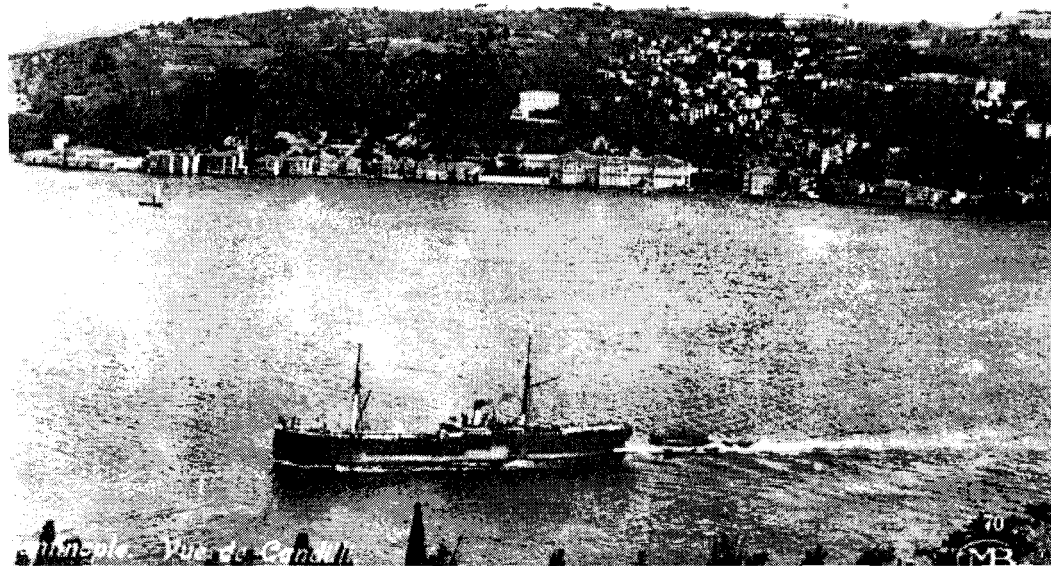
KALYONCU KULLUĞU -- "Kalyoncular, deniz seferleri dışındaki zamanlarını İstanbul'da geçiren, önceleri bekar odalarında kalırken, 18. yy'ın sonunda Kalyoncu Kışlası'na yerleşen ve kalyon tipi yelkenli gemilerde görev yapan deniz erleriydi. (...) İstanbul'da Kasımpaşa ve Galata semtlerinde kalyoncuların nöbet tuttıkları "kalyoncu kulluğu" denen karakollar vardı. Bu karakolların yerini ve kalyoncu kadrolarını Kasımpaşa ve Galata bölgelerinin zabıta işlerinden sorumlu kap-

tan-ı derya belirlerdi. Kaptan paşa semtlerin gereken yerlerinde karakolhaneler kurarak yeter sayıda kalyoncuyu kolluk işleriyle görevlendirirdi. Bundan dolayı bu karakolhanelere "kalyoncu kulluğu" adı verilmiştir. Günümüzde Beyoğlu'nda Kalyoncukulluğu denilen semt, adını aynı yerde bulunan karakoldan almıştır." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, cilt 4, s.402.)

KANDİLLİ -- "Kandilli'ye, elli, altmış sene evveline (1880'ler) kadar Kandillibahçe denirmiş. Revan kalesini zaptedip gelen IV. Murad, şehzadelerden birinin doğuşu münasebetiyle burada yedi gece kandil yaktırmış. Bir kavle (görüşe) göre, ismin gelişati bu cihetten... Diğer kavle göre de, padişahlar tenezzühe (gezmeye) çıkıp yukarı Boğaz'da akşamladıktan sonra dönerlermiş.

Sırtlarda bir papaz oturmuş. Yaranmak için bahçesini kandillerle donatmış." (*Sermet Muhtar Alus: İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.182.)

Geçmişte Kandilli

KANLICA -- Sermet Muhtar Alus der ki:

"Anadolu'dan gelip yerleşen köylüler, Kanlıca'da kağı yapmağa başlamışlar. Köye Kağıncalı denilmiş; gitgide Kanlıca oluvermiş." (Sermet Muhtar Alus: *İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.177.)

İnciyan ise şöyle bir açıklama yapar:

"Kanlıca adı, türkçede ufak araba manasında olan "kanglı" kelimesinin ism-i tasgiridir." (P. Ç. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.37.)

KAPALIÇARŞI -- Hayret edilmeli ki, adı hâlâ Türkçe. Hâlâ Kapalıçarşı diye söyleniyor. Gerçi, kapısının üstüne Kapalıçarşı adının altına bir de Grand Bazaar yazdırıldı ama, çok şükür ecnebileşmemiş adıyla anılıyor hâlâ. İstanbul'un simge yerlerinden biri. Bunalımlar geçiriyor da olsa, ayakta kalmaya, -- yaşamda kalmaya devam ediyor. 500 küsur yıldır İstanbullunun yaşamında yeri var. Adı, elbette, 4 bin dolayında dükkândan oluşan ve çok geniş bir alana yayılmış çarşının yalnızca dükkânlarının değil, sokaklarının da üstünün kapalı olmasından geliyor.

Eski adı Büyük Çarşı demek olan Çarşı-yu Kebir idi.

"İstanbul Kapalı Çarşısı'nın eskiden bir önemi vardı. Bir süredir, Beyoğlu'nda sayıları her gün artan ve iyi mallarla dolu dükkânlar çarşının önemini yitirmesine neden oldu.

Eskiden, Çarşı'nın ana caddesinden arabalar geçebiliyordu. Sultanlar ve Harem'in diğer hanımları bazen Kapalı Çarşı'ya giderler, ama dükkânların önünde durmayı, hele arabadan inip dükkâna girmeyi hiç uygun bulmazlardı. Bu nedenle, kendileri İstanbul'daki tüm selatin camilerinde olduğu gibi, Nuru Osmaniye Camisi'nde de bulunan, padişah ve ya-

kınlarına ayrılmış bölümlere inip beklerlerdi. Sultanın adamlarıyla haber gönderilmiş olan dükkân sahipleri, sunmak üzere seçtikleri malları oraya getirirler ve sultanın harem ağaları bunları hanımlara gösterirlerdi. Hanım sultanın beğendiği kumaşlar kesilir, seçtiği mallar ayrılır, hesapları her zaman harem ağası görürdü.

Kalfalar dükkânlardan alışveriş edebiliyordu. Ancak, onlar da gereksinim duydukları şeyleri not ederler, sonra harem ağaları bu notu bir hademeye Kapalıçarşı'da Saray'ın alışveriş ettiği tüccara yollardı. Sonuçta, istenen kumaşlar ve diğer eşya hassa kumaşından (Amerikan bezi) bohçalara sarılıp kutulara yerleştirilerek Saray'a gönderilirdi.

Nöbetçi harem ağası, gelen paketi kapıda teslim alır ve kalfalara götürürdü. Kumaşların, dantellerin, ayakkabıların hepsinin üzerine fiyatlarını belirleyen etiketler bulunurdu. Malları istemiş olan kalfalar önce kendi seçimlerini yaparlar, kumaşları gereken ölçülerde keserler, sonra da iki genç cariyeye artan kumaşların bulunduğu bohça ya da kutuyu iki ucundan tutarak tüm Saray'da dolaştırırdı. Böylece, kalfaların ısmarladığı malın tümü hemen her zaman kalfalar ya da değişik

görevler yapmakta olan cariyeler arasında satılıp biterdi. Alıkonan mal için ödenmesi gereken para da, görevli harem ağası tarafından, Saray kapısında beklemekte olan tüccara iletilirdi.

(...)

Büyük konakların hanımefendileri de, sultan efendiler gibi alışverişlerini Kapalı Çarşı'dan yaparlardı. Ancak, onlar saygı gösterip Harem'e öykünüyormuş izlenimi uyandırmamak için Nuru Osmaniye Camisi'nin ek bölümlerine gelmekten kaçınırlardı. Çarşıya yakın oturanlar, kahyalarını Çarşı'ya gönderip kumaş örneklerini konaklarına getirtirlerdi." (Şair Leyla (Saz) Hanım: *Anılar/19. Yüzyılda Saray Haremi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s.110-111.)

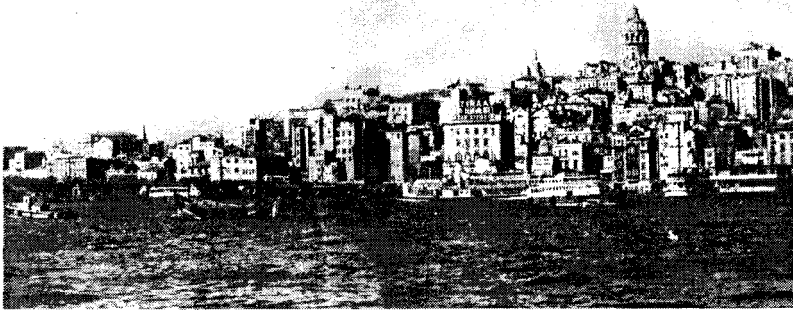
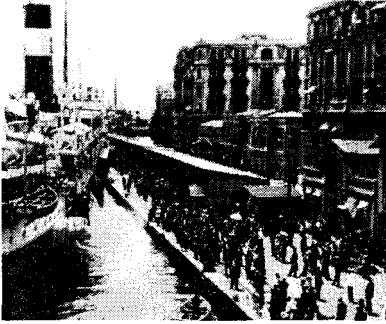
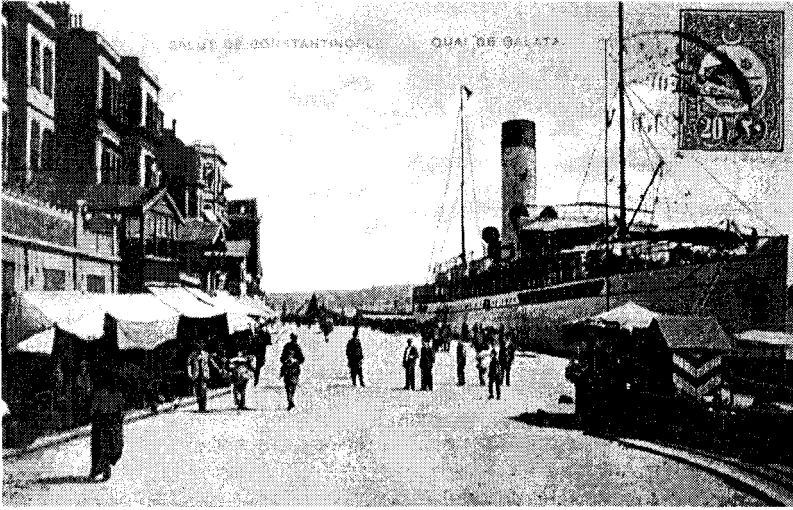
KARACAAHMET MEZARLIĞI -- Mezarlık, adını, burada bulunan **Karacaahmet Sultan türbesinden** almıştır. **Mehmet Halit Bayrı'nın** anlattığına göre:

"**Karacaahmet Sultan** -- Üsküdar'da Karacaahmet mezarlığındaki türbesinde yatmaktadır. Bu zatin İran'da şahlık eden bir aileden olduğu, dünya nimet ve saltanatını bırakarak Hak aşkıyle yana yana Anadolu'ya geldiği ve Hacı Bektaş Veli tarafından uyandırıldığı rivayet edilir." (Mehmet Halit Bayrı: *İstanbul Folkloru*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947, s. 154.)

KARAGÜMRÜK -- İstanbul *kara gümrüğü*nün bulunduğu semtin adı zaman içinde **Karagümrük**'e dönüşmüştür. **İnciyan** şöyle yazmıştır: "İstanbul'a dış memleketlerden ve hususiyle Hint'ten ve Avrupa'dan pekçok mal ithal edilir. Bundan dolayı, Rumeli'den kara yolu ile getirilen mallar için **Karagümrük**, deniz yolu ile getirilenler için de **Büyük gümrük** ve **Tütün gümrüğü** adlarını taşıyan üç gümrük vardır." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.37.)

KARAKÖY -- Gene **İnciyan**'ın açıklaması:

"**Karai** denilen yahudiler, eskiden beri İstanbul ve Galata'daki karşılıklı sahillerde oturdukları için aynı yerlere **Karaköy** adı verilmiştir. İstanbul cihetinde, Valde camii (Yeni cami) inşa edildiği vakit yahudiler oradan çıkmaya mecbur oldular." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul

(Üstte) Geçen yüzyılın başlarında Karaköy rıhtımı,
(ortada solda) Karaköy vapur iskelesi, (sağda) Karaköy meydanı,
(altta) 1970'de Karaköy rıhtımının denizden görünüşü.

KARANFİLKÖY -- "Karanfîlköy bir gecekondu mahallesi. Mahallenin adı, 1930'lu yıllardan başlayıp yerleşim yoğunlaşanadek bu arazideki tarlalarda karanfil ve çilek yetiştirilmesinden geliyor. Eski mahalleliler karanfil bahçelerini hatırlıyorlar ve özellikle Karadeniz'-den buraya göçen ve çiçek yetiştirme deneyimi olan mahallelilerin bazısı, burada seracılık yapmayı hâlâ sürdürüyor. İstanbul'un kuzeyinde İkinci Boğaz Köprüsü'nün çevre yoluna bitişik, Armutlu gecekondu mahallesi, Sarıkonaklar, Alkent-Hillside siteleri arasında ve Akatlar semti içinde kalan, çevresinde Ulu Etiler ve 1. Levent bulunan bir mahalle." (Meral Özbek: "*Karanfîlköy*", İstanbul, Ekim 1997, s. 106.)

KARATAŞ -- Sarraf-Hovannesyanyan'ın dediğine göre, Rumeli sahilinde "Kavakkalesi'nden sonra, rumca **Mavromolos** denilen Karataş gelir. Burada, putperestlik zamanında Scrapion tapınağı ve cümle putların annesi olan Rea'nın mabedi bulunurdu." (P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi Sarraf-Hovannesyanyan'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.121.)

KARIYE CAMİİ – Camiye kiliseden çevrilmiştir **Kariye camii**. *Khora* (hora) **kilisesinin Khora manastırına** bağlı olarak 4. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir ki, o sıralarda konumlandırıldığı yer surların dışındadır. **Khora** sözcüğü de *dışarda/taşra* anlamına gelmektedir. **Khora kilisesini** 2. Bayezid'in sadrazamlarından **Atik Ali Paşa** 16. yüzyıl başında camie dönüştürmüştür. **Kariye** adı, *khora* sözcüğünden kaynaklanmaktadır.

Meraklısı için ek bilgi: Arapça bir sözcük olan *atik*, *ıtk*'tan gelir ve *eski* ya da *özgürleştirilmiş köle* ya da *genç kız* ya da *soylu* anlamına gelir.

KARTAL – Bizans döneminde bir balıkçı köyü idi. Küçük bir limanı vardı bu liman dolayısıyla Bizanslılar buraya *Kartalimen/Cartalimin* diyorlardı. Bir görüşe göre, Bizans dönemindeki adı **Kartal'a** dönüşmüştür..

Bir söylenceye göreyse, "Türkler 1330'dan sonra Kartal çevresine yerleşmeye başladılar. Orhan Bey'in Bizanslılarla yaptığı anlaşmaya göre, İmparator III. Andronikos'un Merdivenköy'deki av köşkünde bir Ahi zaviyesi kuruldu. Bu zaviye sonradan İstanbul'un en büyük Bektaşî merkezlerinden biri olan Şahkulu Sultan Tekkesi'ne dönüştü. Ahi zaviyesinde birçok derviş yaşamaktaydı. Bizans hakkında bilgi

toplayıp Osmanlılara rapor eden bu dervişlere "Gözcü Babalar" da denirdi. Bir süre sonra Bizanslılar zaviyeyi basarak biri dışında bütün dervişleri katlettiler. Kaçan Kartal Baba'nın Kartalimen'de yakalanarak öldürüldüğü ve adının buraya verildiği söylenir." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 472.)

KASIMPAŞA -- Sermet Muhtar Alus Kasımpaşa'nın önemi üstünde durur ilkin:

"Kasımpaşa'nın bizce ilk ehemmiyeti; Fatih'in Dolmabahçe'den ve karadan kadırgalar indirışı. Muhasaradakilerin, dünyaca duyanların ağızları açık kalmış.

Kasım Paşa, Kanuni Süleyman'ın (1520-1566) vezirlerinden. Mısır'da, Mora'da valilikleri var. Oraya cami ve medrese yaptırdığından adı kalmış." (*Sermet Muhtar Alus: İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.147.)

İncicyan ise şöyle yazmıştır:

"Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden olup 932 (=1525) senesinde ölen Güzelce Kasım Paşa, vadinin içindeki cami ve hamamı yaptırdığından dolayı burası **Kasımpaşa deresi**, daha sonra da **Kasım-paşa** olarak adlandırılmıştır." (P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.96-97.)

Dilimize Arapçadan geçen kasım sözcüğü "*ayır-an, bölen*" anlamına gelir.

KAŞIKADASI -- Ada, yüzüstü yatırılmış bir kaşık biçiminde olduğu için bu ad verilmiştir.

KAVAK -- Sarraf-Hovvannesyan'ın dediğine göre:

"Rumeli-feneri'nden, Boğaz'ın karşı sahilindeki Anadolu-feneri'ne geçeriz. Burası Rumeli-feneri'nin tam karşısında olup, güzel ve eğlenceli bir yerdir. Anadolu-feneri'nden, Rumeli cihetindeki Kavakhisar'ın karşısında, yeni inşa edilmiş Kavak-kalesi'ne gidilir. Karşılıklı olan bu iki kaleye, müştereken Kavak-kaleleri adı verilmiştir. Sahildeki büyük kavak ağaçlarından dolayı bu mevkic **Kavak** denir." (P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi *Sarraf-Hovvannesyan*'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.124.) (Ayrıca bkz.: ANADOLUKAVAĞI, RUMELİKAVAĞI.)

KAZASKER -- Arapça kaza sözcüğü yargı, yargılama anlamına da gelir. Osmanlı'da yargıç, *kadı* diye anılır. *Asker kadı*ya ise, **kazasker** denir. Kadıköy ilçesindeki **Kazasker** semtinde bir *asker kadının* yaşamış olduğu vc/ya da burada bir yapı bıraktığı anlaşılmaktadır. Erenköy'deki **Kazasker Camii**'ni 1903'te ölen Kazasker Süleyman Sırrı Efendi yaptırmıştır. Maltepe'deki **Kazasker Feyzullah Efendi Camii** aynı Feyzullah Efendi Külliyesi içindedir ve Feyzullah Efendi *Anadolu Kazaskeri* idi.

KAZLIÇEŞME -- Necdet Sakaoğlu *İstanbul sularına şehrengiz* başlıklı, daha önce de anılan yazısında der ki:

"Bir semte adını veren Kazlı Çeşme'yi yaptırtan, bu suyu o çevrenin kazlarına vakfetmiş olmalı. Oynaşsınlar, sevişsinler diyec. Kazların, bu çeşmenin kendilerine ait olduğunu anlamaları için "kaz" resmi koydurmuş olduğu da keyifli bir tahmindir." (Necdet Sakaoğlu: "İstanbul sularına şehrengiz", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı: 8, s.40.)

Çeşmeye ilişkin söylence ise *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisinde* yer almaktadır:

"Rivayete göre, fetih sırasında İstanbul surlarının önünde çarpışan askerler su bulmaya çalışırken civarda kazların uçuştugu görülmüş; kazları gören sakabaşı, yardımcılarına "gidin kazların konduğu yeri bulun, orada muhakkak su yatakları vardır" demiş; o gün bu gündür, kaz sürülerinin konakladıkları yerde semte ismini veren çeşme ihya olunmuştur. Kazlıçeşme yöresindeki yeraltı suyu bolluğu, bu semtte bol suya ihtiyaç gösteren tabakhanelerin kuruluş nedenlerinin başında gelir." (*İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 4, s.51 2.)

KEFELİ KÖYÜ -- Kefeliler yerleştirildiği için 'köy'ün adı **Kefeli Köyü** olmuştur.

KEMERBURGAZ -- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisine* göre:

"Bizans döneminde I. Andronikos Komnenos (hd 1183-1185) tarafından yaptırıldığı rivayet edilen bir havuzun (daha sonra II. Osman'ın onardığı havuz olmalıdır) ismine izafeten, Rumca "kule" anlamında "Pirgos" denilen bu yerleşme, Osmanlılar döneminde çevresinde inşa edilen kemerlerden ötürü "Kemerburgaz" adını almış olmalıdır." (*İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 4, s.523.)

KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ -- Camiyi yaptıran İtalyan kökenli bir Osmanlı deniz paşasıdır. Tutsak düştükten sonra bir süre korsanlık yapmış, daha sonra Turgut Reis'in tayfası olarak çalışmış ve Osmanlı uyruğuna girmiştir. İtalyan adının Oggiali olduğu, il Türk adı olan Uluç Ali'nin bu addan türetildiği, İnebahtı deniz savaşında gösterdiği başarıdan sonra Kaptan Paşalığa yükseltilip adının da Kılıç Ali'ye çevrildiği bilinmektedir.

KINALIADA -- Ada, üzeri makilerle kaplandığında, uzaktan kına renkli görüldüğü için Kınalıada diye adlandırılmıştır.

KISIKLİ -- Üsküdar ilçesinde, Büyük Çamlıca ile Küçük Çamlıca tepeleri arasında yer alan, kaynak sularıyla ünlü, geçmişin mesire yerlerinden **Kısıklı** coğrafi konumu dolayısıyla bu adı almıştır. Bir coğrafya terimi olarak **kısık**, bir vadinin dik yamaçlı ve dar kesimine verilen addır. Belli ki, **Kısıklı** yerleşmesi, **kısıklı** bir arazidedir.

KIZKULESİ ya da **LEANDROS KULESİ** -- Kızkulesinin önceki adı **Leandros kulesi**. Her iki adı da birer efsaneden kaynaklanıyor:

17 Ekim 1996 günlü gazetelerin hemen hepsinde **Kızkulesinin** yeni bir kullanıma özgülendiği duyurulurken, aynı kaynaktan çıktığı anlaşılan şu açıklama yayımlandı:

"Mitoloji kahramanlarından Leandros, sevgilisi Hera'ya kavuşmak üzere Boğazı geçerken Kızkulesi civarında boğulur. Anısına bu anıt yaptırılır. Bir öteki efsaneye göre, bir kahin İmparator Konstantin'e kızının yılan sokmasıyla öleceğini bildirir. Konstantin deniz ortasına yaptırdığı kuleye kızını saklar. Fakat, kuleye gönderilen bir üzüm sepetine saklanan yılan kızı sokar ve öldürür."

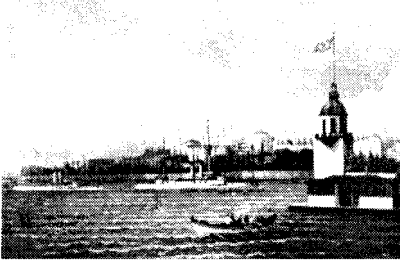
Kızkulesine değin (dair) söylenceleri Cahit Kayra şöyle anlatır:

"Kız Kulesi'nin tarihinin başlangıcında birçok masallar var. Yunanlı eski zaman generali Alcibiadis, sevgili eşi Damalys öldüğü zaman onu buradaki kayalıkların içine oydurduğu bir mezara yatırmış. Leandra adında bir delikanlı da, anlaşılan karşı kıyıda kendisine uygun bir eş bulamamış olmalı ki, burada bir genç kıza aşık olmuş. Her Allahın gecesi yüze yüze buralara gelir ve sevgilisi ile buluşmuş. Genç kız da buradaki kayalık üstüne bir ateş yakar ve Leandra'ya yol gösterirmiş. Anladığımız gibi bunlardan biri gemicilerin, öteki de fenercilerin yarı-tanrıları. Bir tür ikiz Prometheus. Sonunda Prometheus'un başına gelenler bunların da başına gelmiş. Bir fırtınalı gecede ateş sönmüş, Leandra yolunu kaybetmiş ve dalgalar arasında boğulmuş gitmiş. Kız da ondan aşağı kalmamak için intihar etmiş.

Aslında bunlar sıradan Yunan mitolojisi karışımı historya masalları. Bizans döneminde de bunların benzerleri var. Kızlarını, falcıların haber verdikleri yılan sokması felaketinden kurtarmak için buraya kaçırın Bizans imparatorları... Yılan yine de gelmiş; kızı sokmuş. O da başka iş. Battal Gazi de Üsküdar Tekfurunun kızına aşık olmuş. Burada saklandığını öğrenmiş. Üçyüz kişiyle gelmiş, basmış, kızı çalmış.

... bu masalların en güzeli Evliya Çelebi'nin anlattığı:

İkinci Bayezid zamanında burada bir Şeyh Abdullah varmış. Padişahlara ders verirmiş. Ne dersi bilmiyoruz; herhalde ya Beyzevi, ya da Buhari gibi şeyler. Neyse, işin bizi ilgilendiren yanı başka. Bu hazret her gün buradan Sarayburnu'na gider gelirmiş. Öyle kayıkla, ya da yüzerek filan değil. Evliya'nın fantezisi klas fantezi. Şeyh Abdullah cübbesinin eteklerini toplayıp suyun üstüne bağdaş kuruyor. Diviti, kitabı yanında. Tespihi clinde. Sanki şimdiki arkadan motorlu şişme botlar gibi denizin üstünde kayıp gidiyor.... Bu da masal ama sıradan değil. Uydurunca böylesini uydurmalı bence.

Gelelim tarihte gerçekte olup bitenlere. Bizans zamanında buradan hem Sarayburnu'na hem de Galata tarafında Kurşunlu Mahzen'e, ya öyle bir yere, zincirler geriliyor ve böylece gemilerin Boğaz'a giriş çıkışları denetleniyor. Fatih Mehmet İstanbul'u

aldıktan sonra buraya bir ahşap kule yaptırıyor. Bu tür kuleler, yana yıkıla ve boyuna tamir ve ihya edilerek XIX. yüzyıl başına kadar sürüp geliyor. Bu arada burada bir kızlarağasının kafası kesiliyor, bir sadrazam hapsediliyor, hain cariyeler boğulup denize atılıyor ve daha bir sürü karanlık olay. Aynı zamanda gümrük denetimi, karantina hizmetleri gibi etkinlikler de yapılıyor. Şimdiki yapı ise XIX. yüzyıl başında İkinci Mahmut zamanında inşa edilmiş. Eski ahşap kule o sıralarda yanmış, yerine bu yenisini ve taştan olarak koymuşlar. Kalın duvarları, sağlam ve planlı yapısı ile güçlü bir bina." (Cahit Kayra: "Mitolojide, Günümüzde, Yarın.. Kız Kulesi", *İstanbul*, Nisan 1993, sayı:5, s. 109-110.)

KIZTAŞI -- Kaidesi mermer, yekpare granitten yapılmış, Korint başlıklı ve başlığının üstünde kentin 'Romalı' hükümdarlarından biri olan Marcianus'un yonutu bulunduğu tahmin edilen Marcianus sütununun Türkçe adı Kıztaşı'dır. Bu adın, kaidesindeki, zaferi simgeleyen tanrıça Nike'nin kabartmasının yer almasından kaynaklandığı sanılmaktadır. Kıztaşı, İstanbul'un Bizans ve Roma dönemlerinden kalmış 5 dikilitaşından biridir.

KİREÇBURNU -- Sarraf-Hovannesyen *İstanbul Topoğrafyası* başlıklı elyazmasında Rumeli kıyısındaki altıncı burun hakkında şu bilgiyi verir:

"Boğaz'ın Rumeli sahilinin altıncı burnu, **Kireçburnu**'dur.. Burası basit adına rağmen kuzey rüzgarına açık serin ve çok güzel bir sayfiye yeridir. Kireçburnu adı, karşı sahilde bulunan kireç ocaklarından dolayı verilmiştir. Meşhur Gümrükçü İshak Ağa, I. Sultan Mahmud devrinde, h. 1162'de, burasını imar etmiş ve çeşme yaptırmıştır. Daha evvel, buranın adı **Hasanağa bahçesi** idi, fakat daha sonra İshak Ağa'nın tasarrufuna geçmiş ve güzel bir bahçe haline getirilmiştir." (P.

Ğ. İnciyan, 18. Asırda İstanbul, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi Sarraf-Hovannesyen'in *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.119.)

KOCAMUSTAFAPAŞA -- 2. Bayezid'in sadrazamlarından Koca Mustafa Paşa buradaki bir kiliseyi camiye çevirtince semt sadrazamın adıyla anılır olmuştur. Cami de, hem Kocamustafapaşa camii, hem de Sümbülcendi camii olarak anılmaktadır. (Ayrıca bkz.: SÜMBÜLE-FENDİ CAMİİ.)

KONAK--KÖŞK--YALI -- Diyebiliriz ki, İstanbul bir saraylar, camiler, külliyele, hamamlar, çeşmeler kenti olduğu denli *konaklar-köşkler-yalılar* kentidir. İstanbul denilince hemen akla gelen kimi yapılar var. Örneğin, *Said Halim Paşa yalıstı, Hüner köşkü*, vb. hemen anımsanan adlardır.

Ya konak, köşk, yalı arasındaki ayrım nedir? **Bernard Lewis**'c kulak verelim:

"Varlıklıların ve ileri gelen kişilerin oturdukları konutlar üç ana tip oluyordu. **Konak** terimi, gerek iş yerleri, gerekse yüksek görevlilerin konutu için kullanılırdı. Yalı ve köşk, her ikisi de sayfiye evleriydi, bunlar ahşap yapıları, yalılar Boğaziçi kıyılarında bir villa veya ev, köşkler ise, bahçeler ortasında yazı geçirmek için gidilen büyük evlerdi. Yabancı dillerdeki "**kiosque-kiosk**" sözcüğü, köşk sözcüğünden çıkmıştır." (**Bernard Lewis**: *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, Çev: Nihal Önal, Varlık, İstanbul 1975, s.131.)

Anımsanacaktır; **Cibali** adının kökeni üstünde durulurken, yalı sözcüğünün Rumca *ialon* sözcüğünden geldiği açıklanmıştı.

KONYALI LOKANTASI -- "... Konyalı Lokantası'nın kurucusu Ahmet Usta da Mengenli değildir. (...)

Tam adıyla Konya Lezzet Lokantası Konya'nın Doğanbey kasabasından Ahmet adlı biri tarafından 1897'de Sairkeci'de tek katlı, çatısı kiremitle örtülü salaş bir binada açılmış. Sirkeci'de açılışının nedeni ise tren garının, otellerin hep bu çevrede olması.. Tabii, bir de, çoğu gemilerin hep Sirkeci rıhtımındaki Gümrük'ün önünden hareket edip sefere çıkması... Sirkeci günün her saatinde kalabalık...Her milletten, her yöreden insanlar hep burada toplanmış sanki... Lokanta açmak için en uygun yer elbette ki Sirkeci... (...)

Hacı Ahmet Bey yıllarca burada Türk mutfağının en güzel yemeklerini pişirerek haklı bir isim yapmış. Sonra da Doyuran soyadını almış. (...) Derken oğlu Mustafa Doğanbey. Ondan sonra da 1945'te torunu Nurettin Doğanbey lokantanın başına geçmiş. Çok sonra da onun oğlu

Mehmet Eren... Bu arada 1967'de Topkapı Sarayı'nda, 1981'de Levent Çarşısı'nın içinde, iki yıl sonra Göztepe'de, on yıl sonra da Bakırköy'de İncirli Caddesi'nde Konyalı'nın yeni şubeleri açılmış. Özellikle Topkapı Sarayı'ndaki Konyalı kralların, kraliçelerin, itibarlı misafirlerin davet edildiği lokanta olarak dış ülkelerde de büyük ün yapmış. (...)

Sirkeci'de Konyalı Lokantası yine var. Ama bir süreden beri yanındaki Mimar Kemalettin Sokağı'nda hizmet vermekte... Ne var ki, klasik lokanta olarak değil de, selfservis olarak varlığını sürdürmekte..." (Eser Tural: "Dünden Bugüne İstanbul'da Karın Doyurmak", *İstanbul*, temmuz 1999, s. 92-99.)

KUMBARACI YOKUŞU -- İstiklal Caddesinden doğruca Tophane'ye inen **Kumbaracı yokuşunun** adı, Osmanlı Ordusunun topçu paşası Humbaracı Ahmed Paşa'dan gelmektedir. Paşanın konağı bu sokaktaydı. **Humbaracı** sözcüğü zaman içinde **Kumbaracı**'ya dönüşmüştür.

KURUÇEŞME -- İstanbul gibi çeşme ve sebillerin büyük önem taşıdığı bir kentte, bir çeşmenin suyu akamaz olur, -- kurursa, o çeşme kuruçeşme diye anılmaya başlanır hemen, doğal olarak. Ve de, elbette, o çeşmenin bulunduğu semt de aynı nitelemeyle anılır. İşte, **Kuruçeşme**, böyle bir çeşmesi bulunan semti çağrıştırıyor hemen. Gerçi, kuruyan çeşme, daha sonra *Fazıl Ahmed Paşa*'nın kızkardeşince onartılmıştır. Çeşmenin suyu yeniden akmıştır akmasına ama, semtin adı **Kuruçeşme** kalmıştır.

KUZGUNCUK -- Yıllardır **Kuzguncuk**'ta oturan mimar **Cengiz Bektaş Kuzguncuk**'u konu edindiği yazısında şöyle der:

"P.Ğ İncicyan (1758-1833) Kuzguncuk adının "*köyün eski ismi olan Kosinitza'nın bozuk bir şekli olduğunu*" söylüyor.

Evliya Çelebi (1611-1682 (?)) "*Burada Fatih zamanında 'Kuzgun Baba' denilen bir kimse bulunduğu için kasabaya (Kuzguncuk) derler: Üsküdar mevleviyetinin bir subaşılığıdır.*" Der..." (Cengiz Bektaş: "*Kuzguncuk*", İstanbul, Temmuz 1992, sayı:2, s.89.)

KÜÇÜKÇEKMECE -- (Bkz.: BÜYÜKÇEKMECE)

Lalelimden geçilmez Laleli'den geçilir

L

Orhan Murat Arıburnu'nun dizelerine azizlik ettik. Yerlerini değiştirdik. Alttakini üste, üsttekini alta aldık. Aslı "*Laleli'den geçilir/Lalelimden geçilmez*"dir. **L** ile başlayan İstanbul adlarının ilkidir **Laleli**. **Laleli'den** söz edeceğimiz için **Arıburnu'nun** şiirini anımsadık.

LALELİ -- Sementin adı, burada yaşayan bir deli dervişten gelmektedir: **Laleli Baba'dan**... İlber Ortaylı İstanbul'dan Sayfalar başlıklı kitabında şöyle der:

"III. Mustafa'nın yaptırdığı ve bulunduğu semte adını veren Laleli camii... ne adı verilen "Laleli Baba"nın hikmetine Sultan III. Mustafa'nın boyun eğmesi; kutsi motiflerden çok, mizah yönü ağır basan bir rivayetle açıklanır." (İlber Ortaylı: *İstanbul'dan Sayfalar*, hil yayın. İstanbul 1986, s. 127.)

Mizah yönü ağır basan rivayeti çok araştırmama karşın hiçbir yerde bulamadım. İlber'e telefon edip anlatmasını istedim sonunda. Anlattı:

Laleli Baba'ya sormuş 3. Mustafa:

"İyi yaşamanın hikmeti nedir?"

"Yeyip içip dışarı çıkmaktır" diye yanıtlamış **Laleli Baba**. (Dışarı çıkmak yerine bu eylemi anlatan sözcüğü kullanmış, elbette.) Padişah sinirlenmiş:

"Bre, ne ilgisi vardır yaşamanın dışarı çıkmakla!?" demiş. Laleli Baba'nın padişahı zıvanadan çıkartan yanıtı gelmiş:

"Elbette vardır ama, sen ne anlarsın!.."

Sonuç: Padişah buyruğuyla zindanı boylamış **Laleli Baba**.

Bir süre sonra **3. Mustafa** kabız olmuş. Bir türlü şifa bulamıyor. Rahatı fena halde kaçmış. Huzuru kalmamış. Hekimler çare bulamayınca, bir-ileri önermişler ki:

"Olsa olsa Laleli Baba derman olur derdinize."

"Tez çıkarın zindandan, getirin" diye buyurmuş Padişah.

Huzura çıkarmışlar **Laleli Baba'yı**.

"Seni bu dertten kurtarırım ama," demiş Padişaha, *"bir koşulum var:"*

"Söyle nedir?"

"Yaptırdığın camiye kendi adını değil benim adımı vereceksin."

Padişah **3. Mustafa** kabul etmiş, ne etsin!.. **Laleli Baba'nın** dediklerini yerine getirmiş, dışarı çıkıp rahatlamış, **Laleli Baba'ya**, iyi yaşamamın hikmetini açıklayan sözlerini kastederek:

"Hakkın varmış!" demiş. Yaptırdığı camiye de **Laleli** adını vermiş...

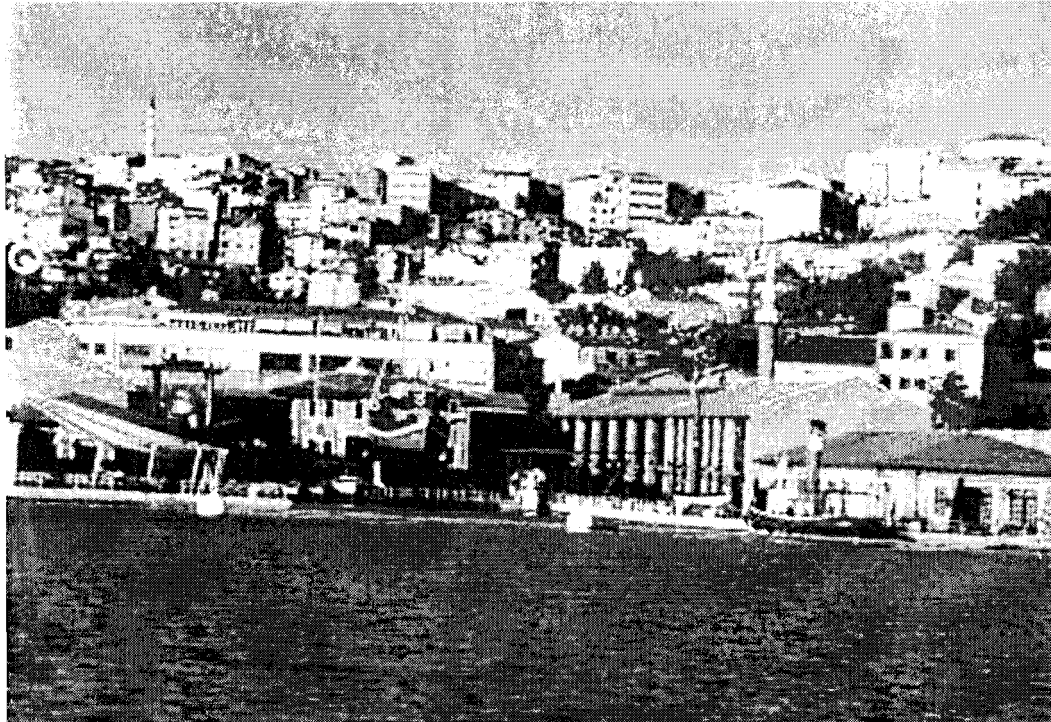
Sermet Muhtar Alus, 14 Şubat 1939 günlü yazısında aktarmıştır:

"Ayazma Camisi III. Mustafa'nındır (1757-1774). Laleli (Camii) de onun ya; adını taşımamalarından: "İki cami yaptırdım, birini deliye (mecsub Laleli Baba'ya), öbürünü de suya kaptırdım" dermiş." (**Sermet Muhtar Alus: İstanbul Kazan, Ben Kepçe**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 188.)

LANGA -- İnciyan'ın yazdıklarından, **Langa** adının, semtin eski adından geldiği anlaşılmaktadır:

"Dışarı Yenikapı ve Davudpaşa kapısı arasında, duvarla çevrili geniş bir bahçe vardır. Pachymeres'de **Vlanga** diye yazılı olduğuna göre, bu bahçeye verilen **Büyük Langa** ve **Vlanga bostanı** adlarından ikincisi daha doğrudur." (P. Ğ. **İnciyan**, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.9.)

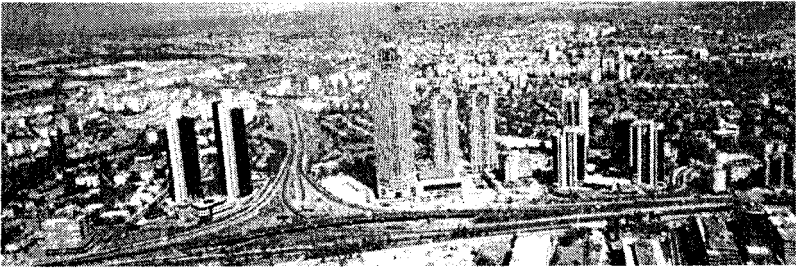
LENGERHANE -- Bugün Rahmi M. Koç Müzesi olarak hizmet veren Lengerhane'nin 12. yüzyıldan kalan temeller üzerine III. Ahmet döneminde (1703-1730) yaptırıldığı kestirimleniyor. Lengerhane, Osmanlı donanmasına dökümhane olarak hizmet veriyordu.

Osmanlılar, gemilerin sabitlenmesini sağlamak için denize atılan çapa ve çapanın bağlı olduğu zincire lenger diyorlardı. Sözü edilen zincir ve ucundaki çapanın yapıldığı yere verilen ad da lengerhane idi.

Rahmi M. Koç lengerhane yapısını restore edip müze olarak 1994 yılında hizmete sokmuştur. Ancak, sergilenecek malzemenin çokluğu nedeniyle, daha sonra Haliç kıyısındaki Hasköy tersanesini (gemi yapım yeri) de satın alınıp restore edilerek Müze alanı genişletilmiştir. Yeni yapı da 2001 yılında hizmete girmiştir.

LEVENT -- "Baltalimanı'nın içerisinde, Cezayirli Hasan Paşa'nın yaptırdığı **Levend çiftliği** vardır. Burası, daha sonra, bostancılardan ibaret Nizam-ı cedid kıtasının talimگاهی oldu." (P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi Sarraf-Hovvannesyan'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.115-116.)

Levent ve gökdelenleri

M

MABEYN BAHÇESİ -- (Bkz.: YILDIZ PARKI)

MAÇKA -- **Jak Deleon** araştırmıştır **Maçka** adının kökenini. *Harbiye'den Şişli'ye bir devriale* başlıklı yazısında aktarır araştırmasının sonuçlarını:

"Maçka adının kökeni (tarihçi Necdet İşli'ye göre) tartışmalıdır. Kimi kaynaklara göre Rumca "Matsouka" sözcüğünden türemiş olabilir; "Matsouka" aslında Latince "Maxuca"dan gelip "kalın sopa" demektir. Diğer görüş, semtteki nişan taşlarıyla ilgili olup Maçka'nın "Maçugah" (nişangah) sözcüğünden geldiğidir." (**Jak Deleon**: "*Harbiye'den Şişli'ye bir*

devriale/Alafranga..", İstanbul, Ocak 1994, sayı:8, s.22.)

MAHMUTPAŞA -- Ülke çapında bilinen bir semt adıdır Mahmutpaşa. Ama, Mahmutpaşa denilince, işportacıların avaz avaz bağırarak ucuz mallar sattığı bir alışveriş yeri olarak tanınır daha çok. Kimi deyimler bile oluşturulmuştur. Örneğin, niteliksiz, allı-pullu, 'kiç', cıfcaflı, estetikten yoksun giysiler ve/ya da günlük kullanım eşyaları 'Mahmutpaşa işi' diye tanımlanır/adlandırılır/anılır. Yalnızca işportalarda değil, Mahmutpaşa caddesindeki dükkânlarda da 'Mahmutpaşa işi' mallar satılıp alınır.

Mahmutpaşa yalnızca caddenin adı değildir. Mahmutpaşa Hamamı ve Mahmutpaşa Camii de var. Zaten semt, adını, son olarak belirtilen yapılardan almıştır.

Mahmut Paşa ise, Fatih Sultan Mehmet'in Rum ya da Hırvat kökenli veziriydi ve anılan yapıları yaptıran kişiymiş. Aşırı sofuluğu yüzünden Fatih Sultan Mehmet tarafından idam ettirilmiş. Padişah, idam ettirdiğine pişman olup cenazesine gelmiş.

MASLAK -- Su bentlerinden kemerlerle ve künklerle kente getirilen su, kent girişinde yapılan depolarda toplanır ve buradan kollara ayrılarak çeşitli noktalardan kente girmesi sağlanırdı. Kent dışındaki bu su depolarına maslak adı verilirdi. Bu depolardan birinin İstinye sırtlarında yer aldığı anlaşıyor. Çünkü, Levent ile Hacıosman bayırı arasında bulunan semt Maslak diye, bu semtten geçen yol ise Maslak yolu diye anılıyor. (Kent içindeki bulunup da suyun buralardan dağıtıldığı depolara ise maksem denilmekteydi ki, Taksim adı, o semtte böyle bir su dağıtım deposunun bulunuyor oluşundan gelmektedir.)

MECİDİYE -- **Mecidiye Camii, Mecidiye Köşkü, Mecidiyeköy...** Yani, Sultan Abdülmecid'in yaptırttığı cami ve köşk, onun döneminde kurulan köy. *Mecidiye, Mecid'in, Mecid'e* ait anlamına geliyor.

MERCAN -- "Semtın kuruluşunun II. Mehmed (Fatih) dönemine (1451-1481) kadar gittiği sanılmaktadır. Semte adını da vermiş olan Mercan Ağa'nın kimliği tartışmalıdır. Kimi kaynaklarda, Mercan'da bir cami, çeşme ve sıbyan mektebi yaptırmış olan Mercan Ağa'nın Fatih'in darüssaade ağalarından olduğu yer almaktadır. *Hadika*, Mercan'daki Mercan Ağa Camii'nin banisinin mercan Ağa olduğunu ve aynı yerde gömülü bulunduğunu yazarsa da, kendisinin darüssaade ağası olmadığını, caminin Darüssaade Ağası Camii diye anılmasının nedeninin, yangından sonra, muhtemelen 1141/1702'de, Darüssaade Nazırı Nezir Ağa tarafından yeniden yaptırılması olduğunu belirtir." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 393.)

Darüssaade'nin anlamı padişahın evi'dir. Darüssaade ağası, Saray'da önemli bir konumu olan kızlar ağasının ünvanıdır. İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisinde Darüssaade ağası hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

"Tarihin eski çağlarında, Şark'ta ve Roma'da ve ortaçağlarda Abbasiler'de, Memluk saraylarındaki siyah hadım ağaları Osmanlı sarayında da vardı. Darü's-saade Ağası işte bunların ve sarayın Enderun kısmının en büyüğü idi. Mevki Kapı Ağası ve daha sonraları mevkiileri yükselen Silahtar Ağa'dan yüksek olup derecesi Sadrazam ve Şeyhülislam'dan sonra gelirdi. Asıl vazifesi sarayın kadınlara ait olan harem-i hümayun kısmına nezaretti. Kendisi siyah hadım ağalarından olduğu gibi, emri altında harem-i hümayun hizmetinde kullanılan diğer siyah hadım ağaları da vardı. Bu siyah hadım ağalarına harem-i hümayunda vazifeleri olması dolayısıyla harem ağaları da denirdi." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, s. 1520.)

MERKEZ EFENDİ CAMİİ -- *Al İşte İstanbul* başlıklı kitabında **Çetin Altan**, camiye adını veren Merkez Efendi'yi de tanıtır:

"... Merkez Efendi Camiine gittik. (...)

Merkez Efendi Yavuz ve Kanuni devirlerinde yaşamış. Doğum yeri Denizli'nin Sarhanlı köyü. Asıl adı Musa. Güçlü bir eğitimden geçtikten sonra otuz yaşında gelmiş İstanbul'a. Halka dönük, fakir fıkırayı seven, mütevazı bir insanmış. Devrinin hem ünlü din bilginlerinden, hem de doktorlarındanmış. Nitekim sonradan Kanuni'nin Manisa'da ölen annesi Hafize Sultan adına yaptırdığı cami, tekke, hastahane,

hamam ve imaretten, imaret ile hastahanenin yönetimi kendisine verilmiş. Manisa'da hala pek yaygın olan her derde deva mesir macunu da Merkez Efendi'nin bir icadıymış. Türk tıp tarihi gerek Kanuni'nin Manisa'da yaptırdığı hastahaneden gerek Merkez Efendiden, gerek Merkez Efendinin icat ettiği macundan uzun uzun bahsediyor.

Merkez Efendi yine o devirde İstanbul'daki en ünlü din bilginlerinden Şeyh Sümbül Efendiye bağlanmış Bu konuda anlatılan efsane şu:

Sümbül Efendi zikrederken coşar, Mevlevi dervişleri gibi dönmeye başlamış. Bunun müslümanlıkla bağdaşmayacağını söyliyerek Sümbül Efendiyi dinsizlikle suçlamaya çıkanlar bile oluyormuş o sırada. Bu yüzden Merkez Efendi de Sümbül Efendiden uzak durmuş. Ama bir gün bir rüya görmüş Merkez Efendi. Rüyasında Sümbül Efendi kendisinin evine gelmiş kapıyı zorlamaya başlamış. Kapıyı açmasın diye karı koca yatak yorgan ne varsa yığmışlar kapının arkasına, üstüne de çıkıp oturmuşlar. Ama Sümbül Efendi öyle bir dayanmış ki kapıya, sonunda kapı açılmış ve kapının arkasında yığıldıkları eşya üstünde oturan Merkez Efendi ile hanımı yere yuvarlanmışlar. Bu yuvarlanma ile heyecan içinde uyanmış Merkez Efendi. O gün doğrucu Sümbül Efendinin yanına koşmuş.

Sümbül Efendi:

-- Musa Müslihiddin Efendi, ben de seni genç bir kimse sanırdım. Meğerse sen de, haremın hatun da ihtiyarmışsınız. Ne idi o akşamkı telaşınız? Beni içeriye almamak için neden bu kadar direndiniz? Nihayet ben kapıyı açtım, sizler de yere yuvarlandınız, demiş.

Merkez Efendi eline kapanmış Sümbül Efendinin ve ona bağlanmış. Ölünce de yerine geçmiş.

Bir gün kendisine bir başka din bilgini:

-- Siz merkezinizi bulmuşsunuzdur, dediği için de kendisine Merkez lakabı takılmış." (Çetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.33-34.) (Ayrıca bkz.: SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ.)

MISIR ÇARŞISI – İnciyan, Mısır'dan getirtilen mallar satıldığı için çarşıya **Mısır Çarşısı** denildiğini belirtmenin ötesinde **çarşı** sözcüğünün kökenini de açıklar:

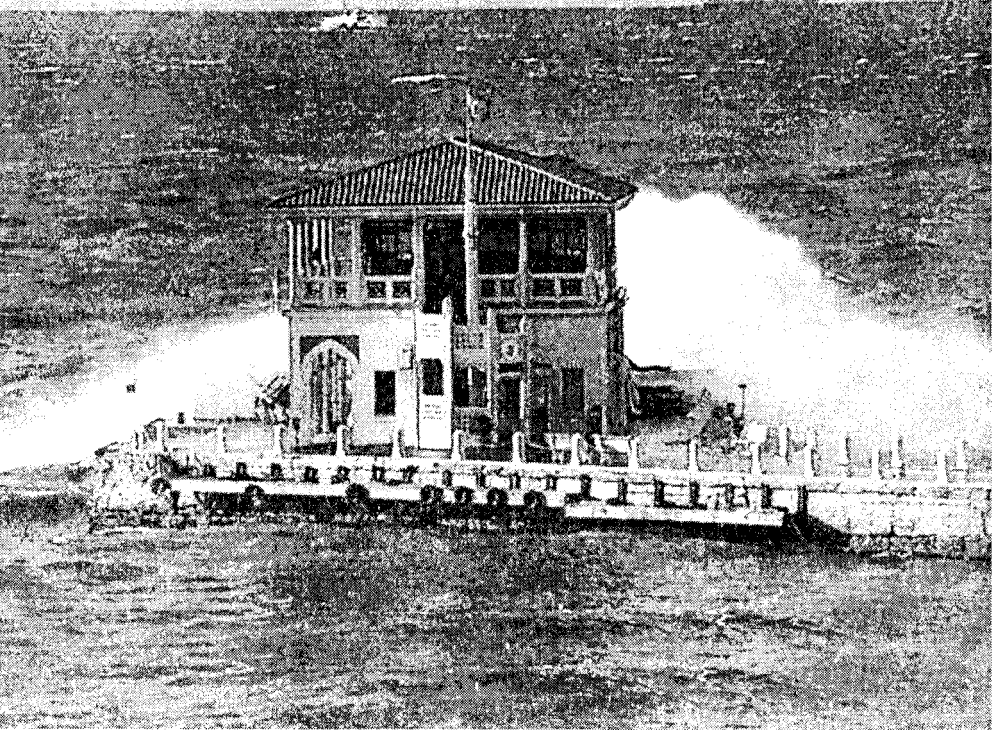
"İstanbul çarşılarının güzel bir hususiyeti, her türlü metayı, bilhassa Hint mamulatını ve aynı şeyleri satan dükkanların toplu ve bir sırada olmasıdır. Satış yerlerinin bazılarına **Çarşı** denir ki bunlardan ikisi

kargir olup, biri Valide camii veya Yeni camiin yanındadır. **Mısır çarşısı** denilen bu çarşıda Hint'den ve Mısır'dan getirilen baharat, boya ve bunlara benzer şeyler satılır.

"Çarşı" kelimesi, dörtköşe manasında olan farsça **çar** ve **su** kelimelerinden terkiib edilmiş bir tabirdir. Şark memleketlerinde ticaret alelusul murabba şeklinde yapılmış hanlarda ve aynı şekilde başka binalarda yapılır." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.84.)

MODA -- "Moda'nın halkını, geçen yüzyılda {19.yy.}, genellikle Rum ve Ermeniler oluştuyormuş. Daha sonra, levanten bazı zenginler Moda'ya yerleşmişler. İngiliz kökeniyle karışık Vitol ailesi Moda'da oturan ve en çok bilinen ailelerinden. (...) Moda'nın ünlü levaten aileleri arasında sayılan La Fontenler, Monicolar ve Fredericiler artık mazide kalsa da, Moda'yı Moda yapan onlar. O dönemde buranın sakinleri Avrupa modasının son örnek kıyafetlerini ve yaşam tarzını sergiledikleri için bu semtin adının Moda olduğu söyleniyor. (Binnur Musaoğlu: *"Bir Semt: Her Daim Moda"*, Mydonose Life, Haziran 2001, s. 73-77.)

Ercan Aslan - (Radikal)

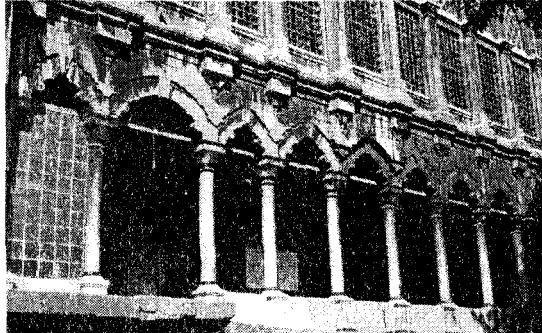

NAKKAŞTEPE -- Semt ve buradaki mezarlık, adını, Birinci Selim'in Tebriz'den İstanbul'a getirttiği sanatkarlardan olup burada bir tekke kuran **Nakkaş Baba**'dan almıştır. Boya ile kumaş, kağıt ve/ya da başka gereçler, yapılar üzerine resimler ve şekiller yapan sanatçılara *nakkaş* denirdi. Minyatür sanatçıları ve süslemeler yapanlar da *nakkaş* diye anılırdı. **Nakkaş Baba**, adını verdiği semtte bir tekke kurmuştu.

NIŞANTAŞI -- Atış alıştırmaları ya da atış yarışmalarında atılan okun (silah atılmışsa kurşunun) düştüğü yere, anı olarak genelde üstünde bir kitabesi bulunan taş dikilirdi ki, buna *nişantaşı* denirdi. **Nişantaşı** semtinde bu nişantaşlarından iki tane bulunmaktadır. Semt, adını, bu taşlardan almış. Teşvikiye camiinin avlusundaki iki nişantaşından biri 3. Selim'e ait ve 1790-91'de dikilmiş. Öteki 2. Mahmud'a ait ve 1811 yılında dikilmiş. 3. Selim döneminde meskun olmayan bölgede anılan padişah ilk nişantaşını diktirdikten sonra bir de mescit yaptırmış. 2. Mahmud zamanında da yöre atış alıştırmaları ve atış yarışmaları için kullanılmış. Sultan Abdülmecid ise, burada bir mahalle kurulmasını teşvik etmiş. (Ayrıca bkz.: TEŞVİKİYE.)

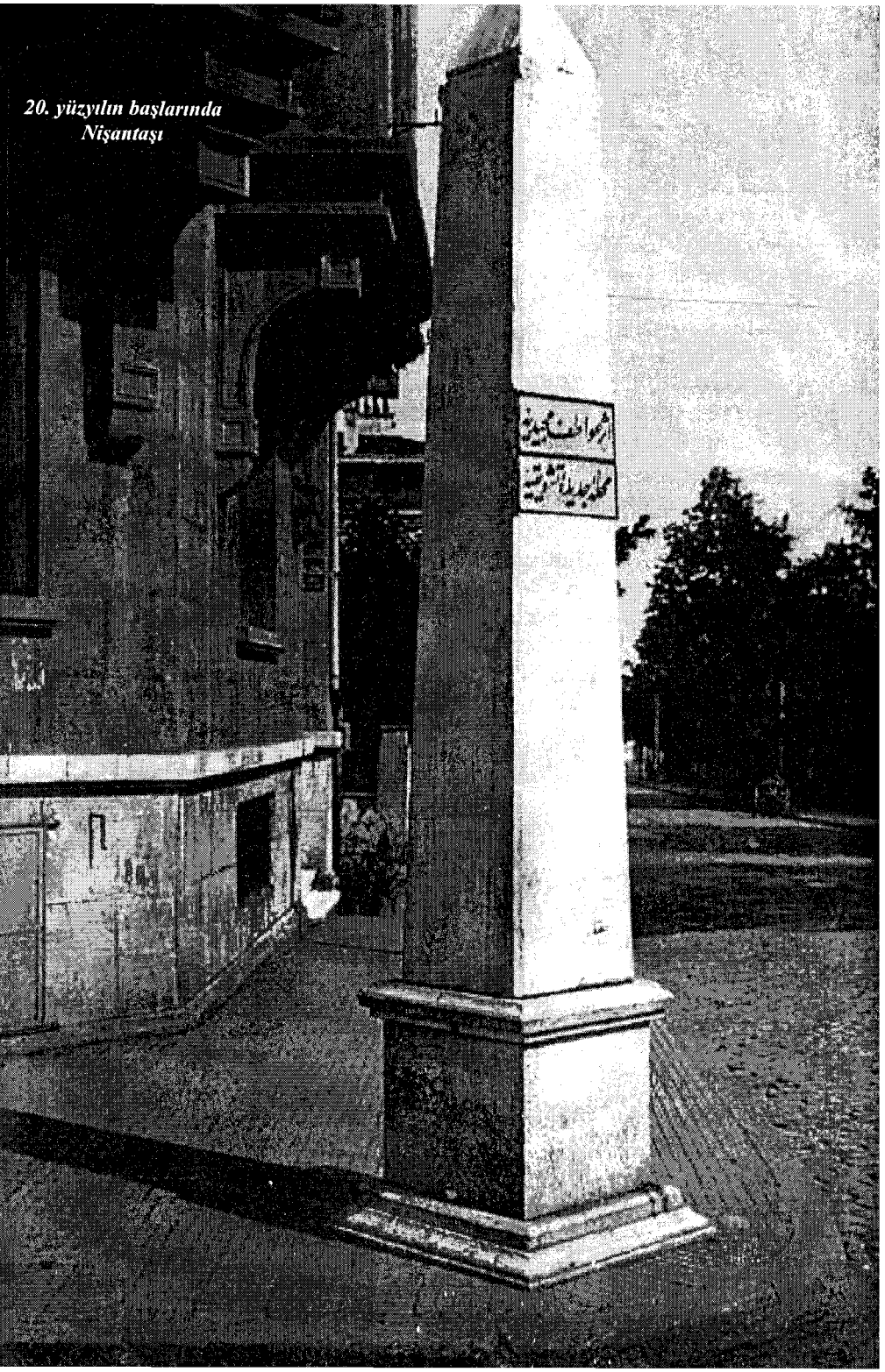
NURUOSMANİYE -- 'Nur', ı ışık demektir; *Nuruosmaniye*, 'Osman'a ait olanın ışığı' anlamına gelir. Bu, sözlük anlamı... **Nuruosmaniye** adı, cami ve külliye yapıtırtan padişah 3. **Osman** ve *caminin içindeki ışıktan* gelmektedir: **Nuruosmaniye** Camiinin kubbesinde En-Nur suresinin 35. ayeti yazılıdır: "*Allah göklerin ve yerin nurudur...*"

Nuruosmaniye külliyesi, cami, imaret, medrese, kütüphane, türbe, sebil, çeşmeden oluşur. Ve bu külliye semte de adını vermiştir.

*Nuruosmaniye
Camiî*

20. yüzyılın başlarında
Nişantaşı

ODAKULE -- İstiklal Caddesi üzerindeki çok katlı, *kuleyi* andıran ve 1975-76 yılında tamamlanan yapı, İstanbul Sanayi *Odası*ınca yaptırıldığı için **Odakule** adı verilmiştir.

OKMEYDANI -- Sementin niye bu adı aldığını 18. yüzyıl İstanbul'unu anlatan **İnciyan**'ın ayrıntılı betimlemesi ortaya koymaktadır:

"... Hasköy ile Kasımpaşa arasında, ok talimlerine mahsus bir sahadır. Burada bir tekke vardır ki bunun şeyhi, hıdırellezden kasıma, yani eski takvime göre 23 nisandan birinciteşrine kadar, ailesiyle beraber orada oturur. Tekkenin 24 mensubundan 12'sine, oku 900 adım kadar uzağa attıklarından dolayı **Dokuzyüzcü pehlivanlar**; diğer 12'sine de 1100 adım attıklarından **Binyüzcü pehlivanlar** denir. Bu 24 adam daimi surette tekkede oturmazlar ve her hafta pazartesi ve perşembe günleri ile atış talimi yapmak istedikleri başka günlerde orada toplanır, ok talimi yapmak isteyen her sınıftan halk da oraya gelir ve şahitlerin ifadesi ve şeyhin yazılı şahadeti ile oku 1200 adım atmağa muvaffak olanın adı ve atış tarihi yazılı bir taş dikilir. Bunu başaran adam, kendi adının yazıldığı taşın altına para koyar, büyük bir ziyafet verir ve tekke şeyhi ile 24 mensubuna ve hademelere bahşiş dağıtır. Meydan; paşaların, vezirlerin ve hatta padişahların namına dikilmiş nişan taşları ile doludur. Padişahlara ait taşların sonuncusu, saltanatının ilk senesinde

oku 1200 adım uzağa atan bugünkü padişah Sultan III. Selim'indir. Şeyhin orada kaldığı müddetçe her pazertesi ve perşembe günleri, bütün atıcılara ve seyre gelenlere tekkeden pilav-zerde tevzi edilir. Kuraklık zamanlarında Okmeydanı'na yağmur duasına çıkmak adet olmuştur." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreas-yan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.96-97.)

ORHANIYE KIŞLASI -- Abdülhamid yaptırdığı (1887) kışlaya **Orhan Gazi**'nin adını vermiştir.

OSMANBEY -- Semt, 2. Abdülhamid'in mabeyincilerinden (padişaha gelen konukları buyur eden görevli; kabul sorumlusu, bir çeşit özel kalem müdürü), Çemberlitaş'daki Matbaa-i Osmaniye'nin kurucusu **Osman Bey**'in adıyla anılmaktadır. **Osman Bey** 1870'lerde bu semtte arazi alarak, kendisine bir konak yaptırmıştı.

P

PANDELLİ -- "... İstanbul'un en ünlü lokantalarından birini kurup yaşatmış olan bu Pandelli Usta aslen Niğdeli... Yoksul bir Rum ailenin çocuğu... Bu yüzyılın başlarında 13-14 yaşlarında iken kalkıp İstanbul'a gelmiş. Bir süre (20. yy.) bakkal ve berber çıraklığı yaptıktan sonra, hayatını kazanmak için seyyar bir ocak kurup köfte-piyaz satmaya başlamış. Tahtakale'de , Mercan'da pilav ve fırınlanmış kuzu başı da pişirmiş, Sirkeci yakınlarında bir han kapısında açtığı küçük bakkal dükkânında gelip geçene köfte de pişirip yedirmiş.

Kurtuluş Savaşı yıllarında ise Niğde'ye giderek bir süre ortadan kaybolan Pandelli'yi Cumhuriyet'in ilanından sonra 1926'da Eminönü ile Unkapanı arasındaki Küçükpazar'da açtığı küçük lokantasında, yeni işinin başında görüyoruz. (...)

Ne var ki, Pandelli Usta'nın lokantası, 1955 yılındaki 6-7 Eylül çığnlığında hayli ağır yaralar almış. Zaten az sonra da dükkânının bulunduğu Balıkpazarı semti istimlak edilerek ortadan kaldırılmış. Yaşının yetmişi bulmasını da bahane ederek dükkânını bir daha açmayan Pandelli Usta, başta Celal Bayar olmak üzere, eski müdavimlerinin ısrar ve teşviklerine dayanamamış, 1956'da Mısır Çarşısı'nın ikinci katında, eskisinden daha büyük bir mekânda, daha güzel dekore

edilmiş 'turistik' bir lokanta açmış. Pandelli Lokantası bugün yine seçkin müşterilerine hizmet vermeye devam ediyor." (Eser **Tutal**: "Dünden Bugüne İstanbul'da Karın Doyurmak", *İstanbul*, Temmuz 1999, s. 92-99.)

PANGALTI -- **Pangaltı** adı, bir zamanlar burada bir İtalyan levanenin açmış olduğu *Pankaldi Gazinosu*'ndan gelmektedir.

PAŞABAHÇE -- "Paşabahçesi'nin paşalığı, Deli İbrahim'e (1640-1648) sadrazamlık eden, yeniçeri ayaklanmasında bin parça edilen "Hezarpare" Ahmed Paşa'nın köşkünün ve bahçesinin burada idüğünden dolayı." (Sermet **Muhtar Alus**: *İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.176.)

Dilimize Farsçadan geçmiş olan *hezar* sözcüğünün sözlük anlamı "*bin*" ya da "*pek çok*"tur. *Pare* sözcüğü de Farsçadır ve *parça* anlamına gelir. *Hezarpare* bileşik sözcüğü *binparça* anlamına gelmektedir.

PAŞA KAPISI -- **Bernard Lewis** hem **Paşa Kapısı**nın hem de *kapı* teriminin ne anlama geldiğini açıklar:

"Osmanlıların ilk dönemlerinde, başvezirin resmi konutu yoktu, saray yakınlarında bir konak kiralar ve kimi işlerini orada görür, ziyaretçilerini orada kabul ederdi; bu konağın kabul dairesi Paşa Kapısı olarak adlandırılmıştı, padişahın sarayındaki Bab-ı Hümayun'a (Padişah Kapısı)na karşılık olsun diye. İmparatorluk Divanından arta kalan işleri görebilmek üzere, İkinci namazından sonra, başvezirin evinde bir öğleden sonra toplantısı yapmak adet haline geldi. Bu toplantı, yani **İkinci divanı**, sonraları düzenli olarak haftada beş gün yapılır oldu ve giderek İmparatorluk Divanının işlerinin büyük bölümünü üstlendi.

Yönetim merkezinin İmparatorluk Divanında Sadrazamlığa aktarılması, 1654 yılında Sultan IV. Mehmed'in, Sadrazama hem resmi konut, hem de resmi daire olarak kullanılmak üzere bir bina ayırmasıyla resmi nitelik kazandı. Artık **Paşa Kapısı** adı, bu binaya veriliyordu. Hükümet binalarını kapı, eşik gibi terimlerle anma geleneği Ortadoğuda pek eskidir ve Osmanlı devletinin de daha ilk zamanlarından beri benimsenegelmiştir. Onyedinci yüzyıla değin "kapı" terimi, ve eş deyimleri, Sultanın sarayını veya Divan'ı adlandırmakta kullanılıyordu. Bu tarihten sonra bu terim, daha çok, artık gerek ülkede, gerekse yabancı ülkelerde hükümetin gerçek merkezi olarak tanınıp

bilinen sadrazamın konutu için kullanılır oldu. Onsekizinci yüzyılda, genellikle 'Yüksek Kapı' olarak yabancı dillere çevrilen Bab-ı Ali diye adlandırıldı." (Bernard Lewis: *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, Çev: Nihal Önal, Varlık, İstanbul 1975, s.114-115.) (Ayrıca bkz.: BABIALİ.)

PENDİK -- Bizans dönemindeki adı **Pantikion** ya da **Pentikion** idi. **Pendik**, Yunanca adından gelmektedir.

PERTEVNİYAL LİSESİ -- Aksaray Meydanındaki Valide Camii yanında yer alan Pertevniyal Lisesi adını bu camii yaptıran Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan'dan almıştır. Pertevniyal Sultan'ın türbesi anılan camiin avlusundadır.

PİYALE PAŞA (BULVARI VE KÜLLİYESİ) -- Gerek bulvarın, gerekse külliye'nin adı, 2. Selim'in damatlarından **Kaptan-ı Derya Piyale Paşa**'dan gelmektedir. **Piyale Paşa**, 1. Süleyman'ın da kaptan-ı derya ve vezirlerindendi. 1. Süleyman, kendisini Kasımpaşa'yı şenlendirmek/imar etmekle görevlendirmişti. Külliyesi, cami, tekke, türbe, hazine, sıbyan mektebi, sebil, çarşı ve hamamdan oluşmaktadır ve 1573'te yapılmıştır.

Farsça bir sözcük olan *piyale*nin sözcük anlamı *kadeh/şarap bardağı*dır.

PIYERLOTİ (PIERRE LOTI) -- Divanyolu'nda bir cadde, Eyüp'te bir kahvehane ve bulunduğu tepe bir Fransız yazarın adını taşır, -- Piyerloti diye anılır. Fransız yazar **Pierre Loti** birçok kez İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı yaşam biçiminden etkilenmişti. 1920 yılında İstanbul şehri fahri hemşehrisi ilân edildi ve adına bir Cemiyet kuruldu. Ayrıca, söz konusu cadde ve kahvehaneye adı verildi.

POLİGON KASRI -- Dıştan alınan silahların denendiği poligonda padişahın kalmasını sağlamak amacıyla 2. Abdülhamid döneminde yaptırılmış olan kasır, 1956 yılında yeni gazhane yapısına yer açmak amacıyla yıktırılmıştır.

POLONEZKÖY -- Siyasal nedenlerle Türkiye'ye sığınan Polonyalıların 1842'de kurdukları köy. "Polonezköy'ün kurulması için fiilen çalışan Mehmet Sadık Paşa da aynı dönemde gelerek Türkleşen Polonyalılardandı. Asıl adı Çaykovski'ydi, Cihangir'de evi vardı. Ama

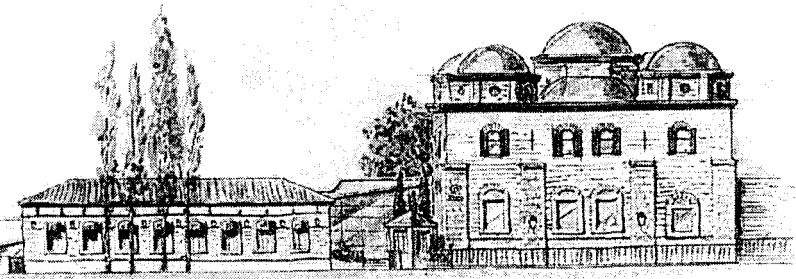
kuşağın Paris'e sığınan temsilcilerinden Adam Çartoriski'ydi. Onun isteği, Polonya'nın Rus işgali altında bulunduğu bir sırada, dünyanın bir ya da birçok yerinde bağımsız Polonya kolonilerinin kurulmasıydı. (...) O sırada, şimdiki Polonezköy'ün bulunduğu yerde Katolik Lazarist keşişlerin bazı dini kuruluşları vardı. Sadık Paşa buraya bir avuç Polonyalı mülteciyi yerleştirerek işe başladı. Zor maddi koşullarda, Amerika'da Batı'ya göçen öncülerini andırır bir doğa mücadelesiyle Polonezköy'ün temeli atıldı.

Başlangıçta adı "Adampol"dü. Bunun ilk kısmı Çartoriski'nin ilk adı, "-pol" de Polonyalı anlamındaydı. Ama zamanla Polonezköy adı yaygınlaştı. Bir süre sonra Lazaristler buradan ayrıldı ve köy Polonyalılara kaldı." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 6, s. 278.)

PRENS ADALARI ya da **KIZILADALAR** -- "Avrupalıların Prens adaları dedikleri Kızılada, Burgazadası, Kaşıkadası, Heybeliada, Büyükada, Tavşanadası, Sedefadası ve daha açığıdaki Sivriada ile Yassıada." (*Edmondo De Amicis: İstanbul (1874)*, Çev: Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.7'deki dipnotu.)

Bizanslıların adalara 'Prens Adaları' adını vermelerinin nedeni, prenslerin ve/ya da daha üst kademe yöneticilerin gözleri oyulduktan sonra bu adalara sürgün edilmeleri/hapsedilmeleri olarak açıklanmaktadır. Ayrıca, inzivaya çekilen keşişlerde adaları yeğledikleri için bir öteki adlandırma da Papadonisia/Papaz Adaları imiş.

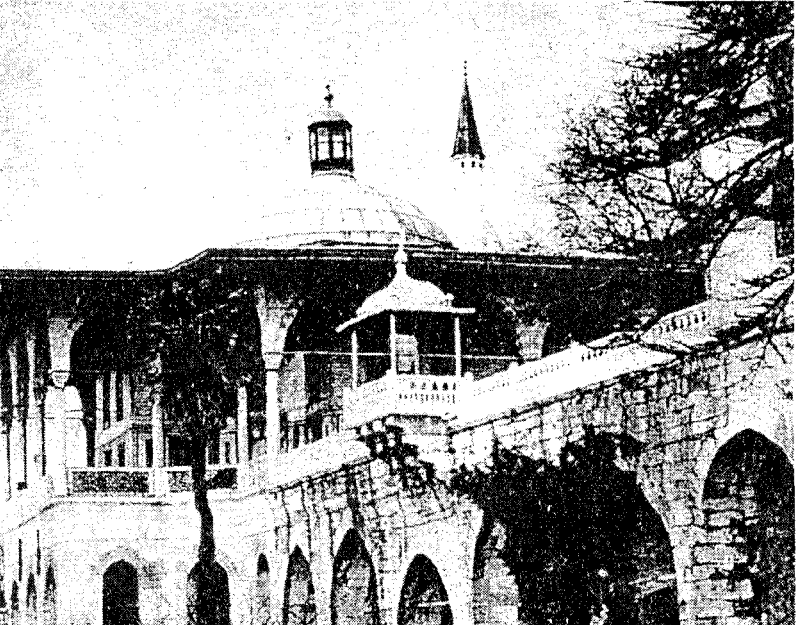

RAHMİ M. KOÇ SANAYİ MÜZESİ -- (Bkz.: Lengerhane)

RAMİ -- Semt, adını, padişah 2. Mustafa'nın son dönemlerinde, 1703-1704'te veziriazamlık görevinde bulunmuş **Rami Mehmed Paşa**'nın çiftliğinden, -- **Rami Çiftliğinden** almıştır. Önce **Rami Çiftliği Kışlası**, sonra **Rami Kışlası** diye anılan kışla ise, ilk kez 3. Mustafa döneminde yaptırılmıştır.

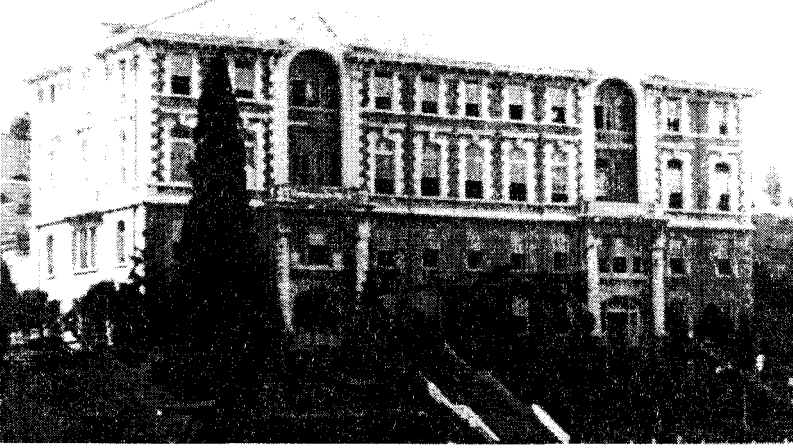
Dilimize Farsçadan geçen rami sözcüğünün anlamı atan/atıcıdır.

REVAN KÖŞKÜ -- Yıkılmış olan köşk, 4. Murat'ça *Revan dönüşü* yaptırılmış olduğu için bu adı taşıyordu. Dördüncü Murat 1635'te Revan'ı fethinin anısına yaptırmıştı bu köşkü.

Farsça bir sözcük olan *revan*, *giden/yürüyen/akan* ve/ya da *ruh/can* anlamına gelir.

ROBERT KOLEJİ -- Adını, kurucularından **Christopher Rhineland** Robert'den almıştır. **C.R. Robert**, 1855'te eğitimci **Dr. Cyrus Hamlin**'le tanışmış ve ikili İstanbul'da bir Amerikan koleji kurmaya karar vermişlerdir. Girişim, **C.R. Robert**'in koyduğu 2 bin sterlinle başlamıştır.

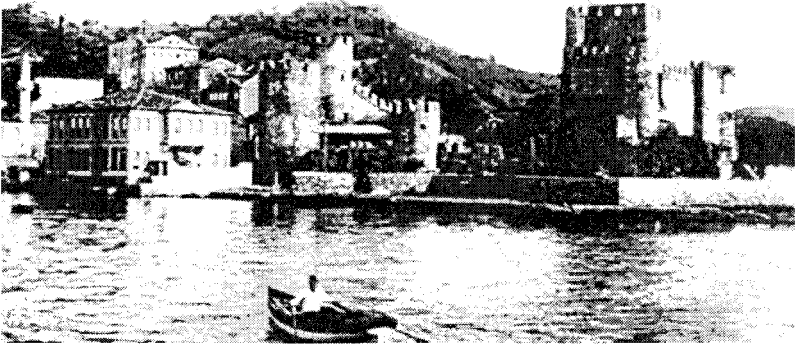
Robert koleji artık Boğaziçi Üniversitesi olarak hizmet veriyor.

RUM-RUMELİ -- Türkçede yaygın ve sık kullanılan iki sözcük **Rum** ve **Rumeli**dir. **Rumeli yakası**, **Rumeli Kavağı**, **Rumeli Beylerbeyi**, vb. diyoruz İstanbul'dan konuşurken. Daha genelde, birinin kökenini belirtirken **Rumelili** deniliyor. Ya da "O Rumdur" diyoruz. Ne anlamda kullanıyoruz bu sözcükleri? **Bernard Lewis** *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı* başlıklı kitabında bu iki sözcüğün kökenini açıklar:

"Rum adı, Roma'nın Arapça bir yankısıdır ve Roma İmparatorluğu yokolduktan çok sonraları bile, Doğuda olsun, Batıda olsun, yabancı yerlerde hala yankılanışı sürüp gitmiştir. Ortaçağ müslümanlarında Rumlar, Bizanslılar yani Bosphorus'un (Boğaziçi) kıyılarından Roma İmparatorluğunun doğu kalıntısını yöneten yeni Roma halkı olan **Rhomaioi** demekti ve Rum Elide bunların yönettiği topraklardı. Pek doğal olarak bu terimler özellikle Müslümanların en çok ilişki kurdukları, İmparatorluğun Asya eyaletleri için kullanılır oldu.

Bunun içindir ki, onbirinci yüzyıl Türk istilacıları Rum eline gelmişler ve Konya Selçuklu Sultanları da Rum toprakları ve halkı üzerinde egemenlik kurmuşlardı. Çok geçmeden Rumi sıfatı Yunanlılara olduğu kadar Türklere de yakıştırıldı ve ta Mısır'a, Hindistan'a değin uzak yerlerde yaşayan Anadolu Türklerini bile belirtmekte kullanıldı." (**Bernard Lewis: İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı**, Çev: Nihal Önal, Varlık, İstanbul 1975, s.20-21.)

Bilindiği gibi, geçmişte de, bugün de, Boğaz'ın Asya yakası Anadolu diye anılırken, karşısı, yani Avrupa yakası Rumeli diye anılmaktadır. Nitekim, Asya yakasında yer alan surlara **Anadolu Hisarı**, Avrupa yakasındakilere ise Rumeli **Hisarı** denmektedir.

RUMELİKAVAĞI -- "Boğaz'ın yukarı taraflarında, Anadolukavağı'nın karşısında **Rumelikavak hisarı** (halk dilinde sadece Rumelikavağı) adını taşıyan hisar vardır. Karşılıklı olan bu iki kaleye **Kavak kaleleri** veya **Kavak hisarları** denir. Bu kaleler, 1623 senesinde Sultan IV. Murat tarafından yapılmış, 1783 senesinde de I. Sultan Abdülhamid tarafından yeni burçların ilavesiyle genişletilmiştir. İki hisardan takriben 2 mil mesafede, deniz kıyısında, Sultan Abdül Hamid'in Tusan adlı bir fransız yaptırdığı diğer iki kale vardır." (P. Ğ. İnciyan: **18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.120.) (Ayrıca bkz.: ANADOLUKAVAĞI.)

RÜSTEM PAŞA CAMİİ -- Mimarı Mimar Sinan olan cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın iki ünlü sadrazamından biri olan Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır ve dolayısıyla yaptıranın adını taşımaktadır.

SA'DABAD – Ahmet Refik Altınay Kağıthane, Lale Devri ve Sonu konusunu işlerken Sa'dabad hakkında geniş bilgi verir:

"İstanbul halkının Kağıthane'ye sevgisi yıllarca sürdü. Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı zamanında ise burası artık "hiçbir ülkede benzeri bulunmayan, gözalıcı, gönülaçıcı, her sınıftan insanın gelip dinlendiği, Cennet'ten bir köşe idi. İstanbul'un önemli ve güzel yerlerinde "Nişatabad", "Asafabad", "Hüsrevabad", "Şerefabad", "Şevkabad", "Emnabad"... gibi sarayımsı köşkler yapılırken bu arada Kağıthane'de de böyle bir köşk yapılması uygun görüldü. Damat İbrahim Paşa, bu köşkün ötekilerin hepsinden üstün olmasını istiyordu. Zaten Eyüb dolayları o zamanlar çok rağbet görmekteydi. Bahariye kıyıları ihtişamlı sultan sarayları ile süslüydü.

(...) Köşkün temeli büyük törenlerle atıldı. Köşkün yapımı için gerekli malzemeyi bulmak da zor olmadı: O sırada Çengelköy'deki kuleli bahçe, Kanuni Sultan Süleyman günlerindeki ününü ve önemini yitirmiş bulunmaktaydı. Bahçedeki kule yıkılıp harap olmuştu. İbrahim Paşa, bu yapının güzel yontulmuş mermerlerini Kağıthane'ye getirtti. Derenin aktığı yolu değiştirtti. İki yana mermer rıhtımlar yapıldı. Kıyıya otuz sütun dikildi ve köşk bunların üstüne oturtuldu. Önüne çok büyük bir havuz yapıldı. Derenin havuza döküleceği yerde kaskatlar, mermer teknelere çağlayanlar meydana getirildi. Karaağaç bahçesine gelen su da bu dereninkine eklendi. Büyük havuzun ortasında ejderha ağzılı bir fıskiye vardı; getirilen su bu ejderhanın ağzından fışkırtıldı.

Kağıthane köşkü ve havuzları böylece tamamlandıktan sonra, yana yöreye çeşitli yalılar, başka köşkler, hamamı da bulunan bir harem dairesi yapıldı. Bütün bu işler öylesine hızlı yürütülmüştü ki, iki ayda tamamlanmıştı. Damat İbrahim Paşa, bu güzel eserin tamamlanması üzerine:

"Mübarek ola Sultan Ahmed'e devletle Sa'dabad" beytini söyleyerek tarih düşürdü. Böylelikle köşke "Sa'dabad" adını vermiş oldu." (Ahmet Refik Altınay: "Kağıthane, Lale Devri ve Sonu", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 190-192.)

Sadabad sözcüğünün anlamı *uğurlu, mamur* yerdir.

SAHRAYICEDİT – Yerleşmeye açılmadan önce kireç ocaklarıyla kaplı olduğu için bölgeye Sahrayıcedit denmiştir.

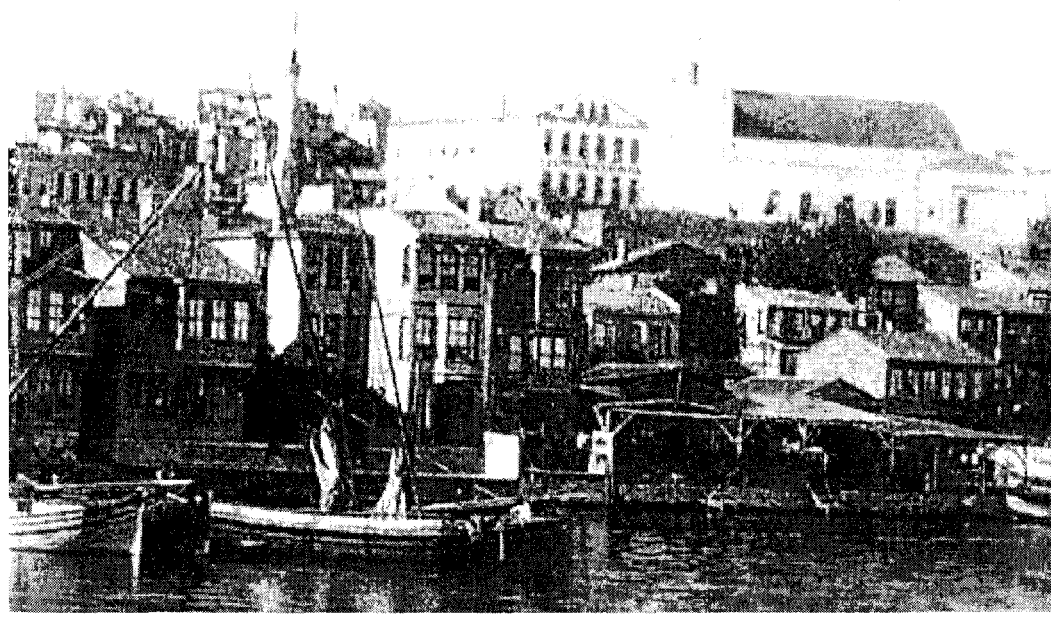
Bilindiği gibi **büyük/geniş çöle sahra** denir. **Cedit** ise **yeni** demektir. Ancak, Yeni Sahra, sandığım gibi, Sahrayıcedit'in türkçeleştirilmiş bugünkü adı değilmiş. Bir okurum, (bu kitabın önceki basımını okuyan sayın Emre Durkan) "Sahrayıcedid hali hazırda kullanılan bir mahalle adı olup", Yeni Sahra" Sahrayıcedid mahallesinin kuzeyinde yani Ankara yolunun üzerinde kalan başka, ayrı bir mahalledir" diye beni aydınlattı. (Teşekkür ederim.)

SALACAK -- "Semt 'Salacak' adını büyük olasılıkla İstanbul'un fethinden sonra almıştır. Semtin adının etimolojisi konusunda kesin bilgi bulunamamıştır. Oldukça tutarsız ve yakıştırmadan ibaret çeşitli rivayetler arasında İstanbul'un fethi sırasında askerin buradan "salındığı"; Venedik'e kadar balık ihraç eden bir yöre olduğu için ağların denize salınması anlamında 'Salacak' dendiği de vardır. "Salacak" sözcüğü "teneşir" anlamına geldiğine göre yörenin topografik yapısının böyle bir benzetmeye yol açtığını düşünmek de mümkündür." (Dünden Bugüne *İstanbul Ansiklopedisi*. cilt 6, s.422.)

Bir başka görüşe göre, **Salacak**, köy demek olan *saladan* türemiştir ve *köycük* anlamını taşımaktadır.

SALIPAZARI -- **İnciyan'**ı okuyunca, **Salıpazarı**nın 18. yüzyılda da kurulduğunu öğreniyoruz. Mahmedağa camiinin yakınında, çeşitli yerlerden gelen çok sayıda pazarcının burada her türde mal sattığını anlatır **İnciyan**.

20. yüzyılın başlarında Samatya

SAMATYA -- Gene **İnciyan**'a göre, **Samatya** adı semtin eski adından gelmektedir:

"Eski adı **Psamathia** veya **Psamathea**'dır. ki bazıları ona "kumluk", diğer bazı kimseler de "sahil" veya, (...) türlü manalar vermişlerdir." (P. Ğ. **İnciyan**: *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.11.)

SANDAL BEDESTENİ -- *Bedestenin* ne anlama geldiğini biliyoruz. *Sandal* ne anlama geliyor diye sorulursa, ne denizdeki kayık, ne de ayağa giyilen hafif kundura olmadığını söyleyelim. Eskiden kadınların sokağa çıktıklarında giydikleri ve *ferace* denilen üstlüklerin içine konulan ince ve çok değerli ipek kumaşlara *sandal* denirmiş. Kapalıçarşı'daki **Sandal Bedesteni**, işte anılan ipekli kumaşların satıldığı yer.

SARAÇHANE -- "Fatih Ahiliği büsbütün kaldırsaydı, ordu eyersiz ve gemsiz kalırdı. Onun için Ahiliğin köküne kibrit suyu dökmeydi. İstanbul'u aldıktan sonra, Yedikule'den Fatih Camiine kadar uzanan yeri Ahilere bıraktı ve oraya Saraçhane dendi. O zaman İstanbul saraçları dünyanın en usta saraçları idi. Kabartmalı ve girintili meşin kitap kapları icad ettiler. Fatih medreseleri de çıraqlara okuma öğretmek içindir. Şair Baki saraçlıktan yetişmedir.." (*Halikarnas Balıkcısı: Düşün Yazıları*, s.50, bilgi yayınevi, Ankara, 1982.)

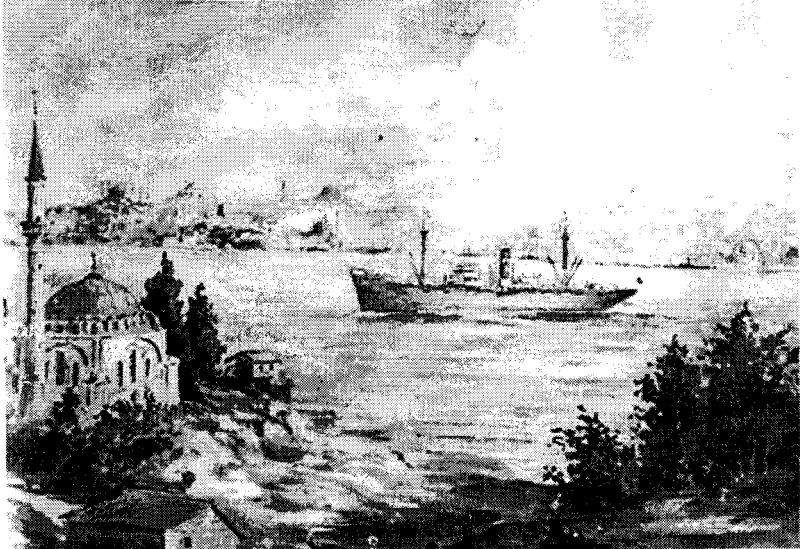
SARAY -- İstanbul deyince akla saraylar gelir: *Çırağan Sarayı, Çifte Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, Galata Sarayı (Galatasaray), Feriye Sarayları, Makbul İbrahim Paşa Sarayı* (Türk ve İslam Eserleri Müzesi), *Topkapı Sarayı*, vb..

Bernard Lewis saray sözcüğünün anlamını ve saray diye kimliklendiren yapıların özelliklerini açıklar:

"**Saray** sözcüğü farsçadan gelmedir. Osmanlıcada imparatorluk sarayını, avlusunu, ve hizmet yapılarını kapsayan karmaşık yapılar topluluğunu belirtir. Bu sözcüğün Avrupa'lılarca değişikliğe uğratılmış bulunan -- Seraglio, Serail -- biçimi ise, çoğunlukla, imparatorluk sarayının Avrupa'lı konukların en çok dikkatini çeken köşesini, kadınların dairelerini (harem) belirtmekte kullanılır. Türkçesinde ise böylesine sınırlamalar yoktur, ve **Saray** demek, sarayın sadece bir bölümü değil, tümü demektir." (Bernard Lewis: *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, Çev: Nihal Önal, Varlık, İstanbul 1975, s.81.)

SARAYBURNU -- **Bernard Lewis**, şimdi de **Sarayburnunu** anlatıyor:

"Konstantinopolis'in düşmesinden üç hafta sonra, Fatih Sultan Mehmed, yeni başkentinden ayrılarak Edirne'ye gidip orada yaptırdığı yeni sarayda birkaç ay kaldı. Bir yıl sonra İstanbul'a döndü ve üçüncü

tepenin üzerinde, kentin tam orta yerinde, sonradan Osmanlı Harbiye Nezaretinin (Savaş Bakanlığının), şimdi de İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki bir saraya yerleşti. Fetihten oniki yıl kadar sonra; Padişah, daha kuytu bir yerde ve giderek artan, çeşitlenen saray halkını alabilecek kadar bol yeri olan, yeni bir saray yaptırmaya karar verdi. Haliç (Altın Boynuz) ile Marmara arasında, denize doğru uzanan bir burunu seçti, burası Bizans akropolis'inin bulunduğu yerdi; o dönemden beri de Sarayburnu olarak anılır." (Bernard Lewis: *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, Çev: Nihal Önal, Varlık, İstanbul 1975, s.81.) (Ayrıca bkz.: TOPKAPI SARAYI.)

Anlaşıldığı gibi, ilk İstanbul (Byzas) **Sarayburnu**'nda kurulmuştur. **Evliya Çelebi**, *Seyahatnamesinde* İstanbul'un kuruluşuna ilişkin bir söylence anlatır:

"Bütün dünya yaratıklarına hükmeden Hazret-i Süleyman'a sadece Okyanustaki Frenduz adası hükümdarları karşı gelmiş. Kral Sidon şu cevabı vermiş:

"Süleyman da kim oluyor? O hükümdar ise ben de hükümdarım. Onun askeri varsa, benim de var. Buraya gelirse göreceğini hesaplasın."

Bu söze kızan Hazret-i Süleyman yeryüzü cinlerine ve perilerine emrederek Sidon'un ülkesini yakıp yıkmış. Sadece kızı Alina kurtulmuş. Birçok eşi olan Hz. Süleyman, kızı görünce çok beğenmiş. Eşleri arasına aldığı Alina'nın bir arzusu varmış. Ağlayarak kimsesinin kalmadığını bildiren kızı teselli eden Hz. Süleyman, bir şey esirgemeyeceğini söylemiş.

"Öyle ise senden bir saray istiyorum. Bu saray yeryüzünün en güzel yerinde kurulsum. Beni de bu sarayın içine bırak!" demiş. Hazret-i Süleyman'ın emriyle dünyanın en güzel yerini aramaya çıkan cinler periler bugünkü **Sarayburnu**'nun yerini bulurlar. Hz. Süleyman kızı alıp buraya gelir. Geceyi Sarayburnu'nda geçirirler. Sabah ışıkları doğarken uyanırlar. Kendisini daha genç ve zinde görünce emrini cinlere ve perilere verir. Renk renk güllerin ve çeşit çeşit kuşların, ağaçların arasında hemen bir saray yükseliverir. Hz. Süleyman da İstanbul için hayır duasını eder:

"Dünya durdukça bu şehir bakımlı ve şenlikli olsun." (*İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1982, s.658.)

SARIYER (SARIYAR) -- Sarraf-Hovannesyan anlatır Sarıyer'i:

"Sarıyar tepelerinde altın madenleri vardır, fakat hasılat, yapılan masraftan az olduğu için işletmesi durdurulmuş ve terk edilmiştir. Sarıyar'ın havası ve suyu hastalar için çok iyidir. Vaktiyle, Sarıyar vadisinde, birbirinden az mesafede üç manastır bulunmuştu ki, halen mevcut **Kestanesuyu**, **Gümüşsuyu** ve **Fındıksuyu** denilen sular, mezkur manastırların ayazmaları idi. Bunların yakınındaki bir havuzun içinden fışkıran Hünkarsuyu da, eski bir manastırın ayazması idi." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi Sarraf-Hovvannesyan'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.120.)

SEBİL -- İstanbul saraylar, camiler, külliye konaklar, yalılar, köşkler, hamamlar, çeşmeler kentidir dedik önceki satırlarda. İstanbul, sayılanların yanı sıra **sebillerin** de kentidir. **Necdet Sakaoğlu** *İstanbul sularına şehrengiz* başlıklı yazısında sebil sözcüğünün anlamını açıklar, İstanbul sebillerinin kimi özelliklerinden söz eder:

"Sebil sözcüğü "yol" anlamındadır. "Fisebilullah" "Allah yolunda" demektir ve Kur'an-ı Kerim'de sık geçer. Allah yoluna savaşmakla Allah'ın rızası için su dağıtmak eşdeğerde tutulduğundan bu hayrat türüne "sebil" denilmiştir.

İstanbul sebillerinin bir kısmı, Kırkçeşme, Halkalı sularından, özel kaynaklardan beslenirken bir kısmına da her gün görevli sakalarca taşıma su getiriliyor, havuz ve küplerine dolduruluyordu. Çeşmeden farkı, içerde hizmet veren sebilcinin bulunması, her susayana maşrapa veya bardak ile soğuk su sunulmasıydı." (**Necdet Sakaoğlu**: "İstanbul sularına şehrengiz", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı: 8, s.42.)

SEDEFADASI -- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisine* göre:

"Büyükada'ya 1.100 metre yakınlıkta olan adaya, eskiden tavşanı bol olduğu için Tavşanadası da denir, bu nedenle öteki adı Tavşanadası olan Neandros Adası ile karıştırılırdı. Adanın eski adı burada yetişen reçineli bir ağaç olan tervintos ağacı nedeniyle, Terbintos'tur. Bir diğer adı da Ardrovitos olan adaya sonraları, üzeri uzaktan sedef renginde görünen makilerle kaplı olduğu için Sedefadası denilmiştir.

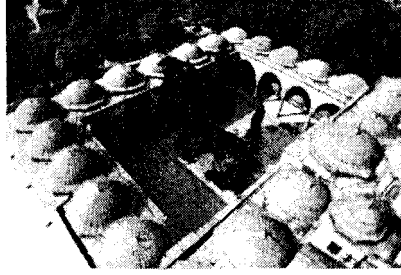
SELAMİÇEŞME -- Semt, adını, burada bulunan çeşmeden almıştır.

SELATİN (CAMİLERİ) -- Arapça **selatin** sözcüğü **sultanlar** demektir. İstanbul'daki kimi camiler **Selatin camileri** diye anılırlar. **Selatin camii**, *sultan/padişah tarafından yaptırılan cami* anlamına gelir.

Selatin camileri, yapım sırasına göre, şunlardır:

Fatih Camii: Fatih Sultan Mehmet yaptırmıştır. Yapımı 1470'te tamamlanmıştır.

Bayezid Camii: Fatih'in oğlu, Veli lakabını taşıyan II. Bayezid yaptırmıştır. Yapımı 1497-1505 arasında gerçekleşmiştir.

Fatih Külliyesi

Selimiye Camii: Babası Sultan Selim'in anısına I. Süleyman yaptırmıştır. Yapımı 1521-1527 arası gerçekleşmiştir.

Süleymaniye Camii: Kanuni Sultan Süleyman 1550-1556 arasında yaptırmıştır.

Şehzade Camii: Kanuni Sultan Süleyman ölen oğlu Mehmed'in anısına yaptırmıştır. Yapımı 1548 yılında tamamlanmıştır.

Sultanahmet Camii: I. Ahmet yaptırmış, yapımı 1609-1617 arası gerçekleşmiştir.

*Çinilerinden ötürü
yabancıların Blue Mosque/
Mavi Cami diye de andıkları
Sultanahmet Camii.*

Yenicami ya da **Validecamii**: Temeli III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan tarafından 1597'de atılan bu camii'nin yapımı 1665'te IV. Mehmed'in annesi Tarkhan Sultan tarafından tamamlattırılmıştır.

Nuruosmaniye Camii: Temeli 1749'da I. Mahmud tarafından atılmışsa da, ölümü üzerine kardeşi III. Osman tarafından 1755 yılında yapımı tamamlattırılmış ve onun adıyla anılmıştır.

Laleli Camii: Camii Sultan III. Mustafa yaptırmış, adını Laleli Baba'dan almıştır. (Bkz.: LALELİ) Yapımı 1763 yılında tamamlanmıştır.

İstanbul'daki birçok semtin adını camilerden aldığı dikkatten kaçmamalıdır. Genellikle, bu camilerle birlikte, medrese, han, hamam, çarşı gibi yapılar da yaptırılmakta ve böylece yeni semtler doğmaktaydı. Yalnızca sultanlar değil, valideler, sadrazamlar, vezirler de cami yaptırmakta ve bu camilere adlarını vermekteydiler. Böylece caminin bulunduğu semt de caminin adıyla anılmaktaydı ve halen de öyle anılmaktadır.

SELİMİYE -- Semt, adını, padişah 3. **Selim**'in yaptırdığı kışla ile cami, okul, muvakkithane (vakit bildirme odası), çeşme ve sebilden oluşan 1804-1805'te yaptırılan külliyyeden almaktadır.

Selimiye, Selim'e ait olan anlamına gelir.

SEPETÇİLER KASRI -- Sultan İbrahim sepet örmeye meraklıymış. Sepetçi esnafını himaye etmiş hep. 1643'te yaptırdığı kasrın adı, hem bu kasrın, hem de Yalı Köşkünün arkasında sepetçi esnafının bulunması dolayısıyla verilmiş. **Sultan İbrahim**, burada bulunan ve gemilere işaret vermek için kullanılan köşkü ihya etmeye (canlandırmaya) karar verdiğinde, sepetçi esnafı kendisine yardım etmiş.

SIRASELVİLER -- "Taksim'den denize Cihangir'e doğru Sıraselviler caddesi iner. Artık bu caddenin üzerinde selviağacı falan yok, hatta selvilerin ne zaman yokolduğunu hatırlayanlar da yaşamıyorlar." (İlber Ortaylı: *İstanbul'dan Sayfalar*, hil yayın, İstanbul 1986, s. 140.)

SİLİVRİ -- Eski adı **Selübria**, zamanla **Silivri**'ye dönüşmüştür. **Selübria**, yerleşimin kurucusu **Selüs**'ün adıyla, Trak dilinde **kent** anlamına gelen **bria** sözcüğünden oluşmaktadır ve **Selüs kenti** demektir.

SİMKEŞHANE -- Sözlük anlamı *simkeşhane* sözcüğünün, *sim* üretilen yerdir. Dilimize Farsçadan geçmiş simkeş sözcüğünün anlamı ise, *haddeden gümüş tel çeken kimsedir*. Bir ipliğe gümüş ya da altın tel sarma işlemine *sim çekme* de denir. **Simkeşhane**'nin 1463 tarihli kitabesi bulunmaktadır. 3. Ahmed'in annesi *Emetullah Gülnuş Valide Sultan*'ca vakfa dönüştürülmüştür. Bugün halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

SİRKECİ -- Eski adı, *komutanın yeri, komuta yeri* anlamına gelen **Strategion** idi. Yüksek olasılıkla **Strategion** sözcüğünün zaman içinde bozulmaya uğramasıyla **Sirkeci** adı ortaya çıkmıştır.

SİVRİADA -- Piramidi andıran bir biçimi olduğu için **Sivriada** denilmiştir. Eski adı da *sivri* anlamına gelen *Oxia* idi.

SUADİYE -- Semt, adını, **Suadiye Camii**nden almaktadır. Suadiye Camii, II. Abdülhamid'in Maliye Nazırı Ahmed Reşad Paşa'nın kızı ve Düyun-u Umimiye Komiseri Said Bey'in eşi olan ve genç yaşta ölen *Suad Hanım* adına, babası ve eşince ortaklaşa olarak 1907-1908 yıllarında yaptırılmıştır. Meraklısı için söylenmeli ki, *suad* Arapça bir sözcük olup kutlu kimse anlamına gelmektedir.

SULTANÇİFTLİĞİ -- **Sultançiftliği**, 3. Murad'ın annesi *Nurbanu Valide Sultan*'ın idi. Çiftlik, *Nurbanu Valide Sultan*'ın Üsküdar'da yaptırdığı *Atik Valide Külliyesine* gelir sağlayan vakıf mülklerindendi. **Sultançiftliği** köyü bu çiftliğin yanında ve 16. yüzyılda kurulmuş ve doğal olarak çiftliğin adıyla anılagelmiştir.

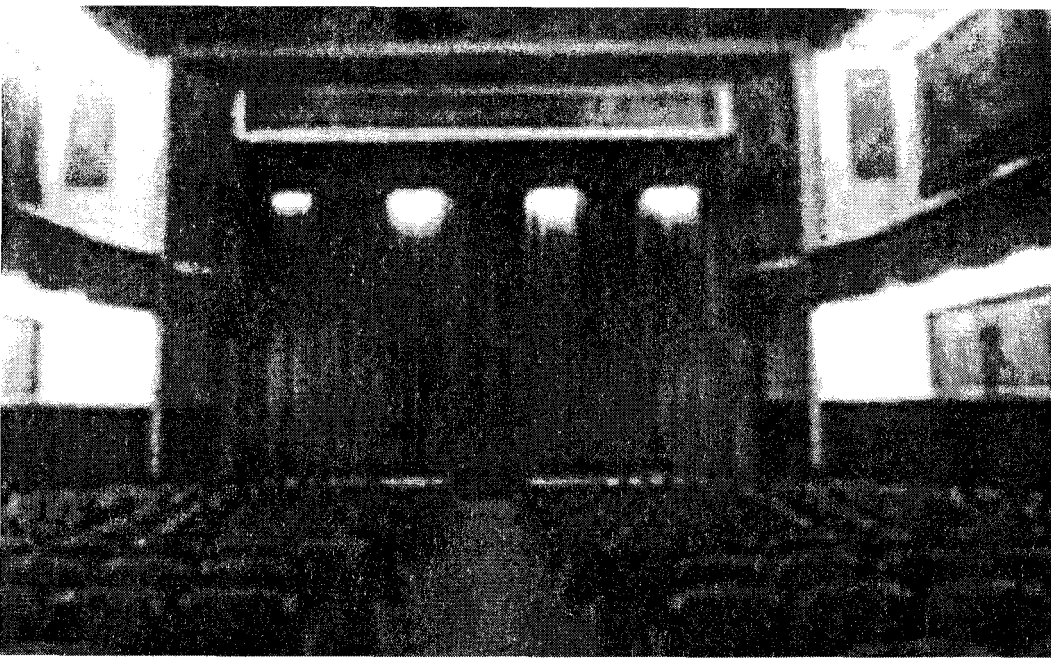
Farsçada *nur=ışık*, *banu=kadın*, *biyan* demektir.

SÜLEYMANİYE -- Kısaca Kanunî diye de anılan Osmanlı Padişahı I. Süleyman'ın Haliç'i gören bir tepe üstüne yaptırdığı camii ve bu camii ile birlikte dört medrese, darrütıp (tıp yurdu), darüşşifa (şifa yurdu), darülhadis, darülkurra (kuran okuma yurdu), sıbyan (çocuk) mektebi, imaret (hayır için yoksulların doyurulduğu yer), tabhane (basımevi), hamam, iki türbe ve dükkânlardan oluşan külliyenin adı. Cami ve külliye semte de adını vermiştir.

SÜREYYA SİNEMASI -- Sinemaseverlere hâlâ hizmet veren Kadıköy'ün Bahariye semtindeki Süreyya Sineması 1927 yılında yapılmıştır ve yaptıranın adını taşımaktadır.

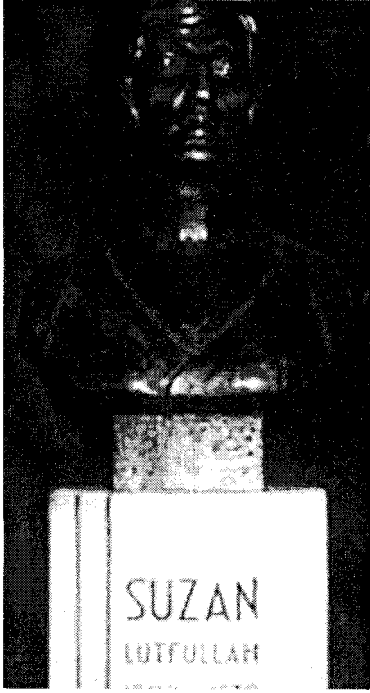
Sinemayı Cumhuriyet döneminin ilk aydınlarından ve İstanbul milletvekili olarak da görev yapmış olan **Süreyya İlmen Paşa** yaptırmıştır.

Süreyya Paşanın sinemayı neden ve nasıl yaptırdığının öyküsü de ilginçtir. İstanbul işgâl altında iken okulların birer bire kapanmasının önüne geçmek amacıyla, Süreyya İlmen "Kadıköy Tesis-i Mekatip ve Terakki-i Maarif", yani, "Okullar Kurma ve Eğitimi Geliştirme" derneğini kurar. Ve 1922 yılında Kadıköy'deki okullara gelir sağlamak amacıyla Kadıköy Rum Kilisesi'nin malı olan Apollon Tiyatrosunda (bugünkü Reks sineması) büyük bir müsamere düzenlemek isterse de isteği geri çevrilir. Bunun üzerine Süreyya Paşa, her türlü amaca hizmet edebilecek bir sinema ve tiyatro salonu yaptırma kararını verir ve böylece bugünde yaşamakta olan Süreyya Sineması ortaya çıkar.

(Üstte) Süreyya Sinemasının içten görünüşü, (solda) Süreyya İlmen, (sağda) Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan karikatürü.

Süreyya İlmen, ayrıca, bugün sahil doldurulduğu ve yol geçirildiği için karada kalan bir yonutu da bulunan Süreyya Plajı ile Süreyya Operetinin de kurucusudur. (25-30 yıl öncesine değin Süreyya Plajından denize giriliyordu.) Yoğurtçu Parkını yaptıran da Süreyya İlmen'dir. Bugün Süreyya Plajının kumsalı üzerinde bir süpermarket zincirinin mağazası bulunmaktadır.

"Kadıköylü ve hele benim yaşlarımda olan kimselerin, ünü büyük Süreyya Paşa Sineması'nı hatırlamaları olanak dışıdır. Çok özenle ve adeta bir Orta Avrupa kentinin opera binasına özenilerek yapılmış olan bu görkemli binanın çok geniş ve etkileyici bir girişi vardı. Geniş giriş holünün en göz alıcı noktasına yerleştirilmiş olan güzeller güzeli bir hanımın heykelini her gidişimde hayranlıkla izlerdim. Sonradan bu güzel kadının, kendisi de sahnelerimizde ün salan Sayın Gülriz Sururi'nin annesi Suzan hanım olduğunu öğrendim. Tanınmış insandan söz ederken, başka bir alanda da olsa, yine nam salmış başka birilerinden söz etmek isterim. Sinemaya girenlerin biletlerini zenci bir bey keserdi. Onun yanında genellikle

ince, zarif, saçlarına ak düşmüş, fevkaalede terbiyeli bir bey olan Hikmet Bey dururdu. Yine sonradan öğrendiğime göre o zat meğer ünlü şairimiz Nâzım Hikmet'in babası imiş.

Süreyya Sineması içerde üç katlı olarak düzenlenmişti. Büyük holden 'parter' denen kısma girilir, iki yanda yükselen bembeyaz mermer merdivenlerden de balkona ve localara çıkılırdı. Orta kattaki locadan, tavana boyanmış ve bazıları ellerinde müzik aletleri ile uçuşan melekler daha iyi görünürdü. Ekranı kapatan, kocaman kırmızı kadife perde, arkasında neler çıkacak diye beni hep meraklandırır. Binanın en üst katında özel davetler verilen ya da şan soloları vb. yapılan geniş salonlar varmış. O dönem bu özel gösterileri günümüzün ünlü futbolcusu ve spor yazarı Can Bartu'nun babası Vefik Bey organize edermiş. Vefik Bey ile de tanışmıştım. Uzun boylu, eski deyimini ile boylu poslu çok güleç ve tatlı bir beyefendi idi, rahmetli." (Şen Sahir Sılan: *Pişman Değilim*, iletişim/ani, İstanbul 2002, s.19-20.)

Aselnemihored, Balyemez Topuna verilen addır

Buraya değin kökenini araştırdığımız İstanbul adlarından bir bölümü safkan Türkçe. Bir bölümü Rumcadan, Farsçadan, Arapçadan, İtalyancadan, vb. geçme. Doğal. Bir dönemlerin dünya metropolü kimliğini taşıyan yerleşimi olan İstanbul'da, deyim yerinde bulunursa, 72 milletten insan yaşıyordu, 72 dil konuşuluyordu neredeyse. Semt/meydan/yapı/sokak/cadde adları da her dilin izlerini taşıyacak elbette. Taşıyor...

İlber Ortaylı, *İstanbulluların Dili* başlıklı yazısında, yakın zamanlara değin İstanbul'da konuşulan çeşitli dillerin Türkçeyi etkilediğini belirtir ve örnekler verir:

"Paydosta mağaza kapandı, fistan alamadım; hava poyrazdı, yalının fenerini yakamamış" ifadesine bakalım; fiiller dışında mağaza İtalyanca, fistan ise İtalyanca *fustagno* biçiminden, Arapların *fustan*'ından geçme, hava Farsça, diğer deyimlerin hepsi, yani yalı, poyraz, fener, paydos ise Rumca.. Kalabalık bir liste oluşturan denizcilik deyimleri, günlük dile giren *kanca* (gancio'dan gelir) *parça* gibi sözler İtalyanca (barza ve barca.) Venediklilerin "*coverta*"sı Arnavutların dilinde "güverte" olmuş; geminin yüzeyinden başka kumar masası için de kullanılıyor. *Scala* ise "scele" ve "iskele" olmuş. Sonra bir başka grup deyim ve kelimeler var; *gocuk*, *kaban*, mısırın ve makbuzun *koçan*'ı, *piştov*, eskiden *sernik* denen kibrit (hoş o da Arapça fosfor demektir) her gün kullandığımız *izbe*, *dobra dobra söylemek* gibi sözler ise Slav dillerinden geliyor. İş argoya dökülünce bu renklilik daha da artıyor. Zaten argo kadar evrenselliğe açık bir dil alanı zor bulunur. Binanın yüzü fasadı gibi kullandığımız kelime, İtalyanların "*faccia*"sı külhani

argosunda "alırım façanı aşağı" olmuş. Çocuk ise, ya Arapça *veled* ya da Ermenice *bızdık*. Arkadaşını uyaran bitirimin dilindeki şu evrensel renklilik ancak İstanbul argosunda olabilir; "*Aftos, piyango cuntada cızlamı çekiyor; dikizine cavlarım*" yani; sevgili dostum üstünde bit çırpınmakta, dikkatini çekerim, demek istemiş. Öbürü de; "*çaktım*" diye fiskelemiş." (İlber Ortaylı: *İstanbul'dan Sayfalar*, İhl yayın, İstanbul 1986, s. 21.)

Ayrıca, Osmanlı'nın Türkçe kullanma korkusu var. Nasıl mı? Murat Bardakçı'nın anlattığı Balyamez topuna ad konmasındaki tutumlarda görülen korkular:

"... Zaten 'Aman Türkçe olmasın da, ne olursa olsun...' deyip başka dillerde harikalar yaratmak, eskilerden mirastır bize.

"Balyemez topu" gibi...

18. yüzyılda, İtalya'dan bir top ustası getirtir bizimkiler... Adı, "Balomesso"dur... İstanbul'da lenduha gibi bir top döker... Adam boyu gülleleri birkaç fersah ileriye atmaktadır...

'Topa bir isim verelim...' der Tophane paşaları... İtalyan ustanın adı, ağzımızda evelene gevelene "Balyemez'e dönmüştür zaten... 'Balyemez diyelim buna' denir... Ama ulemadan biri çıkar, 'Aaaa!.. O de ne öyle? Hiç kaba Türkçe'den isim olur mu böyle bir şahesere?..' buyurur... 'Bari Farsça'ya tercüme edelim Balyemez'i!..'

Ve Balomesso Usta'nın Balyemez'e dönen adı, Farsçalaştırılır, "Aselnemihored" yapılır... Topun adı da böyle geçer tarihlere..." (Murat Bardakçı: 'Kemal Pacha' ve Balyemez Topu", *Show*, 6 Şubat 1994, sayı:47, s. 16.)

Buraya değin kökenini araştırdığımız adlar anımsanırsa, Türkçe söylenebilecek birçok adın (*Babühümayun, Babüssaade, Çerağan, Gureban, Sadabad, Sahrayıcedit*, vb.) yabancı dillerden esinlenerek konulduğu görülecektir. Halkın koyduğu adlar ise, ya eski adların ağza uyarlanmış biçimleridir (*Burgaz, Salacak, Samatya*, vb.), ya da semti/yeri tanımlayan bir başvuru noktasından çıkışla konulmuştur (*Beyoğlu, Büyükdere, Eğrikapı, Taşlık*, vb.).

Besbelli ki, **Sulukule** de halkın koyduğu adlardandır.

SULUKULE -- Sarraf-Hovannesyan şu bilgiyi verir **Sulukule** hakkında:

132 "Edirnekapısı ve Topkapısı denilen kapıların arasında, Bayrampaşa

vadisi hizasında, surun iç kısmında, Sulukule denilen kemerli geçit vardır. Muhtelif yönlerden akarak bu noktada birleşen dereler, aynı geçitten şehre girer ve Yenibahçe'nin kenarından Aksaray'a doğru yol alarak, Yanıkapı'ya iner ve yeni yapılan hamamın yanından denize dökülür" (vrk.117.)" (P. Ğ. İnciyan, 18. *Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi Sarraf-Hovvannesyan'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.14-15.)

SUYABATAN SARAYI -- Bakınız.: YEREBATAN SARAYI.

SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ -- Çetin Altan *Al İşte İstanbul* adlı kitabında **Kocamustafapaşa** ya da **Sümbül Efendi Camii** hakkında şu bilgiyi verir:

"Merkez Efendi Camiinden Koca Mustafapaşa'daki Sümbül Efendi Camiine gittik. Bu cami eski bir Bizans kilisesiydi. Adı da Saint-André-in-Cri-si idi. V. yüzyılda Teodos II'nin kız kardeşi tarafından Bizans'daki ilk hristiyan topluluğunun doğmasını sağlayan Aziz André'e'nin anısı için yapılmıştı.

Kilise 2. Beyazıt zamanında padişahın emriyle Sadrazam K.M.Paşa tarafından camie çevrildi. Ve aynı zamanda Türkiye'nin en büyük dergahı ile bir medrese ve bir imarethane kuruldu burada. Sümbül Efendi sonradan bu dergahın başına geçmiştir. Onun için caminin adı Koca Mustafa Paşa Camii yahut Sümbül Efendi camiidir." (Çetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.35.)

Sümbül Efendi hakkındaki bilgiyi ise **Mehmet Halit Bayrı**'dan alıyoruz:

"**Sümbül Efendi.** -- Halvetiye tarikatının Sümbüliye şubesini kuran zattır. Merzifon civarında Borlu'da doğmuş ve Şeyh Cemali Halveti tarafından terbiye ve irşat edilmiş ve Cemal Halveti'nin vefatında onun yerine Kocamustafapaşa'da şimdi Sümbül Efendi tekkesi denilen dergahın şeyhi olmuştur. Sümbül Efendi bu tekkede otuz üç sene gibi uzun bir müddet şeyhlik ettikten sonra 1529 (H. 936) tarihinde ölmüştür.

Halkın rivayetine göre, Sümbül Efendi'nin Rahime adında bir kızı varmış. Topkapısı ve Silivri kapısı arasında kale dışında türbesi bulunan Merkez Efendi Rahime ile evlenmek isteyerek maksadını Sümbül Efendi'ye açmış. Fakat nedense Sümbül Efendi kızını Merkez

Efendi'ye vermek istememiş. Bununla beraber Merkez Efendi'ye doğrudan doğruya red cevabı vermediği de muvafık bulmamış. Ona: "Eğer kırk deve yükü altın getirirsen sana kızımı veririm" demiş. Bu cevap üzerine Merkez Efendi şimdi yattığı türbenin arkasına tesadüf eden bir yeri kazarak çıkardığı toprakları çuvallara doldurmuş ve toprak dolu çuvalları develere yükleterek adamlarıyla birlikte yola çıkarmış. Merkez Efendi'nin adamları bu harekete hayli hayret etmekle beraber çuvalları Sümbül Efendi'ye götürmüşler. Sümbül Efendi çuvalları boşalttırırken bunlardan toprak yerine altın döküldüğünü gören adamlar şaşırılmışlar. Sümbül Efendi, bu hadise üzerine Merkez Efendi'nin eriştiği mertebenin büyüklüğünü anlamış ve ona kızını vermediği düşünmüşse de bu tecrübe ile kalmıyarak başka bir tecrübe daha yapmıştır.

Sümbül Efendi çiçekleri çok severmiş. Birgün kendisiyle düşüp kalkanlardan ve bu arada Merkez Efendi'den birer demet çiçek istemiş. Merkez Efendi ezilmiş ve solmuş bir çiçek vermiş. Sümbül Efendi bunun sebebini sorunca Merkez Efendi demiş ki: "Yolda gelirken bütün çiçekleri zikreder buldum, onları Allah'ı anmaktan alıkoymağa cesaret edemedim, onun için solgun çiçeği getirmeğe mecbur oldum." Bu söz Sümbül Efendi'nin Merkez Efendi hakkındaki kanaatini beslemiş ve kızı Rahime'yi memnuniyetle ona vermiştir. Sümbül Efendi, kızını verdikten sonra Merkez Efendi'ye "Sen artık yetiştin" demiş. " (Mehmet Halit Bayrı: *İstanbul Folkloru*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s.115-116.)

SÜTLÜCE -- "Sütlüce'de *Süt menbaı* diye bir Rum köyü varmış; isim oradan gelme." (Sermet Muhtar Alus: *İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.149.)

Sermet Muhtar Alus'un bu kısacık açıklamasına ışık tutan bilgi ise İnciyan'da bulunmaktadır:

"SÜTLÜCE -- Elli haneden ibaret ufak bir türk köyüdür. Köy camiinin alt tarafında bir mağara, bunun birköşesinde de eski zamanlardan kalmış bakır bir kadın heykeli vardır. Heykelin memelerinden havuza su akar. Bu su, oranın bekçisi tarafından kadınlara tevzi edilir fakat heykel kimseye gösterilmez. Bu suyun, kadınların sütünün çoğaltan bir kudrete malik olduğu inancı yayılmış olup kadınlar suyu doya doya içer ve onunla yıkanır. Bundan başka, heykelin memelerinden akan

suda süt tadının bulunduğu da rivayet edilir ve bundan dolayıdır ki bu yere sütlüce adı verilmiştir. Bizans devrinde buranın adı **Galatiani** olduğundan, bugünkü "Sütlüce", eski adın tercümesi olsa gerek." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.96-97.)

Ş

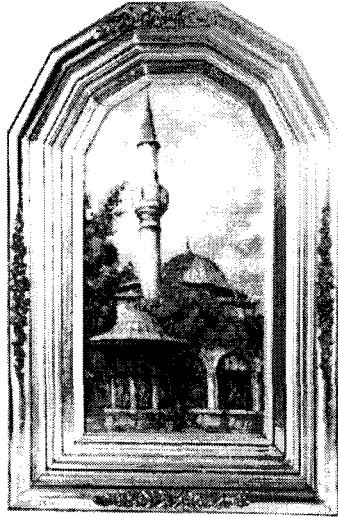
ŞAŞKINBAKKAL -- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisine göre:*

"Henüz yerleşimin yoğun olmadığı dönemlerde, yaz günleri denizden yararlanmak için bölgeye trenle gelenlere hizmet vermek üzere küçük bir bakkal dükkanı açıldığını görenlerin, burada iş yapılamayacağını düşünerek, bakkal için "şaşkın bakkal" yakıştırmasını yapmaları nedeniyle buranın Şaşkınbakkal olarak anılmaya başlandığı ve adının buradan geldiği söylenmektedir." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 7, s.138.)

ŞEHSÜVAR -- Eminönü ilçesinin **Şehsüvar** mahallesinde, bir zamanlar bir **şehsüvar**, yani bir **usta binici** yaşamış olmalı. Ya da adının önüne şehsüvar lakabı konulmuş bir kişinin yaptırdığı herhangi bir yapı yer alıyordu bu mahallede. Böylece, mahalle **Şehsüvar** diye anılır oldu.

ŞEHZADE CAMİİ ve ŞEHZADE-BAŞI -- *Kanuni Sultan Süleyman* zamansız yitirdiği **şehzadesinin** anısına yaptırdığı camiye **Şehzade** adını vermiş; ad, caminin yapıldığı noktadan başlayan semtin **Şehzadebaşı** diye anılmasına yol açmıştır. **Ruşen Eşref Ünaydın** şu bilgiyi verir bir yazısında:

"İbrahim Paşa, Şehzadebaşı'nın karşısında yatıyor. Tanrısal Sinan'ın en güzel eserlerinden biri sayılan Şehzade camisi, şu geçici dünya zevklerinin esip savrulduğu ortamda bir ebedilik vakarı içinde yükseliyor.

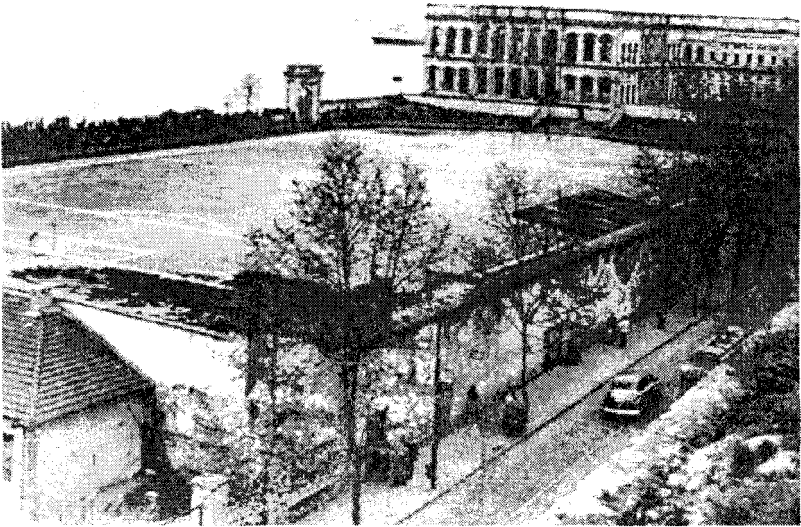

Bunun bahçesinde de Kanuni Sultan Süleyman'ın "Şehzadeler seçkini gözümlü nuru Mehmed'im" diye ardından ağladığı oğlu Mehmet'le damadı İbrahim Paşa, hani şu sarayının karşısındaki At Meydanı'na Macaristan'dan getirdiği heykelleri diktiren Makbul İbrahim Paşa uyuyor." (Ruşen Eşref Ünaydın: "İstanbul'un "Cadde"si", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, İstanbul 1972, s.316.)

ŞEMSİPAŞA -- Semt, adını, 2. Selim ve 3. Murad döneminde Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi olarak görev yapan **Şemsi Ahmed Paşa'nın** yaptırdığı cami, türbe ve medreseden oluşan külliye almaktadır.

Arapçada *şems*, güneş demektir; *şemsi* ise, güneşe ait anlamına gelir.

ŞEREF STADYUMU -- Şimdi otele dönüştürülen Çırağan Sarayı 1910 yılında yandıktan sonra çok uzun süre bakımsız kalmıştı. *Beşiktaş Jimnastik Kulübü* yöneticilerinden **Ahmed Şerafettin Bey**, sarayın bahçesini kulübünün stadyum olarak kullanmasını sağlamak üzere izin almak için çok uğraşmış ve bu izni koparmıştır. 1932 yılında stadyum olarak düzenlenerek hizmete açılan bahçeye, bu açılışı göremeyen **Ahmed Şeref Beyin** anısını yaşatmak için **Şeref Stadyumu** adı verilmişti.

Artık olmayan Şeref Stadyumu.

ŞEYTAN AKINTISI -- *İstanbul Topoğrafyasının* yazarı **Sarraf-Hovvenasyan**: "Rumelihisarı'nın biraz ilerisinde, **Şeytan akıntısı** denilen ve kayıkçıların çok korktuğu akıntı vardır. Akıntıyı geçince, **Baltaoğlu limanı** denilen yer gelir." Diye yazmıştır.

ŞİŞHANE -- *Şişhane* adı *şeshaneden* gelmektedir.

Şeshane Farsça *altı* anlamına gelen *şes* ve *hane* sözcüklerinden oluşan bir bileşik sözcüktür. Silah adıdır. Sözlüklere göre *mücefi altı (6) yivli top* ve *tüfeklere verilen addır. Mücefi düz toplara ise 'kaval topu' ya da 'ağızdan dolma'* denildiği de belirtilmektedir. Böylece, "*altı kaval, üstü şe(i)shane*" deyişinin bu toprakla ilgili olarak söylendiği de anlaşılmaktadır.

Elbette *mücef* sözcüğünün de açıklanması gerekiyor. Arapça *bie* sözcük olan *mücef* = içi boş, boşalmış demektir. Burada *tüfeg'in* ya da *topun* namlusu anlamına gelmektedir.

Semtin niye bir silahın adıyla anıldığına değgin (dair) herhangi bir kaynakta bir kayda rastlamadık. Belki namlusu yivli silahlar yapılyordu bu bölgede; belki de bu adla anılan bir top (ya da toplar) konuslandırılmıştı bu semtte. Ancak, zaman içinde *şeshane* sözcüğünün *Şişhane* diye söylenir olduğu anlaşılmaktadır. (Ayrıca bkz.: DİKİLİTAŞ.)

Şeref Stadyumu bugün: Çırağan Palas'ın yüzme havuzu.

ŞİŞLİ -- Harbiye'den Şişli'ye bir devrialeme yapan **Jak Deleon** şöyle der:

"Şişli'nin adının nereden geldiği bilinmiyor. Rivayetler varsa da [semtte bir zamanlar şiş imalatçısı zenginlerin oturduğu, (Konakları "*Şişçilerin Konağı*" diye anılırmış; zaman içinde *Şişlilerin Konağı* olmuş, semtin adı da Şişli kalmış.) Beyoğlu platosunun kuzey uzantısında yer alan semtin toprağının şişkin olması, vb.] hiçbiri inandırıcı değil." (**Jak Deleon**: "Harbiye'den Şişli'ye bir devrialeme/Alafranga...", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı:8, s.25.)

T

TAHTAKALE -- Sözlük anlamı *kale altı* demek olan **Taht-el-kale**'nin bozulmasıyla **Tahtakale**'ye dönüşen semtin adının nereden kaynaklandığı konusunda kesin bilgi yoktur. Mercan ya da Beyazıt dolaylarındaki eski sur ya da benzeri bir yapı yüzünden daha aşağı kotta olan bu semte **Taht-el-kale** adının yakıştırıldığı sanılmaktadır.

TAKSİM -- "Oraya Taksim denilmesinin sebebi, Büyükdere ilerisindeki Valide mi, Sultan Mahmud mu, bilmem hangi bendden gelip bu taraflara dağılan suların taksim olduğu nokta oluşu." (**Sermet Muhtar Alus**: *İstanbul Kazan, Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.45.)

Taksim Su Maksemi yapısı.

Taksim Cumhuriyet Anıtı önünde düzenlenen ilk cumhuriyet bayramı töreni.

TAKSİM CUMHURİYET ANITI -- Asıl adı Cumhuriyet anıtıdır. Ama, daha çok Taksim Anıtı diye yazılmakta ve söylenmektedir. Kimi zaman Taksim Cumhuriyet Anıtı olarak anıldığı da gözlenir. Anıtın kaidesini ve düzenlemesini İtalyan mimar **Mongeri**, üzerindeki yonutlar (heykeller) ise, İtalyan yonut sanatçısı **Canonica** tarafından İtalya'da yapılmış ve gemiyle İstanbul'a taşınmıştır. Anıt 1928 yılında törenle açılmıştır.

TARABYA -- Önce **Sarraf-Hovennasyan**'ı, sonra **Murat Belge**'yi, son olarak da **Giovanni Scognamillo**'yu dinleyelim:

"Tarabya'nın eski adı **Farmakeos** idi, fakat patrik Atticus, bu yakışık-sız adı Terepya olarak değiştirmiştir. Tarabya, Terkon yani Terkos metropolitlik mıntakasına dahil bir köydür. Terkos, İstanbul'un 30 mil mesafesinde, Karadeniz sahilinde bir şehirdi, fakat şimdi türklerle meskun olduğu için metropolitlik makamı Tarabya'ya nakledilmiştir." (P. Ğ. İnciyan, **18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi **Sarraf-Hovvannesyen**'in **İstanbul Topoğrafyası** adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.119.)

"... bir köy olan Tarabya'ya geliyoruz. Bu köy İstinye koyundan daha küçüktür. Artık Boğaziçi'nin kuzey ucuna yaklaştığımıza göre, Argonotlardan söz edebiliriz. Argonatlar geri dönerken, kıskanç Medea burada denize zehirlerini döktü; bu yüzden burası "Pharmakos" adıyla anılırdı. Sonradan, tarih çağında, bir Ortodoks piskoposu bu adı yöredeki şifalı sulardan dolayı Therapia olarak değiştirdi." (Murat Belge: "Boğaziçi", *İstanbul*, Nisan 1993. sayı: 5, s. 93-106.)

"... Medea, Tarabya'yı (Therapia'yı) kuruyor. Hangi Medea bu? Hiç kuşkusuz büyücü Medea, daha önce Jason'un yanında gördüğümüz ve ilerde, kocasının ihanetine bir karşıt olarak çocuklarını öldüren ve antik tragedyanın unutulmaz ve lanetli kişilerinden biri olan.

Tarabya'nın anımsanan eski adı Therapia oluyor, yani Şifa, ancak daha önceki adı ise Farmakeus'dur, Zehirliyen'dir. Efsaneler kulak verecek olursak ilk Tarabya'nın bu tür bir ad almasının nedeni de, Jason'a destek olduktan sonra peşine düşen, Medea'nın tüm sahil boyunca döktüğü zehirdir." (Giovanni Scognamilla; *İstanbul Gizemleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s.30-31.)

TAŞLIK -- Kaynaklar, bugün **Taşlık** diye anılan semtte Kanuni Sultan Süleyman zamanında bir cami yaptırıldığını, ancak bu caminin yıkılıp yokolduğunu belirtiyor. Akaretler semti anlatılırken, Sultan Abdülaziz'in gelir getirecek bu konutları aynı yerde yaptıracığı caminin giderlerini karşılamak amacını güttüğü belirtilmişti. Ne var ki, Abdülaziz tahttan indirilince Aziziye Camiinin yapımı suya düşmüş, inşaat araç ve gereçleri, -- taşlar, mermer parçaları burada öylece kalakalmıştır uzun süre. Ve semt, bu kalıntılardan ötürü **Taşlık** diye anılmaya başlanmıştır. Semt, inşaat kalıntılarından 1939-1947 yılları arasındaki imar etkinlikleri sırasında arındırılmıştır.

TAŞLITARLA -- Verimsiz, üzerinde ekim-dikim yapılmayan tarlaların *taşlı tarla* diye anıldıkları bilinir. Bu tarlaların toprağı taşlıdır ve dolayısıyla verimli değildir. İstanbul'un **Taşlı tarlası** da böyleydi. Ne var, kırdan kente göç başlayınca, 1950'li yıllarda bu alanda *geçekondular* üredii. Ama, semtin adı değişmedi, **Taşlıtarla** olarak kaldı.

TATAVLA -- "Beyoğlu'nda bir rum köyü olan Tatavla, Kasımpaşa deresinin yukarısındaki tepenin üzerindedir. Köy'e, içinde bulunan kilisenin adı ile Ay' Dimitri de denir.

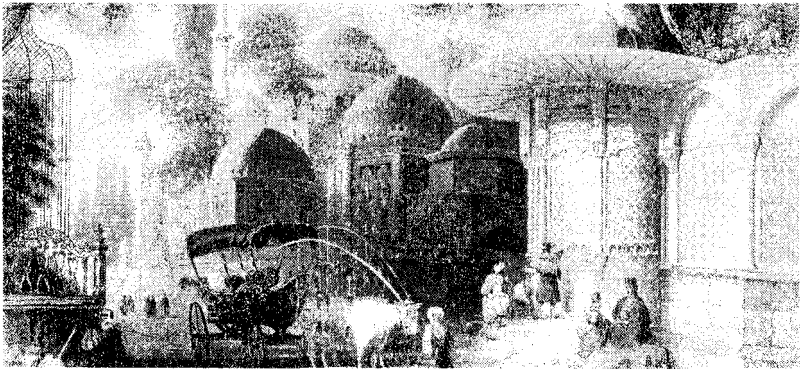
Vaktiyle tamamıyla bir rum köyü olan (şimdi ise **Kurtuluş** adını taşıyan) Tatavla için o zaman birkaç frenk evi de bulunduğunu ve rum kilisesinin 1798'de, eskisinden daha büyük ve güzel olarak yeniden yapıldığını Sarraf-Hovannesyan söyler. Aynı müellif, Tatavla'nın karşısında, Beyoğlu'na yakın bir yerde, **Kerasohora** yani Kirazköyü adlı bir yer bulunduğunu ilave eder (vrk.177)." (P. Ğ. İnciyan: **18. Asırda İstanbul**, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen, ayrıca, **Sarraf-Hovannesyan**'ın yazma yapıtı **İstanbul Topoğrafyası**'ndan bilgiler aktarıyor, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.111.)

Keras sözcüğünün ağızlarda **kiraz**'a dönüştüğü anlaşılmaktadır. Oysa, **keras** sözcüğü Yunanca **boynuz** anlamına gelmektedir. **Kerasohora**'nın karşılığı **Boynuzköy**'dür.

TEPEBAŞI -- Semt, bu adı coğrafi konumundan ötürü almıştır. **Tepebaşı** Kasımpaşa'ya ve Haliç'e dik inen yamaçların üzerinde yer almaktadır.

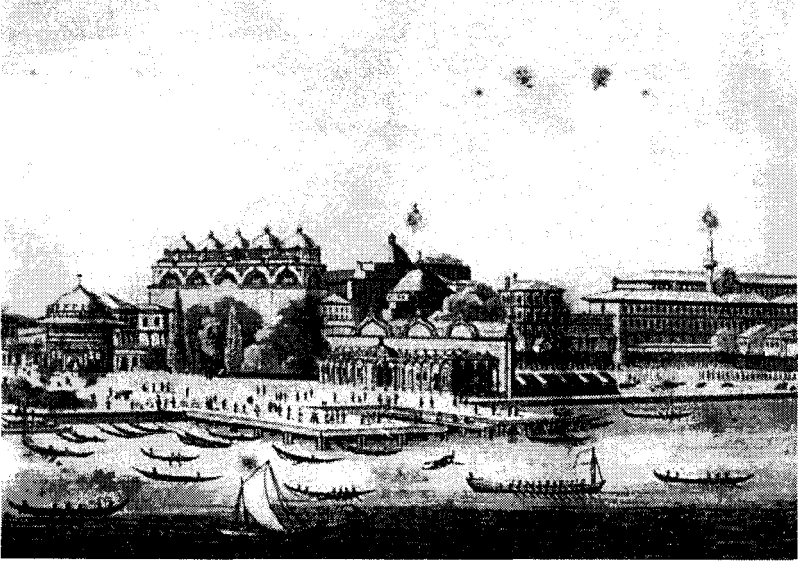
TEŞVİKİYE -- **Teşvikiye**'de, biri Harbiye Karakolunun yanındaki boş alanda, öteki **Teşvikiye**, Rumeli ve Valikonağı caddelerinin kesiştiği kavşakta, Sultan Abdülmecid'in burada bir mahalle kurulmasını teşvik ettiğini belgeleyen iki taş yer almaktadır. Her iki taşın üzerinde. "*Eser-i Avatıf-ı Mecidiye Mahalle-i Cedide-i Teşvikiye*", yani "*Abdülmecid'in karşılıksız iyilikseverliğinin eseri olan yeni Teşvikiye Mahallesi*" yazılıdır.

TOKMAKBURNU -- **Sarraf-Hovennasyan**'a göre, "Boğaz'ın Rumeli sahilinin dördüncü buruna, **Tokmakçı** denilen *korsan*ların yatağı olduğu için Tokmakburnu adı verilmiştir."

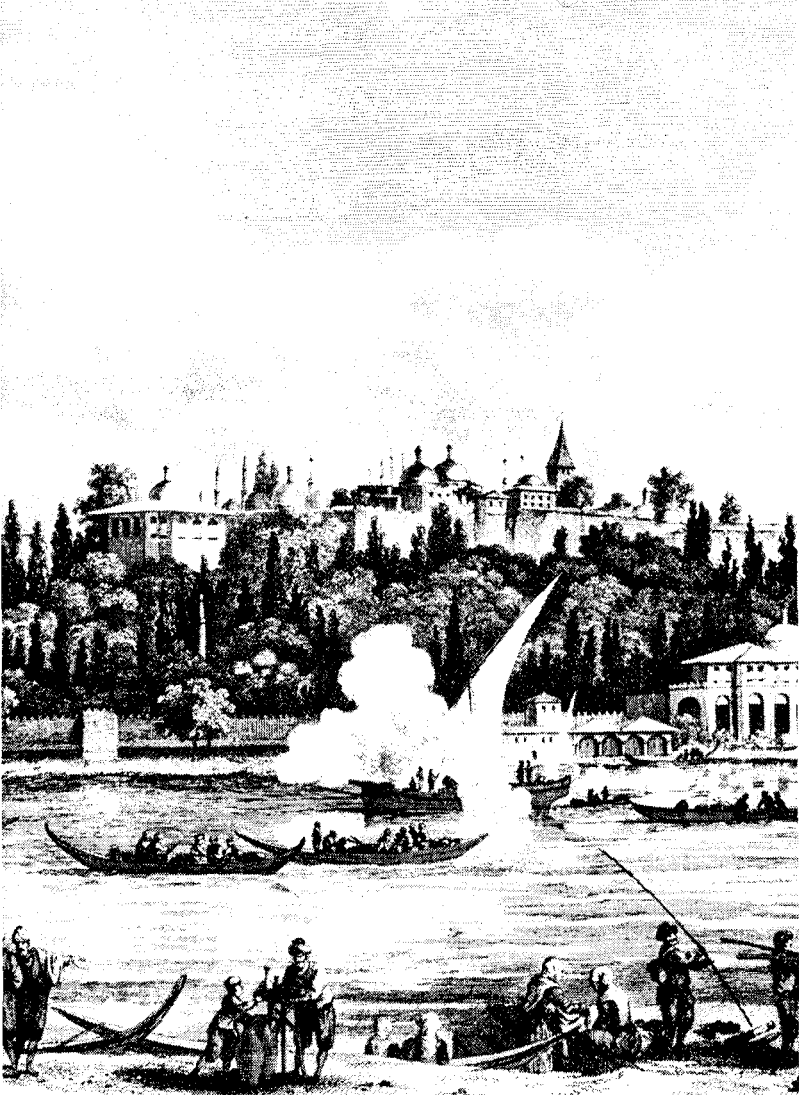
Geçmişin İstanbul'undan bir görünüş.

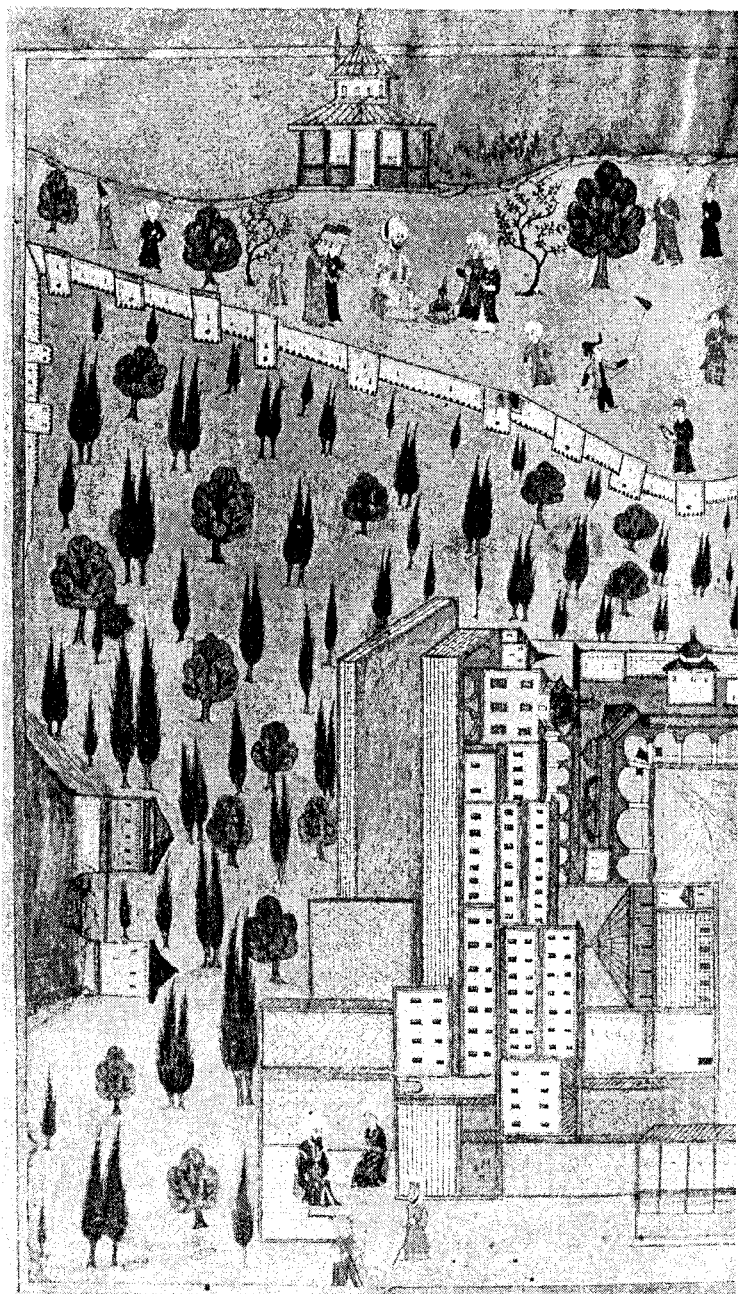
TOPHANE -- 18. yüzyıl İstanbul'unu anlatan **İnciyan**, "tamamiyle türklerle meskun olup Galata mülhakatından olan Tophane'de Topçu kışlası ve Topçubaşı-sarayı ile top ve havan topu imal edilen beş kubbeli kargir top dökümhanesi vardır." Der. Eh, bunca top ile ilgili yapı semtin Tophane diye anılmasına yetmez mi?!..

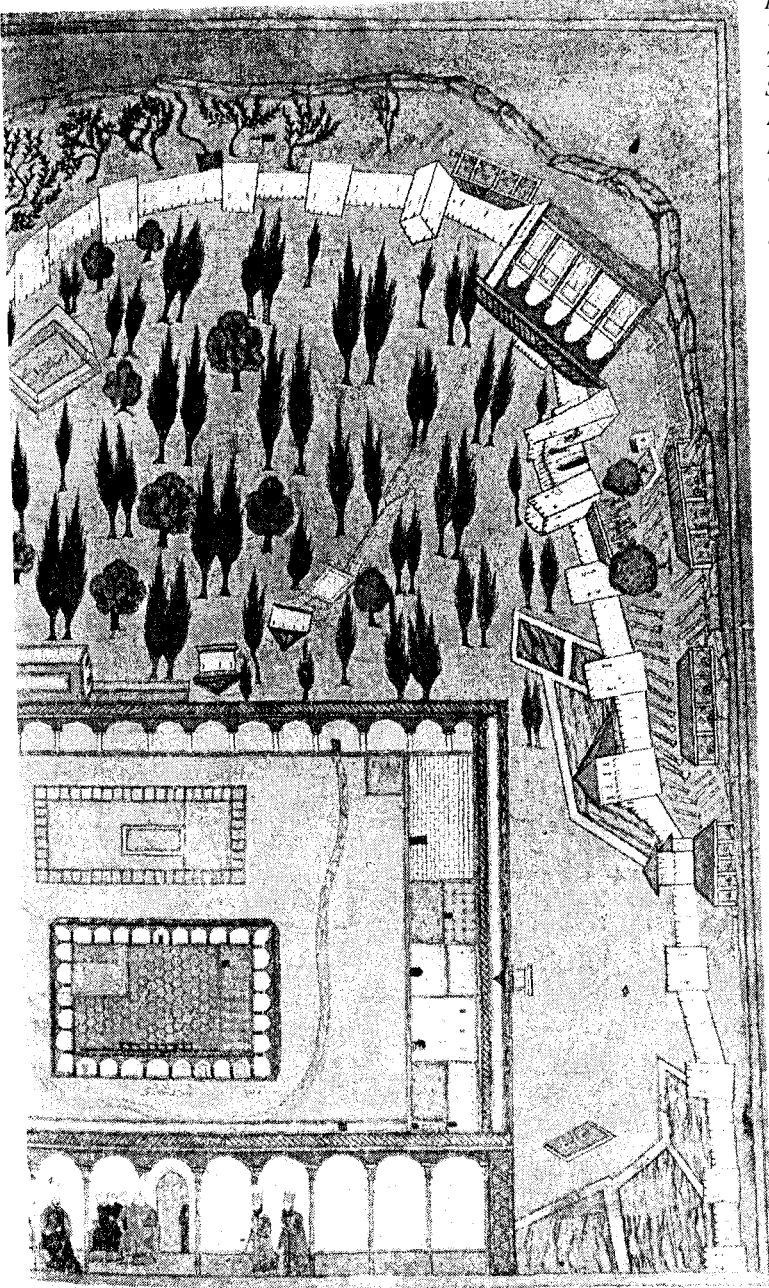
TOPKAPI SARAYI -- Bernard Lewis anlatır:

"Sarayın yapılmasına 1465'lerde başlanmış ve 1478'de tamamlanmıştır. Tepedeki Eski Saray'dan ayırdetmek üzere, Yeni Saray denmişti buraya; bununla birlikte, daha çok da, Burundaki eski, tahkim edilmiş deniz kapısından ötürü Topkapı Sarayı denilegelmiştir.

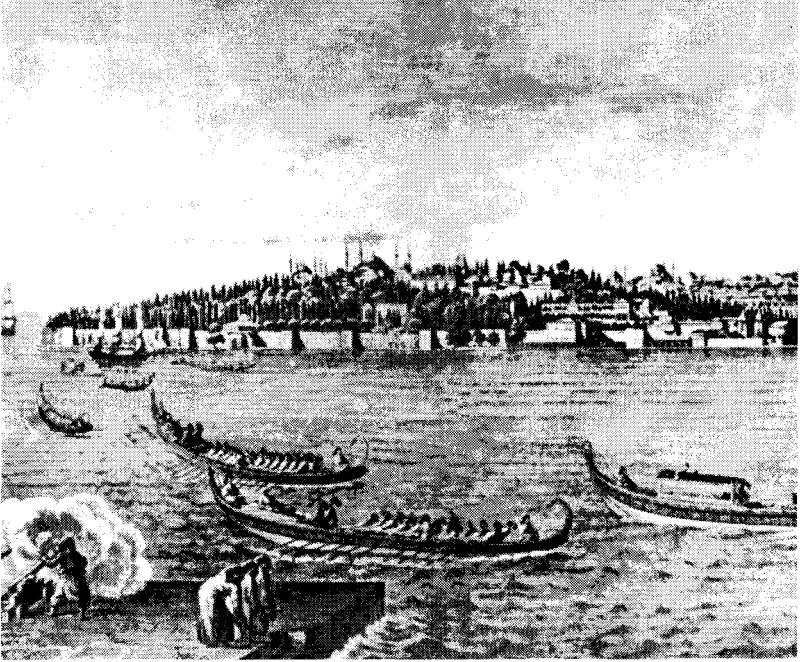

1584 tarihli
"Hüner name"de
Topkapı
Sarayı'nın
Enderun ve
Harem
bölümleriyle
Has Bahçelerini
gösteren
minyatür:
(Ayrıca bkz.,
ENDERUN,
HAREM.)

Topkapı Sarayı, ondokuzuncu yüzyıla değin Osmanlı Padişahlarının ve saray halkının konutu olarak kalmış, ancak bu yüzyılda saray erkânı başka yerlerdeki yapılara taşınmıştır. İşte o zaman, Padişahların gitmiş yerleşmiş olduğu yeni yapılara Yeni Saray ve eskiden Yeni Saray denilen Topkapı'ya da Eski Saray denmeye başladı, bir karışıklık oldu." (Bernard Lewis: *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, Çev: Nihal Önoğlu, Varlık, İstanbul 1975, s.16.) (Ayrıca bkz.: SARAYBURNU.)

U

UNKAPANI – İnciyan "bazı satış yerleri, arapçada **kabban** denilen büyük teraziler bulunduğu için **Kapan** adını taşırlar. Mesela: sahilinde Karadeniz ile Akdeniz'den gelen buğday ve arpa yüklü gemilerin demir attıkları **Unkapanı**, **Balkapanı** v.b." Der.

Kapan sözcüğünün **depo** anlamına geldiğini savunan görüşler de vardır. (Ayrıca bkz.: BALKAPANI.)

Ü

ÜSKÜDAR -- "Galata'dan başka İstanbul'un asıl şehirden ayrı bir parçası da Üsküdar'dır. Agamemnon'un oğlu Hriseus'un mezarı burada olduğu için ona nisbetle Bizanslıların Hrisopolis dedikleri Üsküdar'a, yine Bizans devrinde Skutari denilen askerlerin kışlaları burada bulunduğuundan dolayı **Skutarion** denildiği de ileri sürülmektedir." (**Mehmet Halit Bayrı: İstanbul Folkloru**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s.10.)

Skutarion'un ağızlarda zamanla **Üsküdar**'a dönüştüğü anlaşıyor.

V

VALİDE CAMİİ -- Abdülaziz'in annesi (validesi) **Pertevniyal Valide Sultan**'ca yaptırıldığı için **Valide Camii** olarak anılmaktadır.

VALİDEBAĞ PREVANTORYUMU -- Kökende, II.Mahmut'un kızı Adile Sultan Sarayı olarak yapılmıştır. Adile Sultan'ın Kandilli'deki Sarayı ise Kız Lisesine dönüştürülmüştür. Abdülaziz ve Abdülmecid'in kız kardeşi olan Adile Sultan, Donanma Müşiri Mehmet Ali Paşa'nın eşiydi. Fındıklı'da da bir yalısı vardı.

VALİDEÇEŞME -- Abdülmecid'in annesi (validesi) **Bezmialem Valide Sultan** adına yaptırılan çeşme Valideçeşme diye anılagelmiş, bulunduğu semte de adını vermiştir. **Valideçeşme** semti Vişnezade olarak da anılır. (Ayrıca bkz.: VİŞNEZADE.)

VANİKÖY -- "Semtin Vaniköy adını alması 17. yy'ın ikinci yarısına, belki de sonlarına doğrudur. Bu yörelerde avlanmayı, gezmeyi seven, buradaki kasrı ve bahçeleri yeniden düzenleten IV. Mehmed (hd 1648-1687) şehzadelerine hocalık eden Vanlı bir hoca olan Vani Efendi'ye burada büyük toprak ve koruluk bağışlamıştır. Vani Efendi'nin padişahın üzerindeki etkisinin büyük olduğu; padişaha bazı tekkeleri kapattırdığı, Mevlevi semahlarını, Bektaşî ayinlerini, içki ticaretini yasaklattırdığı söylenir. Vaniköy adı bu Vanlı hocadan gelmekte ve 300 yıldan fazla süredir, semt bu adla anılmaktadır." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 7, s.367.)

VEFA -- Semt, adını, 2. Mehmed ve 2. Bayezid dönemleri ulemasın-

dan **Şeyh Vefa Efendi** diye anılan *Musliheddin Mustafa* adına yaptırılan külliyyeden almaktadır. Şeyhin lakabı semtin adı olmuştur.

Şeyh Vefa hakkında, **Mehmet Halit Bayrı** şu bilgileri vermektedir:

"Asıl ismi Mustafa olan Şeyh Vefa, Edirne'de debbağlar imamı denilen Şeyh Muslihittin'den feyz almıştır. 1491 (H. 896) tarihinde vefat eden Şeyh Vefa, muayyen (belirli) zamanlardan başka vakitlerde kimse ile görüşmez, dünya adamlarına iltifat etmez, daha çok fakirler ve zayıflarla düşüp kalkardı. Fatih ile oğlu İkinci Bayezit, şeyhin huzuruna çıkmak, elini öpmek ve duasını almak istemişler de Şeyh Vefa buna razı olmamış, onun için İkinci Bayezit şeyhin vefatında yüzünü açtırıp görmüş, herkes Bayezit'in bu hareketini doğru bulmamışsa da, Bayezit de şeyhi ziyaret etmiş olmakla sevinmiştir.

Şeyh Vefa'nın görünüşte yüzü hiç gülmezmiş. Fakat konuştuğu zaman gerçekten güzel sözler söyler ve yanaklarında sanki güller açılmış. İkinci Bayezit, kızını evlendirirken Şeyh Vefa tarafından nikah kıyılmasını irade etmiş ve şeyhe kırk bin akçe göndermiş. Ancak Şeyh Vefa, Bayezit'in ricasını kabul etmemiş, "Kocaeli'li Şeyh Muhittin fakirdir, nefesi de kuvvetlidir, ona gidin" demiş, bunun üzerine Şeyh Muhittin'in önünde nikah kıyılmıştır." (**Mehmet Halit Bayrı: İstanbul Folkloru**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947, s.150.)

VELİEFENDİ HİPODROMU -- İstanbul'un tek hipodrumunun adı Şeyhülislam ve hattat Veliyüddin Efendi'nin adından gelmektedir. Çünkü, hipodrom 18. yüzyılda Veliyüddin Efendi'nin çiftliği olan, daha sonraları Hazine-i Hassa(Padişah Hazinesi)'ya geçen topraklar üzerindedir. 1900'lü yıllarda burası bir mesire yeri olarak kullanılıyor ve halk arasında **Veliefendi Çayırı** olarak anılıyordu. 1911 yılında kurulan *Islah-ı Nesl-i Feres (At Neslini Geliştirme) Cemiyeti* kurulduğu yıl ilk at yarışlarını bu çayırda düzenlemiştir.

VEZNECİLER -- Osmanlı Ordusunda kullanılan ateşli silahlara konulacak barutu ölçmeye yarayan aygıtı verilen ad veznedir. Bu aygıtı yapan ve satan esnafa da *vezneciler* denirdi. Semt adını, anılan esnaftan almaktadır. Bir zamanlar burası **Vezneciler çarşısı** idi.

VIŞNEZADE -- 1644 yılında Vişnezade Kazasker **Mehmet İzzet Efendi**nin yaptırmış olduğu **Vişnezade Camii**, semte de adını vermiştir.

YALOVA -- "Yalova'nın bilinen en eski adı Pitya'dır (Pythia). Helenistik çağdan beri yararlanılan Yalova Kaplıcaları da eski kaynaklarda "Pythia Thermai" olarak geçer. Pitya'nın MÖ 8.yy'da ya da MÖ 7. yy'da Yunanistan'dan gelen denizciler tarafından kurulan bir iskele yerleşmesi olduğu sanılır. Bitinya (Bithynia) Krallığı sınırları içinde olan Pitya, MÖ 1. yy'da Roma'ya, daha sonra da Bizans İmparatorluğu'na bağlandı.

14. yy'ın ilk çeyreğinde Osmanlıların eline geçen Pitya, Osmanlı döneminde değişik adlarla anıldı. Evliya Çelebi buradaki kasabaya Kara Yalova Kalesi dendiğini yazıyor. Ayrıca Bursa Sancağı'na bağlı 700 haneli kaza merkezi kasaba olduğunu belirtiyor. Evliya Çelebi Kara Yalova adının, Orhan Gazi'nin emriyle bu toprakları fetheden Kara Yalvaçoğlu'ndan geldiğini ileri sürer. Oysa 16. yy'a ait bazı kaynaklarda kasabanın adı Yalakabad olarak geçer 19. yy'a ait bazı belgelerde de Yalakabad'ın yanısıra Yalıova adına rastlanır. Bugünkü adının Yalıova denirken söylenme kolaylığı nedeniyle "ı" harfinin düşmesi sonucunda oluştuğu ileri sürülür." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 7, s.422-423.)

Yalova'nın şifalı sularını tanıtan 1910'lı yıllara ait bir karpostal.

YAVUZSELİM ya da SULTANSELİM -- Yavuzselim ya da Sultan-selim diye anılan semt, adını, buradaki *Sultan Selim Külliyesinden* almıştır.

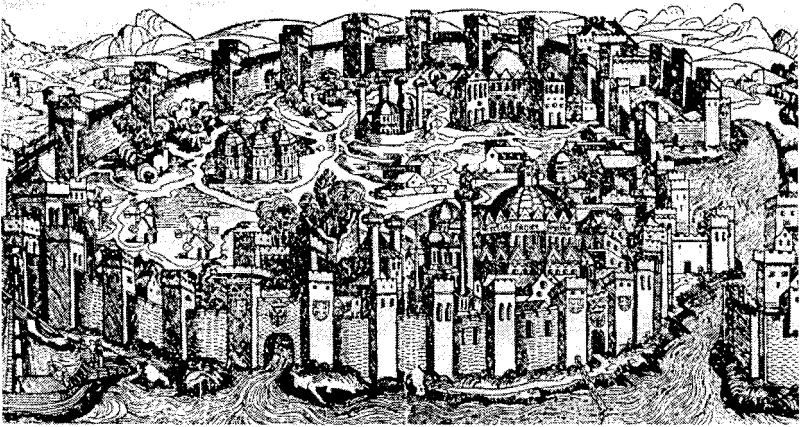
YEDİKULE -- Yedi burcu olan kale **Yedikule** diye anılagelmıştır. Ve elbette, bu kalenin bulunduğu semt de aynı adı almıştır.

YEDİTEPE -- İstanbul 7 tepe üzerine kurulmuştur. Roma gibi. **Yeditepe** denilince İstanbul gelir usa. İstanbul'dan söz edildiği anlaşılr. Bu 7 tepe ve her birinin üzerindeki önemli yapıları **Giovanni Scognamillo** *İstanbul Gizemleri* adlı kitabında sıralar:

- "1 - Sarayburnu tepesi -- Topkapı Sarayı ve Ayasofya,
- 2 - Nuruosmaniye tepesi -- Nuruosmaniye Camisi ve Çemberlitaş,
- 3 - Beyazıt tepesi -- Beyazıt ve Süleymaniye camileri,
- 4 - Fatih tepesi -- Fatih Camisi,
- 5 - Sultanselim tepesi -- Sultan Selim Camisi
- 6 - Edirnekapı tepesi -- Tekfur Sarayı, Kariye Camisi,
- 7 - Davutpaşa tepesi -- Çukurbostan Sarnıcı (Ermiş Mocius sarnıcı).

Yedi tepede değişik tarihlerde inşa edilen yedi ibadet yeri, bir saray, gizemlerle donatılmış bir sütun ve eski bir ermişe adanmış bir sarnıç. Başka bir deyimle bir dizi güçsel mekanlar, tapınaklar, inanış kaynakları. Ya da bir dizi güç kaynağı.

Sayıların üzerinde biraz duralım; tepelerin ve ibadet yerlerinin sayısı (yedi) eşittir, geriye kalanları topladığımızda elde ettiğimiz sayı dörttür, yedi ile dört ise eşittir on bir.

Bu üç sayı (dört, yedi, on bir) üzerinde durup bunların, çeşitli inanış ve kültürlerdeki, değer ve anlamlarını sıralayalım:

- **Dört** : Yunan felsefecisi ve matematikçisi Fisagoras'a göre bu sayının anlamı "doğruluk", "adalet" ve "dünya"dır.

Türk mitolojisine baktığımızda: Göktürklerde dört yönü temsil eden dört tanrı buluruz; Şamanların hırkalarında dört adet çingırak vardır; Abakan Türklerinin kutsal törenleri dört kutsal kayın ağacının yanında yapıldı; ilk kez cennetten çıkma olan atın dört gözü vardı.

Başka kaynakları incelediğimizde: Gizemsel inançlara göre dört tanrıyı, dolayısıyla en üstün yüceliği, simgeleyen sayıdır ve ilginçtir ki, bazı dinlerde tanrının adı da dört harften oluşmaktadır, örneğin:

Latince	Deus
Mısır'da	Amun
Sümer'de	Jabe
Asur'da	Adad
İran'da	Sire
Tatarlarda	İtga
Yahudilerde	Yhvh

İhvan'ı Safa'nın "Risaleler"inde ise dört aşağıda olduğu gibi değerlendirilir:

'Tanrı, tabiattaki her şeyi dört grup halinde yarattı. Mesela sıcaklık ve soğukluk, kuruluk ve nemlilikten oluşan dört fiziki özellik; ateş, hava, su ve topraktan meydana gelen dört unsur; kan, balgam, sarı ve karasafradan oluşan dört salgı; dört mevsim... dört esas yön... dört rüzgar... takım yıldızlara göre tayin edilen dört yön; metaller, bitkiler, hayvanlar ve insanlardan oluşan dört ürün.' Bundan başka dört ölümsüzlüğün, dayanıklılığın, ısrarın, başarının ve umudun sayısı olarak da bilinir.

- **Yedi** : 'Yedinin kutsal bir nitelik taşıdığı inancı Anadolu ile onun komşularıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkıyor. Mısır, Sümer, Akad, Üran, Hint, Hitit daha sonra Yunan, Roma uluslarının düşüncesinde yedinin ayrı bir önemi, bir kutsallığı vardır sayı olarak. Genellikle kutlu, uğurlu sayılır.' der İsmet Zeki Eyuboğlu.

Örneğin: Yedi kat gök, yedi kat yerin altı inançları; yedi yerden yamalı, yedi iklim, yedi deniz, yedi başlı yılan v.b. deyimleri gibi.

Büyüsel işlemlere baktığımızda da yedi sayısı sık sık karşımıza çıkar:

- Muhabbet için, yedi pare kemik üzerine kazıp bir ite yedire...
- Muhabbet için, her kim ayın yedisinde yüz kere okuya, niyet eyleye...
- Sevdiği kişinin saçından yedi kıl alsın, bu duayı yedi kere dokuyasın...
- Muhabbet için, yedi tane tuz üzerine yedi "Tebbet" suresi okunur...
- **On bir** : (İki kez dört artı üç, yani iki kez tanrının sayısı ile dünyanın sayısı) tartışmalı bir sayıdır ve genellikle şansı ve gizli refahı simgeler. Hakimiyetin, gücün, cesaretin, mücadele ve başarının sayısı olarak bilinir." (Giovanni Scognomilla: *İstanbul Gizemleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s. 57-58.)

YELDEĞİRMENİ -- Ömür Sıfoğlu Barkul *Yeldeğirmeni Evlerini*
konu ettiği yazısında açıklar:

"Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi'nin bir semti olan Yeldeğirmeni'nin

*Yeldeğirmeni semtinin denizden
görünüşü/Rıhtım caddesi.*

*Yeldeğirmeni
semtinin denize
inen Uzunhafız
sokağı/Haydarpaşa
dalgakıranı
gözüküyor.*

sınırları, Haydarpaşa Çayırı'ndan Rezaizade Sokağı, Haydarpaşa-Anadolu demiryolu hattından kıyıya, Rıhtım Caddesine kadar uzanır. (...) Yeldeğirmeni adı, Osmanlılar zamanında saraya un üreten yeldeğirmenlerinden gelmektedir. Haydarpaşa Çayırı'nda talim yapan Osmanlı ordusunun yaya sınıfı atış talimleri için Yeldeğirmeni'ndeki alanı kullanırmış. Bağlar arasındaki gezinti alanları ile uzun bir zaman Kadıköy'ün mesire alanı olan Yeldeğirmeni'nde sayıları hızla artan köşklerle birlikte, III. Selim zamanında (1789-1807) sokaklar oluşmaya başlamış. Bugünkü polis karakolu yerinde yer alan Bostancıbaşı karakolu düzeni sağlamakla görevliymiş. 1845'te I. Abdülmecit'in emri ile açılan ilk Kadıköy postanesi de Yeldeğirmeni'nde bulunmaktaymış." (Ömür Sıfoğlu Barkul: "Yeldeğirmeni Evleri", *İstanbul*, Temmuz 1993, sayı 6, s. 104.)

YENİ CAMİ -- Burhan Felek'e göre, "Yenicami de bir Valide camii-dir... 16. yüzyıl sonlarında Üçüncü Murad'ın annesi Safiye Sultan tarafından başlanmış, Dördüncü Mehmet'in annesi Hatice Sultan tarafından tam 69 yıl sonra tamamlanmıştır. Yenicami denmesinin

sebebi de bütün bu uzun inşa senelerinden birinde kubbesi yapılırken hasara uğraması üzerine planlarının yeniden yapılmış olmasından ileri gelir." (**Burhan Felek**: "Tahta Köprüden Bu Yana", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Millyet Yayınları, İstanbul 1972, s.397-402.)

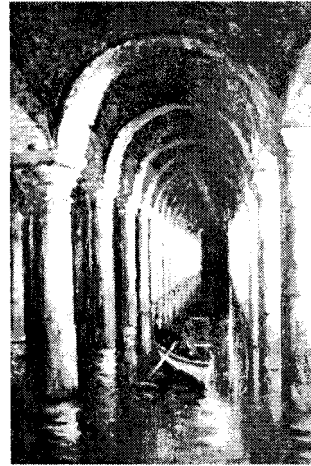
YENİBAHÇE -- Yenibahçe için Sarraf-Hovennasyan: "Edirnekapısı ve Topkapısı sedleri arasındaki vadinin içinde, Sulukule'nin önünde, iki kısma ayrılmış geniş bir çayır vardır. İlkbaharda, atların otlamağa çıkarıldığı ve Yenibahçe çayırı denilen bu sahada, vaktiyle, harbe giden Mısır askerleri çadırlarda otururlardı. Çayırın bir az ötesinde, Yeniçeri Yeni Odaları'nın yanında Etmeydanı vardır" der (vrk. 118.)" (**P. Ğ. İnciyan**, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Çevirmen bu bilgiyi **Sarraf-Hovvannesyan**'ın *İstanbul Topoğrafyası* adlı yazmasından aktarmaktadır, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.14-15.) (Bkz.: ETMEYDANL.)

YENİBOSNA -- "Yenibosna'da yerleşme "93 Harbi" olarak anılan Balkan Savaşından sonra gelen 15-20 aile ile başlamıştır ve ilk adının Saraybosna olduğu söylenmektedir. Bu söylentiye göre köy, Osmanlı döneminde Saraybosna yakınlarında yararlılık gösteren bir beye tımar olarak verilmesinden dolayı bu adı almıştır. Daha sonra Viranşehir olarak anılmaya başlanan yerlşmenin adı 1936'da Yenibosna olarak değiştirilmiştir." (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 470.)

YENİKÖY -- Rumca adı **Neokhorion**'du. *Neo, yeni; khorion, köy* anlamına gelir.

YEŞİLKÖY -- Eski adı (Ayios Stefanos kilisesinden gelme) **Ayastefanos**'tur. **Yeşilköy**, 1930'dan bu yana kullanılan (verilmiş) adıdır ve bu adı uzun yıllar burada yaşamış yazar **Halit Ziya Uşaklıgil**'in bulunduğu söylenir

YEREBATAN SARAYI -- *Saray* diye anılırsa da bir *sarnıç*tir. "Ayasofya'nın kuzeybatısında, yarım mil mesafede, evlerin arasında bulunan bu sarnıç, Büyük Konstantinus tarafından bir sarayın altın-

Yerebatan Sarayı

da yapılmış olup **Basiliki Kinoterna** adını taşırdı. Bilhassa kış mevsiminde deniz gibi dolan sarnıçta balık da bulunur. Yeraltı kanallarından dere gibi akan suyun Alibey köyü çayından geldiği zannedilmektedir." (P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.72-73.)

Suyabatan sarayı diye de anılır.

YERALTI CAMİİ – Çetin Altan anlatır:

"Yeryüzünün belki de en ilginç camii olan Yeraltı Camii de burada. Kemer bir kapıdan çok büyük bir mahzene girilir gibi giriliyor camie... En sıcak günde bile serin mi serin cami... Çok yüksek olmayan oyuklu, kemerli, kubbeli, taş mahzen tavanları... Ve gerçekten alabildiğine büyük bir cami... (...)

Yeraltı Camii 1752'de I. Mahmut tarafından yaptırılmıştı. Bu mahzenlerin Cenevizlilere ait eski Galata Şatosunun mahzenleri olduğu tahmin ediliyordu." (Çetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İstanbul 1980, s.76-77.)

YILDIZ -- Semt, bir dönemde tümüyle korulukmuş. *Beşiktaş Tepesi Korusu* diye anılan bu yerde 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı padişahlarının avlandıkları kayıtlara geçmiş. Koruluğa ilgi, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında başlamış. 1. Ahmed (1603-1617) burada küçük bir kasır yaptırmış. 3. Selim (1789-1807) ise, annesi *Mihrişah Valide Sultan* için yaptırdığı kasra **Yıldız** adını koymuş. Kasrın adı, yörenin de **Yıldız** diye anılmasına yol açmış.

Farsçada *mihri*, güneş demektir. *Sevgi*, *dostluk* anlamına da gelir. Gene Farsçada *şah*, *padişah* demektir. *Mihri-i şah*=*Padişah(ın)* güneşidir.

YILDIZ HAMAMI -- Bahçekapı'da Dördüncü Vakıf Han'ın karşısındaki sokakta yer alan **Yıldız hamamını**, Fatih'in ordusuyla İstanbul'a giren ve asıl adı Necmettin olan **Yıldız Baba** yaptırmış. **Mehmet Halit Bayrı**'ya göre:

"Yıldız Baba, daima hamamın külhanında yatarmış. Allah tarafından duası kabul edilen kimselerden biri de Yıldız Baba imiş. Yıldız Baba, kendi hamamının bir kurnasına dua ettiği cihetle, bu kurnada yıkanan hastalar, hususiyle çocuklar mutlaka iyi olurlarmış. Kurnanın üzerinde bir yıldız resmiyle:

Medeni berri şifa
Kurnai Yıldız Baba

mısralarını ihtiva eden bir mermer levha vardır.

İkinci Mahmut'un saltanatına yakın bir sırada Seyyit Mustafa Dede adında biri İstanbul'a gelerek hamamın sahibi Kemankuş Mehmet Ağa'dan Yıldız Dede'nin mezarı yanında yatıp kalkmak için izin almış, bu esnada İkinci Mahmut padişah olunca bir dilekçe vererek Yıldız Baba'nın kabrinin imarını istemiştir. İkinci Mahmut bu müracaati kabul etmiş, civardaki yeniçeri çorbacılarından on beş bölük çorbacının evlerini satın almış ve bunların yerine bir mescit, bir tekke ve Yıldız Baba için de bir türbe yaptırarak tekkenin şeyhliğini Seyyit Mustafa Dede'ye verdirmiştir. (...)

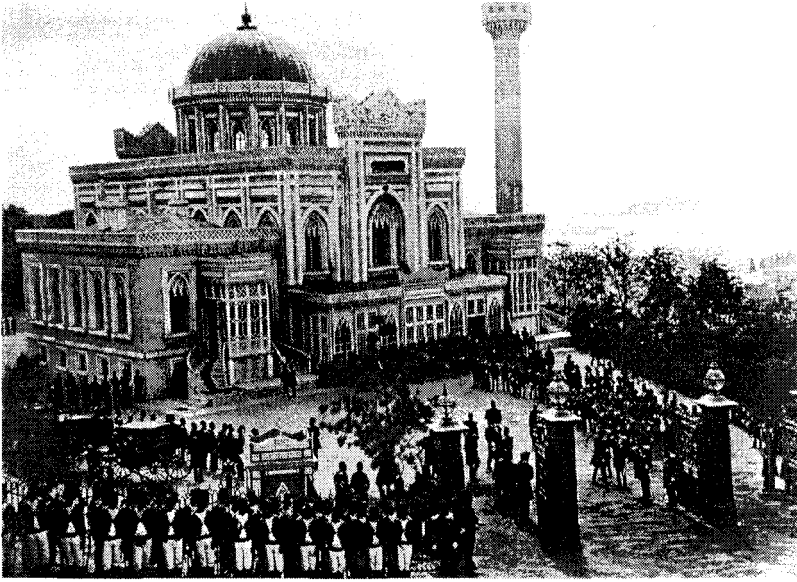
Halkın rivayetine göre Yıldız hamamı eskiden yalnız erkeklere mahsusmuş. Yalnız on beş günde bir defa kadınlar Yıldız Baba kurnasında yıkanabilmek için birbiriyle didişir, bununla beraber bu kurnada yıkanamadan hamamdan çıkanlar olurmuş." (Mehmet Halit Bayrı: *İstanbul Folkloru*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947, s. 141.)

YILDIZ PARKI/YILDIZ SARAYI -- "... 'Mabeyn' Saray'ın üst düzey yöneticileri olan erkekler tarafından kullanılırdı. Mabeyn deyiminin sözlük anlamı 'aracı'dır. Yani Saray'ın Haremi ile dış dünya arasında bir tür aracıdır Mabeyn.

Eski Çırağan Saray'ında Mabeyn bahçesi, bugün Yıldız Parkı'nın bulunduğu ve Mecidiye Camisi'nden Yıldız Saray'ına kadar uzanan bahçelerden başka bir yer değildi. O dönemde de, tıpkı bugün olduğu gibi, bu görkemli park, yüzyıllık kocamış ağaçlar, koruluklar, çiçek tarhları, çimlikler, meyve ve sebze bahçeleri, turfanda seraları, kuşevleri, yapma su yolları, gürgen fidanlıklarıyla bezenmişti.

Abülmecit'in annesi, Valide Sultan Bezm-i Âlem tarafından tepenin doruğunda yaptırılmış olan ahşap pavyona, konumu yüzünden, kentin ve çevrenin eşsiz görünüm olanağından ötürü 'Yıldız' adı verilmiş. Bugünkü, kâğıt Yıldız Saray'ını, Sultan Abdülaziz, işte bu köşkün yerine yaptırmıştır. Sultan Abdülhamit ise tüm hükümdarlığı süresince burada yaşamış, Saray'ın çevresine birçok pavyon ve önemli bölümler ekletmiş, ayrıca Saray'ın tam karşısına gezginlerin anlattıklarıyla ünlenen cuma selamlıklarının otuz iki yıl süreyle yer aldığı ve kendi adını taşıyan caminin yapılmasını sağlamıştır.

Yıldız Parkı yani Mabeyn bahçesi, Çırağan Saray'ının bahçesine, bugün de olduğu gibi, yeni yolun üzerinden geçen ve şimdikinden daha dar, kafeslerle çevrilmiş bir köprüyle bağlıydı.

Hamidiye Camiinde bir cuma selamlığı.

Sultan, Mabeyn bahçesinde bir gezintiye izin verdiğinde, bahçıvanlarla nöbetçiler ortadan çekilir: onların yerine, dış duvar boyunca aralıklarla askerler ve başka nöbetçiler dikilir, gecikmiş olabilecekleri uyarmak için Harem ağaları "Halvet! Halvet!" ("Çekilin, bahçeyi boşaltın" anlamında) diye bağırırlardı. Bundan sonra harem ağaları kafesli köprünün ve Saray'dan Harem'e giden geçitin kapılarını açarlar, böylece Sultan'ın Harem halkı bahçeye çıkardı.

Genellikle ilk olarak küçük şehzadelerle çocuk sultanlar, bazen Padişah'ın kendisi, ardından baş kalfalarla kendilerine bağlı cariyeler ağır ağır köprüden geçerler ve onların arkasından da gözcü ya da görevli olarak, Saray'da kalanlar dışında Saray'ın tüm kızları adeta sel gibi ve hızla bu koca bahçeye dağılırlardı. Zamanın akışını unutturcasına çılgınca ve özgürce oynarlar, kelebekler gibi çiçekten çiçeğe koşarlar, ağaçlara tırmanırlar, sıçrar, oynar, diledikleri gibi zıplayıp hoplarlardı. Akşama doğru aynı harem ağaları aynı biçimde "Halvet! Halvet!" diye bağırarak çekilme işaretini verirdi. (...)

Herkes içeri girdikten sonra, harem ağaları beklenmedik biçimde gecikmiş ya da bir köşede uyuyakalmış kızların olup olmadığını anlamak için yeniden bir gezinirler ve bu konuda içleri rahat edince kafes-

li köprünün kapılarını kapatırlar; böylece gezi günü sona ermiş olurdu.

Bu gezintiler ilkbaharda ve yazın birçok kez yinelenirdi." (Şair Leyla (Saz) Hanım: *Anılar/19. Yüzyılda Saray Haremi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s.27-28.)

(Yukarıdaki alıntıda geçen (ve de geçmeyip de ilgili) kimi sözcüklerin anlamlarını açıklamak gerekiyor. Böylece özellikle genç okur, başka maddelerde de rastlayacağı bu sözcüklerin anlamını bildiği için metinleri daha kolay anlayabilecektir:

Sultan: Padişah kızlarına ve padişah soyundan gelenlere verilen ad.

Sultan efendi: Padişahların ve Hanedanın erkek üyelerinin kızlarının anılışıdır.

Valide Sultan: Padişahın annesinin anılışıdır.

Haseki: Haremin seçkin kadınlarının anılışı; en seçkinine Hünkâr Hasekisi, çocuk doğurana Haseki Sultan denir. (Erkek Hasekiler, Haseki Ağası diye anılır. Tarihe geçmiş haseki Mehmet Paşa da var. Ayrıca haremeyn vakıflarının gelirini toplayan bostancıbaşının ünvanı Hasekibaşı'dır.)

Kalfa: Eski tutsaklar arasından seçilen, çalışanların başı, ve saraya yeni girenlerin bir tür öğretmenliğini yapan görgülü-bilgili ve zeki kişilerin anılışıdır.

Kadın (efendi): Padişahın resmi eşi.

İkbal: Padişahın Kadın'dan bir mertebe altta yer alan resmi eşi..

Gözde: Padişah'ın geçici eşi. Haremin göze girmiş üyesi.

Odalık: Oda hizmetleri gören hanım anlamına. Ancak, resmi nikah kıyılmamış bir odalıktan doğan çocuklar, nikahlı eşten doğan çocuklarla aynı haklara sahip olurdu.

Cariye: Parayla satın alınmış olan (ya da armağan edilmiş) kadın köle. Sahibinin her türlü hizmetini (seks dahil) görmekle yükümlüdür.

Harem Ağası: Haremdaki hanımlara hizmetle görevli ve aynı zamanda korunmasından/güvenliğinden sorumlu hadım edilmiş zenci görevliler. Leyla (Saz) Hanım, rütbelerini şöyle sıralıyor: En aşağı, Acemi, Ağa, Kapı oğlanı, Ortanca, Hasilli.

Şehzade: Padişahın erkek çocuğu.

Temennah: Sağ elin öne doğru uzatıldıktan sonra dudaklara ve alna götürülerek yapılan selamlama.

ZEYREK -- Bikez daha **Çetin Altan**'dan alıntılıyorum:

"Atatürk bulvarından Bozdoğan Kemerine doğru çıkarken sağ taraftaki Zeyrek yokuşuna tırmanverin. O küçücük mahallede Surlar içi İstanbul'unun bütün özetini buluvataceksiniz. (...)

Bizanslıların, Fetih'ten sonra Molla Zeyrek Mehmet Efendinin camie çevirdiği, ünlü Pantocrator kilisesiyle yine bu kilisenin vaktiyle bir parçası olan Şeyh Süleyman Mescidi de buradadır..." (**Çetin Altan**: Al İşte İstanbul, yazko, İstanbul 1980, s.41.)

2000 yılında Zeyrek.

Dilimize Farsçadan geçmiş zeyrek sözcüğü, zeki/anlayışlı/uyamık anlamına gelmektedir.

ZINDANKAPI(SI) -- İstanbul'un Haliç kıyısındaki kente giriş kapılarından biri olan **Zındankapısı**'na "yanında bulunan ve **Baba Cafer zindanı** denilen hapishaneden dolayı bu ad verilmiştir. Burada Cafer Tayyar adlı bir zatın mezarı vardır. Hristiyanlar da bu kabri ziyaret ederler. Kapının sahil tarafı yemiş satılan yer olduğu için ona **Yemiş iskelesi** denir." (P. Ğ. İnciyan: *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s.113.)

Baba Cafer'in kimliği hakkındaki bilgileri ise **Mehmet Halit Bayrı** verir:

"Baba Cafer -- Baba Cafer, şimdi İpçiler denilen Zindankapısı'nda mukim İmam Hüseyin'in çocuklarından. Merkadinin (mezarının/yattığı yerin) bulunduğu yer, eskiden borçlarını vermiyenlerin hapis ve tevkif edildiği zindandır. Baba Cafer'in asıl adı "Seyyit Cafer"dir. Bu zat Şeyh Maksut adında bir arkadaşıyla ve yanlarında beş altı yüz kişi bulunduğu halde Abbasi halifesi Harunürreşit tarafından elçilikle İstanbul'a gönderilmiştir. Bunların şehre girişlerinden biraz önce, ötedenberi Kocamustafapaşa'da teşkil ettikleri bir mahallede oturan Araplarla Rumlar arasında bir çarpışma olmuş. Bu müslümanlardan birçok kimse şehit düşmüş. Bunların cesetleri

Şeyh Maksut, işte bu sırada İstanbul'a gelmişler. Seyyit Cafer arkadaşıyla beraber Bizans imparatorunun huzuruna çıktıkları zaman, şehitlerin böyle sokak ortalarında bırakılmalarından dolayı Seyyit Cafer imparatora bir hayli şiddetli sözler söylemiş. Bundan müteessir olan imparator da şimdi yatmakta olduğu zindana attırmış. Seyyit Cafer bu zindanda zehirlenerek öldürülmüş. Halbuki arkadaşı sakın ve herkesin mizacına hareket etmesini bilen bir kimse olduğu cihetle imparatorundan izin alarak yanındaki adamların yardımıyla şehitleri gömdürmeğe muvaffak olmuş.

Başka bir rivayete göre "Şeyh Zindani Abdür-rauf Samadani" adında bir zat İstanbul muhasarısında bulunmuş ve bu kapıdan şehre girmiştir. Bunun için bu kapıya "Zindankapısı" denilmiştir. Halife Harunürreşit zamanında elçilikle Bizans'a gönderilip bu zindanda zehirlenerek öldürülen Baba Cafer, Şeyh Zindani Abdür-rauf Samadani'nin cetlerindendir. Şeyh Zindani Abdür-rauf Samadani, İstanbul fethedildikten sonra kendi yeşil sarığını çıkararak Baba Cafer'in baş ucuna koymuş, yetmiş sene bu zindanda onun türbedarlığını yapmıştır.

Baba Cafer türbesi, yeniçeriliğin ilgasından sonra İkinci Mahmut tarafından tamir ettirilmiş ve bu münasebetle Zindan kapısı'na da "Hazreti Cafer kapısı", yahut "Baba Caferi" adı verilmiştir." (**Mehmet Halit Bayrı: İstanbul Folkloru**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s.138-139.)

ZİVERBEY -- *Ziver Bey* valilikler ve Zaptiye Nazırlığı; Temmuz 1908-Mart 1909 arasında ise İstanbul Şehremini olarak görev yapmıştır. Yaptırdığı köşk adıyla anılır: **Ziverbey Köşkü**. Aynı köşk semte de adını vermiştir: **Ziverbey**.

Meraklısı için söylenmeli; *ziver* Farsça bir sözcüktür ve *süs* anlamına gelir.

ZUHURAT BABA -- Bakırköy'deki semtin adı, burada bulunan **Zuhurat Baba** türbesinden gelmektedir. Ermiş sayılan **Zuhurat Baba** su tulumu içindeki suyu bir 'deniz' gibi gösterirmiş...

Kaynakça

KİTAPLAR:

Abdülaziz Bey: *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı yayınları, İstanbul 2000

Alphonse de LAMARTINE ve İstanbul Yazıları, İstanbul Kitaplığı, İst., 1971.

Antoine Galland: *İstanbul'a ait Günlük Hatıralar* (1672-1673), şerhlerle yayınlayan: Charles Schefer, Çeviren: Nahid Sırrı Örik, Türk Tarih Kurumu, Ank., 1949, 1. Cilt.

Bernard Lewis: *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, Çeviren: Nihal Önal, Varlık, İst., 1975.

Bu Şehr-i İstanbul ki..., Derleyen: Şemsettin Kutlu, Milliyet Yayınları, İst., 1972.

Cetin Altan: *Al İşte İstanbul*, yazko, İst., 1980.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türk Tarih Vakfı, İstanbul

Edmondo De Amicis: *İstanbul (1874)*, Çeviren: Pof. Dr. Beynun Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank., 1981.

François Georgeon/Paul Dumont: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, (Çev. Maide Selen), İletişim, İstanbul 2000

Giovanni Scognamillo: *İstanbul Gizemleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İst., 1993.

Halikarnas Balıkcısı: *Düşün Yazıları*, Bilgi, Ank., 1982.

Hilary Sumner-Boyd/John Freely: *Strolling Through İstanbul*, Redhouse Press, İst., 1973.

İlber Ortaylı: *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil yayın, İst., 1986.

İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, Tercüman, İst., 1982.

Mehmet Halit Bayrı: *İstanbul Folkloru*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946.

- Michael Pereira:** *İstanbul/Aspects of a City*, Geoffrey Bles, Londra, 1968.
- Murat Belge:** *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Önder Şenyapılı:** *Her Sözcüğün Bir Öyküsü Var*, METU Press, Ank., 1998.
- P.Ç. İnciyan:** *18. Asırda İstanbul*, Tercüme: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İst., 1976
- Refik Ahmet Sevensil:** *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İletişim Yayınları, İst., 1958.
- Said N. Duhani:** *Eski İnsanlar Eski Evler, 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası*, Çeviren: Ahmet Perman, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İst., 1984
- Sermet Muhtar Alus:** *İstanbul Kazan, Ben Kepçe* (1930), İletişim Yayınları, İst., 1995.
- Şair Leyla (Saz) Hanım:** *Anılar/19. Yüzyılda Saray Haremi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s.17-18.
- Şen Sahir Sılan:** *Pişman Değilim*, İletişim/anı, İstanbul 2002.
- Théophile Gautier:** *İstanbul*, İstanbul Kitaplığı, İst., 1971.

YAZILAR:

- Afife Batur:** "Beşiktaş Sarayları", *İstanbul*, Ekim 1995.
- Ahmet Refik Altınay:** "Kağıthane, Lale Devri ve Sonu", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet, İst., 1972.
- Aslı Ulusoy:** "Boğaz'da bir bahçe: Emirgüne, Mirgün, Emirgan..." *Cafe Pazar*, 12 Mayıs 1996, sayı:74.
- Burhan Felek:** "Tahta Köprüden Bu Yana", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet, İst. 1972.
- Cahit Kayra:** "Mitolojide, Günümüzde, Yarın... Kız Kulesi", *İstanbul*, Nisan 1993, sayı:5

- Cengiz Bektaş:** "Kuzguncuk", *İstanbul*, Temmuz 1992, sayı:2.
- Ercüment Ekrem Talu:** "Eski İstanbul'un Kadın Hamamları", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet, İst., 1972.
- Erdal Yazıcı:** "İstanbul'un çukuru'nda tarihi bir mekan Çukurcuma", *Boyactıküpü*, 1966.
- Eser Total:** "Dünden Bugüne İstanbul'da Karın Doyurmak", *İstanbul*, Temmuz 1999, **Meral Özbek:** "Karanfilköy", *İstanbul*, Ekim 1997.
- Hıncal Uluç:** "İstanbul'da Dikilitaş", *Sabah*, 12 Eylül, 1998, s. 15.
- İsmail Habib Sevük:** "Eyyub Sultan Sitesi", *İstanbul*, Nisan 1993, sayı:5
- Jak Deleon:** "Harbiye'den Şişli'ye bir devrialemler/Alafranga...", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı:8.
- Mahmut Yesari:** "Direklerarası", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet, İstanbul 1972.
- Murat Bardakçı:** "'Kemal Pacha' ve Balyemez Topu", *Show*, 6 Şubat 1994, sayı:47
- Murat Belge:** "Boğaziçi", *İstanbul*, Nisan 1993, sayı:5.
- Necdet Sakaoğlu:** "İstanbul sularına şehrengiz", *İstanbul*, Ocak 1994, sayı:8
- Ömür Sıfoğlu Barkul:** "Yeldeğirmeni Evleri", *İstanbul*, Temmuz 1993, sayı:6
- Pınar Kür:** "Öyle bir söyleşi", *İstanbul*, 1992, sayı:1
- Ruşen Eşref Ünaydın:** "İstanbul'un 'Cadde'si", *Bu Şehr-i İstanbul ki...*, Milliyet, İst., 1972
- Turgut Saner:** "İstanbul'un En Lezzetli yapısı", *İstanbul*, Temmuz 1999.
- Zafer Toprak:** "Haroşalar", *İstanbul*, 1992, sayı:1.

...

Bizanslılar, kentlerinden söz ederken Bizans demezler de, "he polis" derlermiş. Polis, Yunancada kent, site anlamına geliyor. He, belli, bilinen bir kentten söz edildiğini vurguluyor. Hani, şimdi İstanbul'da The Marmara var ya, Marmara Denizi'ni değil de belli bir konaklama yurdunu anlatıyor oradaki 'the'; 'he' de 'the' gibi aynı görevi üstlenmiş. Öte yandan, Yunanlılar olsun, Romalılar olsun Bizans kenti, Bizans diyarı anlamına Byzantium adıyla anmışlar bu yerleşimi. Ama ne zaman ki, yeni Roma kurulmuş, kurucusu Büyük Konstantin yeni imparatorluğun başkenti olarak ilan etmiş burasını, İsa'dan Sonra 330'dan itibaren Konstantinopolis, yani Konstantin kenti diye de anılmaya başlanmış.

...

Pekiyi, ya 1930 yılında resmi ad olarak benimsenen İstanbul adı ne zamandan beri kullanılıyor ve ne anlama geliyor? Yanıtı kesinlikle verilemiyor. Tartışmalı... Osmanlı belgelerinde ve paralarında bir ara İslambol adı görülmüş. Yani, bu kentte bol sayıda İslam bulunduğu için bu ad verilmiş gibi. Gelgelelim, İslambol'un nasıl olup da İstanbul'a dönüştüğünü açıklamak zor. Oysa, "eis ten polin" in İstanbul'a dönüşmesi hem daha kolay, hem de akla yatkın.

ISBN 975-7064-59-9

9 789757 064596 >